

Nr 121.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående vissa byggnadsarbeten m. m. för försvaret; given Stockholms slott den 1 mars 1946.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande statsrådet hemställt.

GUSTAF.

Per Edvin Sköld.

Utdrag av protokollet över försvarsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 1 mars 1946.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, GJÖRES, ERLANDER, DANIELSON, VOUGT, MYRDAL, ZETTERBERG, STRÅNG, ERICSSON, MOSSBERG.

Efter gemensam beredning med cheferna för försvars- och finansdepartementen och, såvitt avser fråga om förvärv av mark för skjutbanor för Skånska trängkåren, jämväl med t. f. chefen för kommunikationsdepartementet, statsrådet Danielson, anmäler statsrådet Sköld i egenskap av särskilt förordnad föredragande frågor angående vissa byggnadsarbeten m. m. för försvaret samt anför därvid följande.

I årets statsverksproposition (kapitalbudgeten: bil. 3, punkterna 1, 8 och 11) har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att till Vissa byggnadsarbeten m. m., avseende investeringar i arméns, marinens och flygvapnets delfonder av försvarets fastighetsfond, för budgetåret 1946/47 anvisa investeringsanslag av 21 000 000 kronor respektive 950 000 kronor och 28 500 000 kronor.

Vid anmälan av förenämnda anslagsfrågor anförde jag, att i de av förvaltningsmyndigheterna framlagda anslagsberäkningarna för nästa budgetår inginge kostnader jämväl för ett mindre antal byggnadsföretag, som ännu icke

vore i det utredda skick, att de kunde föreläggas riksdagen. Vissa av dessa byggnadsföretag syntes vara av den angelägna art, att förslag därom, i den mån pågående utredningar kunde bliva avslutade, borde föreläggas innevarande års riksdag. Jag räknade därför med att i en proposition senare under riksdagen få upptaga till behandling vissa byggnadsföretag, som icke för det dåvarande vore tillräckligt utredda.

I enlighet med vad sålunda i statsverkspropositionen förutsattes upptager jag nu vissa ytterligare byggnadsfrågor m. m.

Senare denna dag ämnar jag föreslå, att tilläggsstatsanslag äskas för att bereda investeringsanslagen till Vissa byggnadsarbeten m. m. ersättning för vissa medel som från dessa anslag överförts till försvarets fabriksfond.

FÖRSVARETS FASTIGHETSFOND.

ARMÉNS DELFOND.

[1.] **Vissa byggnadsarbeten m. m.**

Mobiliseringscentraler för Svea och Göta ingenjörkårer.

1941 års försvarsutredning föreslog upprättande av en mobiliseringscentral för Göta ingenjörkår inom III. militärområdet samt viss utbyggnad av Svea och Göta ingenjörkårers mobiliseringscentraler inom II. respektive V. militärområdena. För att under utbildningstiden underlätta samövningar mellan ingenjörtrupp och förband ur övriga truppslag inom II., III. och V. militärområdena samt för att öka mobiliseringsarbetets effektivitet hade det enligt försvarsutredningens mening varit önskvärt, att mindre detachement ur ingenjörkårerna kunde permanent förläggas till de olika mobiliseringscentralerna. Av ekonomiska skäl ansåge sig utredningen icke böra framlägga förslag i denna riktning. Utredningen beräknade kostnaderna enligt prisläget den 1 juli 1941 för erforderliga byggnadsåtgärder för mobiliseringscentralerna till 960 000 kronor, varjämte för markförvärv beräknades sammanlagt 30 000 kronor.

För tillbyggnad av Svea och Göta ingenjörkårers kaserner beräknade försvarsutredningen vidare tillhoppa 458 000 kronor.

Vid anmälan av propositionen 1942: 210 anförde jag, bland annat, att jag delade försvarsutredningens uppfattning om önskvärdheten av att ett ingenjörförband stode till förfogande inom varje militärområde. Emellertid fann jag i likhet med försvarsutredningen det icke möjligt att för det dåvarande räkna med en så avsevärd utbyggnad av ingenjörtrupperna, vars konsekvenser i fråga om kaderökningar framginge av en lämnad redogörelse i ämnet och som i övrigt måste beräknas draga icke obetydliga byggnads- och andra kostnader.

Även riksdagen (skrivelse 1942: 374) fann det önskvärt, att ett ingenjörförband stod till förfogande inom varje militärområde, samt uttalade, att det endast vore av kostnadsskäl, som riksdagen icke kunde biträda framlagda för-

slag i denna riktning. Riksdagen underströk emellertid sin uppfattning om angelägenheten av att detta problem icke lämnades ur sikte och förutsatte, att Kungl. Maj:t alltjämt hade sin uppmärksamhet riktad på detsamma.

I enlighet med försvarsutredningens förslag upptogs i propositionen 1942:270 960 000 kronor för ingenjörkårernas mobiliseringscentraler. Beloppet beräknades av 1942 års riksdag (skrivelse nr 376) i sin helhet för budgetåren 1941/42 och 1942/43.

Byggnadsprogrammet kom emellertid icke till utförande, då inom arméstaben förnyad undersökning av ingenjörtruppernas organisation hade igångsatts.

Sedan chefen för armén med skrivelse den 28 december 1942 ingivit ett på grundval av denna undersökning baserat nytt förslag till ingenjörtrupporganisation, innebärande bland annat upprättande av särskilda ingenjördetachement inom vardera II., III. och V. militärområdena, framlade arméförvaltningen i skrivelse den 10 februari 1943 nya kostnadsberäkningar för bland annat ifrågavarande mobiliseringscentraler, vilka grundade sig på från arméstaben och de lokala förvaltningsmyndigheterna lämnade uppgifter rörande utrymmesbehov m. m. Dessa beräkningar slutade på ett sammanlagt belopp av 867 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941.

Vid anmälan av propositionen 1943:222 anförde jag härom, bland annat, att jag, enär förslaget konsekvenser bland annat i ekonomiskt avseende icke på grundval av den föreliggande utredningen kunde helt överblickas, icke ännu kunnat fatta ståndpunkt till detsamma. Enligt vad jag under hand inhämtat från arméstaben kunde de av arméförvaltningen i skrivelsen den 10 februari 1943 angivna byggnadsbehoven för mobiliseringscentralerna tillgodoses utan föregripande av prövningen av nyssnämnda förslag. Jag utgick emellertid från att vid byggnadsprogrammets fortsatta utarbetande särskild uppmärksamhet ägnades denna fråga, så att inga byggnader uppfördes, som vid ett genomförande av förslaget rörande ingenjörtruppernas omorganisation kunde befaras bli överflödiga eller olämpligt placerade eller planerade. Jag beräknade med detta förbehåll tills vidare för femårsperioden 1942/47 för ingenjörkårernas mobiliseringscentraler det av arméförvaltningen angivna beloppet.

Häremot hade riksdagen (skrivelse nr 335) ingen erinran.

Sedan Kungl. Maj:t godkänt nya planer för ingenjörtruppernas krigsorganisation, innebärande bland annat viss utökning av ingenjörtruppernas värnpliktskontingent i förhållande till vad 1941 års försvarsutredning beräknat, framlade arméns fortifikationsförvaltning i skrivelse den 17 januari 1944 alternativa förslag till byggnadsarbeten för ingenjörkårerna och ingenjörmobiliseringscentralerna. Det ena alternativet, betecknat med A, var grundat på den av 1942 års riksdag beslutade organisationen av ingenjörtrupperna, varvid utrymme även beräknats för den utökade värnpliktskontingenten. Det andra alternativet, B, var avpassat efter det av chefen för armén den 28 december 1942 framlagda förslaget, vilket sedermera ytterligare överarbetats. Kostnaderna enligt prisläget den 1 juli 1941 för alternativet A beräknades till

1 063 000 kronor, inklusive visst markförvärv, för mobiliseringscentralerna och 2 238 000 kronor för tillbyggnader å ingenjörkårens kasernetablissemang. Motsvarande kostnader för alternativ B beräknades till 1 129 000 kronor för mobiliseringscentralerna och 3 467 000 kronor för ingenjörkårens. Av sistnämnda belopp hänfördes dock 1 502 000 kronor till en andra etapp, som icke omedelbart skulle komma till utförande. De sammanlagda kostnaderna för mobiliseringscentraler och ingenjörkårer beräknades således för alternativ A till 3 301 000 kronor och för alternativ B till 4 596 000 kronor, varav 3 094 000 kronor för första etappen. Fortifikationsförvaltningen hemställde, att de i första etappen ingående byggnadsarbetena enligt alternativet B måtte komma till utförande.

Enligt beslut den 3 mars 1944 överlämnade Kungl. Maj:t nämnda förslag till chefen för armén för att beaktas vid en utredning rörande ingenjörtruppernas och pionjärförbandens uppgifter, styrka, organisation och utbildning, som på överbefälhavarens föranstaltande avsågs skola komma att verkställas.

Efter uppdrag av överbefälhavaren tillsatte chefen för armén en utredning i förevarande hänseende, 1944 års pionjärutredning. Av denna utredning utarbetat förslag till ny organisation av ingenjörtrupperna överlämnades av chefen för armén till den kommitté inom arméledningen, som hade att — enligt överbefälhavarens direktiv — utreda frågan om arméns organisation efter nu löpande femårsperiod. Denna kommitté har beträffande ingenjörtrupperna förordat, att den av 1941 års försvarsutredning föreslagna organisationen för ingenjörtrupperna borde med den mindre utökning av värnpliktskontingenterna, som sedermera genomförts, i stort sett bibehållas.

I enlighet härmed har *arméns fortifikationsförvaltning* i sina medelsäskanden för nästa budgetår anmält ett medelsbehov av 1 063 000 kronor — motsvarande kostnaderna enligt alternativ A — för mobiliseringscentraler för ingenjörkårens.

Fortifikationsförvaltningen har därefter i skrivelse den 15 november 1945 hemställt, att medel måtte beräknas för budgetåret 1946/47 för en mobiliseringscentral för Svea ingenjörkår och två mobiliseringscentraler för Göta ingenjörkår. Förvaltningen har anfört, att detaljplanering och kostnadsberäkning av mobiliseringscentralerna verkställts med ledning av utav chefen för armén överlämnade styrkeuppgifter för de förband, vilka avsåges skola uppsättas vid centralerna. Kostnaderna för de föreslagna byggnadsarbetena vid de tre mobiliseringscentralerna ha beräknats till sammanlagt (177 000 + 161 000 + 725 000 =) 1 063 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941. Då riksdagen anvisat 867 000 kronor för ändamålet, skulle nu ett ytterligare belopp av (1 063 000 — 867 000 =) 196 000 kronor behöva beräknas.

Före-
draganden.

Som framgår av den lämnade redogörelsen har frågan om ingenjörtruppernas organisation varit föremål för ett flertal överväganden alltsedan 1941 års försvarsutredning avgav förslag i ämnet. Redan denna utredning ansåg det önskvärt, att särskilda detachement ur ingenjörkårens förlades till II., III. och V. militärområdena, så att samövningar med förband ur övriga trupp-

slag lättare skulle kunna anordnas inom militärområdena. Av ekonomiska skäl ansåg sig dock utredningen ej kunna framlägga förslag i denna riktning. Jag delade denna utredningens uppfattning. I enlighet med utredningens förslag beräknades kostnaderna för mobiliseringscentralerna till 960 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941. Förnyade och mera detaljerade kostnadsberäkningar utvisade emellertid, att kostnaden kunde minskas till 867 000 kronor enligt nyssnämnda prisläge. Vid nya utredningar har sedermera detachementsalternativet ytterligare undersökts. Vid förarbetena till den nya försvarsorganisationen har det emellertid visat sig, att förslaget att förlägga detachement till de tre militärområdena skulle medföra så stora löne- och byggnadskostnader, att planerna härpå funnits böra skrinläggas. 1941 års försvarsutrednings förslag har därför ansetts böra godtagas.

I detta sammanhang är det icke görligt att upptaga frågan om ingenjörtruppernas organisation i dess helhet till behandling. Detta spørsmål lär komma under bedömande vid pågående översyn av försvarsorganisationen. Detta förhållande synes emellertid icke utgöra hinder mot att mobiliseringscentralernas byggnader komma till utförande. Dessa utgöras nämligen huvudsakligen av förrådslokaler, vilka synas vara under alla förhållanden erforderliga och vilkas uppförande icke torde binda frågans fortsatta bedömande. Under återopande av det anförda upptager jag sålunda under förevarande punkt ett belopp av 196 000 kronor, motsvarande det belopp varmed kostnaderna för mobiliseringscentralerna i deras slutliga utformning överstiga av riksdagen senast beräknade medel. Ifrågavarande belopp motsvarar alltså de på grundval av prisläget den 1 juli 1941 beräknade kostnaderna. Även i det följande baseras i allmänhet kostnadsberäkningarna på samma prisläge.

Tyg- och optisk verkstad för Norrlands trängkår och Västernorrlands regemente samt Sundsvalls luftvärnskår.

Vid anmälan i propositionen 1943: 302 av vissa byggnadsfrågor berörande arméns tygverkstäder (s. 36) förordade jag medelsanvisning för uppförande av en för Norrlands trängkår och Västernorrlands regemente gemensam tygverkstad, av dåvarande arméförvaltningens tygdepartement och fortifikationsstyrelse kostnadsberäknad till — inklusive kostnader å 165 500 kronor för vägar och planering, stängsel m. m. — 767 300 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941. Riksdagen (skrivelse 412) medgav, att verkstaden finge utföras med anlitande av vederbörligt inom 1942 års försvarsbesluts kostnadsram anvisat kvotanslag till Vissa byggnadsarbeten m. m.

Med bifall till Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen till 1944 års riksdag (kapitalbudgeten: bil. 2, s. 31) framställda förslag har riksdagen vidare medgivit (skrivelse nr 107), att vissa optiska verkstäder, kostnadsberäknade till 375 000 kronor enligt nämnda prisläge, finge utföras med anlitande av vederbörligt kvotanslag till Vissa byggnadsarbeten m. m. Av propositionen inhämtas, att av berörda optiska verkstäder en, kostnadsberäknad till 230 000 kronor, avsåges skola anordnas insprängd i berg vid Sundsvalls luftvärnskår. Verkstaden avsågs skola tillgodose såväl arméns som flottans och kustartilleriets behov i Nedre Norrland.

I skrivelse den 13 juni 1945 har *arméns fortifikationsförvaltning* framlagt förslag till utförande av nu nämnda verkstadsanläggningar och därvid anført i huvudsak följande. Överbefälhavaren hade meddelat chefen för armén vissa allmänna direktiv angående truppförbandsverkstäderna, innebärande att verkstadsanläggning om möjligt borde placeras så att densamma kunde användas såväl under freds- som krigsförhållanden, att förläggande av verkstad i berg ur luftskyddssynpunkt borde eftersträvas samt att förläggande av verkstad friliggande borde planeras endast i de fall då insprängning i berg med hänsyn till de lokala förhållandena icke kunde ifrågakomma eller då synnerliga skäl i övrigt kunde anföras för utförande av friliggande verkstad. Med anledning härav hade förvaltningen företagit undersökningar rörande möjligheterna att i berg förlägga den för Norrlands trängkår och Västernorrlands regemente avsedda verkstaden. Sedan därvid framkommit, att verkstaden lämpligen kunde insprängas i visst i skrivelsen angivet bergsparti, hade förvaltningen i samråd med arméförvaltningens tygavdelning utarbetat förslag till kombinerad tyg- och optisk verkstad för såväl Västernorrlands regemente och Norrlands trängkår som Sundsvalls luftvärnskår. Kostnaderna för förslaget genomförande hade av fortifikationsförvaltningen beräknats till 1 101 600 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941. Merkostnaderna enligt nämnda prisläge vid en förläggning i berg av både tygverkstaden och den optiska verkstaden utgjorde således (1 101 600 — 767 300 — 230 000 =) 104 300 kronor. Denna merkostnad borde jämföras med minskningen av de årliga underhålls- och driftkostnaderna vid bergförläggning. Minskningen beräknades under de första tio åren till omkring 7 000 kronor för år och därefter till omkring 9 000 kronor för år. Vidare borde uppmärksammas, att en i berg anordnad verkstadsanläggning kunde kombineras med vissa för Norrlands trängkår planerade bergförråd för ammunition, vilket komme att medföra lägre kostnader för förrådsanläggningen. Fortifikationsförvaltningen hemställde, att en för Norrlands trängkår och Västernorrlands regemente samt Sundsvalls luftvärnskår avsedd kombinerad tyg- och optisk verkstad måtte få anordnas i berg i enlighet med det ingivna förslaget och att för byggnadsföretaget erforderliga medel — 1 101 600 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941 jämte 165 100 kronor till täckande av merkostnad till följd av prisstegring, eller tillhoppa (1 101 600 + 165 100 =) 1 266 700 kronor — måtte ställas till ämbetsverkets förfogande.

*Före-
draganden.*

Inom försvarsbeslutets kostnadsram för arméns byggnadsarbeten ha beräknats dels 767 300 kronor för uppförande av en friliggande tygverkstad för Norrlands trängkår och Västernorrlands regemente, dels 230 000 kronor för anordnande i berg av en optisk verkstad för bland annat Sundsvalls luftvärnskår. Arméns fortifikationsförvaltning har nu, under hänvisning till av överbefälhavaren meddelade direktiv, föreslagit att en för nämnda förband avsedd kombinerad tyg- och optisk verkstad skall anordnas i för ändamålet lämpligt berg.

Av fortifikationsförvaltningens kostnadsberäkningar framgår, att merkostnaden vid förläggning i berg av ifrågavarande verkstäder blir förhållandevis liten, 104 300 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941, motsvarande omkring

10 % av kostnaderna för en kombination av friliggande tygverkstad och i berg insprängd optisk verkstad. Härtill kommer, att de årliga underhålls- och driftkostnaderna för en gemensam bergverkstad bli väsentligt lägre; dessa kostnader ha av ämbetsverket beräknats motsvara ett kapitalvärde av omkring 200 000 kronor. Utan att därmed vilja taga ställning till de av överbefälhavaren förordade principerna för anordnande av verkstäder — frågan huruvida verkstad bör byggas friliggande eller anordnas insprängd i berg bör enligt min mening avgöras från fall till fall under hänsynstagande till föreliggande särskilda omständigheter — finner jag skäl tala för att nu ifrågavarande verkstadsanläggning bör komma till utförande enligt bergalternativet. Enligt vad jag under hand inhämtat avses verkstaden skola förläggas å mark som nu icke är i kronans ägo. Preliminära köpeavtal ha emellertid träffats med vederbörande markägare om förvärv av erforderligt område till ett pris av omkring 10 000 kronor. Mot de av fortifikationsförvaltningen verkställda kostnadsberäkningarna för byggnadsföretaget, enligt prisläget den 1 juli 1941 uppgående till — inklusive kostnad för markförvärv — 1 101 600 kronor, synes anledning till erinran icke föreligga. Riksdagen har tidigare inom försvarsbeslutets kostnadsram beräknat tillhoppa 997 300 kronor för ändamålet. Den ytterligare kostnaden, (1 101 600 — 997 300 =) i runt tal 104 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941, bör givetvis även belasta nämnda kostnadsram. Riksdagens medgivande att taga vederbörligt inom kostnadsramen anvisat anslag i anspråk för merkostnadernas bestridande synes böra inhämtas.

Anordnande av vissa förråd för armén.

1. INLEDANDE ÖVERSIKT.

Arméorganisationens förrådsbehov täckes efter i huvudsak följande principer. Direkt under de centrala förvaltningarna finnas *centralförråd*. Anknutna till de olika förbanden finnas *truppförbandsförråd*. I och med inrättandet genom 1942 års försvarsbeslut av en permanent försvarsområdesorganisation tillkommo för de territoriella förbanden avsedda förråd, *territoriella förråd*. Truppförbandsförråden och de territoriella förråden avses för den för trupp-utbildnings- och övningsverksamheten avsedda materielen (utbildnings- eller övningsförråd) samt för materiel som avses för utrustning av fältförband (mobiliseringsförråd). Centralförråden åter avses i huvudsak för den ersättningsmateriel, som skall ersätta avgång hos de mobiliserade fältförbanden. I truppförbandsförråden och de territoriella förråden förvaras samtliga förekommande materielslag (ammunition, övrig tygmateriel samt intendentur-, sjukvårds- och veterinärmateriel). Centralförråd åter är merendels anordnat för visst slag av materiel (centrala ammunitionsförråd, centrala tyganstalter eller förråd, centrala intendenturförråd eller centralmagasin, centrala sjukvårdsmaterieförråd o. s. v.).

I 1942 års försvarsbeslut förutsattes, att medel skulle erfordras för anordnande av förråd för arméorganisationens utbyggnad (nya förbands tillkomst, utsträckt tjänstgöringstid, ökning av krigsmaterielen). I de proposi-

tioner som under de gångna åren avlåtits med förslag angående medelsanvisning inom försvarsbeslutets kostnadsram för arméns byggnadsverksamhet ha i anslutning härtill i olika sammanhang äskats (beräknats) medel för förråd. Vid anmälan av medelsbehovet för nytillkommande truppförband (skolor) ha i allmänhet förrådsfrågorna ingått som en del i det för förbandet (skolan) uppgjorda byggnadsprogrammet. Beträffande en del befintliga truppförband ha förrådsfrågor upptagits till behandling i samband med vissa andra förbandet berörande tillbyggnadsförslag (översynsarbeten). Som särskilda byggnadsföretag åter ha anmälts åtskilliga förrådsanläggningar, t. ex. särskilda mobiliseringscentraler för luftvärnet, ingenjörkårerne, trängkårerne och militärområdenas staber, förråd för cyklar, bromateriel och ackumulatorer, förråd för de territoriella förbanden ävensom förråd för vissa arméns truppförband.

Här må emellertid framhållas, att under senare år vissa förrådsanläggningar utbyggts eller planeras skola utbyggas med anlåtande av medel som icke skola inräknas i försvarsbeslutets kostnadsram. Härvidlag må särskilt erinras, att 1941 och 1942 års riksdagar anvisade tillhopa (6 960 000 + 1 150 000 =) 8 110 000 kronor till förrådsbyggnader för luftvärnsmateriel och att 1941 års riksdag jämväl anvisade ett anslag av 1 110 000 kronor till ammunitionsförrådsbyggnader för armén. Till denna kategori höra vidare de förråd som ingå i de till Järvafältet utflyttade förbanden ur Stockholms garnison.

Åtskilliga av de förrådsanläggningar, för vilka medel sålunda anvisats (beräknats), ha utförts eller planeras skola utföras enligt de för dem ursprungligen uppgjorda planerna. Beträffande andra anläggningar åter gäller numera, att uppgjorda beräkningar rörande behovet av förråd och sättet för behovets tillgodoseende måst revideras. Det synes lämpligt att här lämna en redogörelse för det aktuella läget och att med utgångspunkt därifrån föreslå vidtagande av inom den närmaste framtiden erforderliga ytterligare åtgärder.

Territoriella förråd.

Jag vill därvid till en början erinra om att beträffande den till omfattningen största förrådstypen av de i femårsplanen ingående byggnadsobjekten, de territoriella förråden, de ursprungliga planerna voro mycket vaga. För ändamålet beräknade på sin tid 1941 års försvarsutredning 12 400 000 kronor. I försvarspropositionen till 1942 års riksdag framhöll jag, att det för utbyggnad av dessa förrådsanläggningar erforderliga beloppet syntes kunna minskas till, enligt under hand inhämtade uppgifter, 9 400 000 kronor. I propositionen 1942:270 anmälde, att säkrare hållpunkter saknades för ett närmare bedömande av det erforderliga medelsbehovet men att det stode klart, att betydande anvisningar erfordrades. Preliminärt uppskattades medelsbehovet till 9 800 000 kronor. I sistnämnda proposition samt propositionen 1943:222 beräknades i överensstämmelse med förslag av den centrala förvaltningsmyndigheten tillhopa 9 785 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941 för de territoriella förråden. I sistnämnda proposition framhölls jämväl, att

ytterligare medelsbehov, omkring 2 500 000 kronor, väntades uppkomma för anordnande av vissa lokala ammunitionsförråd men att ställning därtill i brist på utredning icke kunde tagas. Sedan arméns fortifikationsförvaltning i sina anslagsäskanden för budgetåret 1945/46 föreslagit anvisande av medel, 2 000 000 kronor, för ifrågakvarande ammunitionsförråd, framhöll jag vid anmälan av propositionen 1945: 97 att — med hänsyn till pågående utredning i förrådsfrågan och då ett ståndpunktstagande i kostnadsfrågan icke kunde ske, förrän tillräcklig utredning föreläge för bedömande huruvida det bland annat ur teknisk synpunkt vore lämpligt att ammunitionen i avsedd omfattning förvarades i bergförråd — ett definitivt medelsäskande i ärendet icke kunde framläggas för riksdagen. Då det emellertid vore uppenbart, att förrådsbehovet i hög grad påverkades av med den förstärkta försvarsberedskapen sammanhängande förhållanden och att de stora ammunitionskvantiteter, som under beredskapstiden framställts, måste beredas en betryggande förvaring, förutsatte jag att, därest framdeles skulle finnas att för de territoriella förråden beräknade medel icke försloge för oundgängligen erforderliga förrådsanläggningar — friliggande eller i berg — Kungl. Maj:t skulle äga att för ändamålet taga vederbörligt inom försvarsbeslutets kostnadsram anvisat kvotanslag i anspråk intill ett belopp av 2 000 000 kronor utöver tidigare beräknade 9 785 000 kronor. Riksdagen (skrivelse 1945: 421) fann icke anledning till erinran mot vad sålunda anförts.

Av det för territoriella förråd inom femårsramen beräknade beloppet, 9 785 000 kronor, har Kungl. Maj:t i olika sammanhang bemyndigat fortifikationsförvaltningen att för uppförande av friliggande förråd disponera tillhoppa 6 411 800 kronor. Ämbetsverket har emellertid enligt uppgift härav disponerat eller väntas komma att använda 4 450 500 kronor för de med bemyndigandena avsedda ändamålen, varför nu skulle för fortsatt utbyggnad inom ramen finnas disponibla (9 785 000 — 4 450 500 =) 5 334 500 kronor. För ett fortsatt utbyggnadsprogram synes även kunna utnyttjas viss besparing, 294 200 kronor, på medel som inom femårsramen beräknats (propositionen 1943: 1, bil. 2) för bostäder för viss personal för luftvärnsmaterieförråd.

Vidare har fortifikationsförvaltningen anmält, att av förenämnda till förrådsbyggnader för luftvärnsmateriel anvisade anslag av 1 150 000 kronor — därav Kungl. Maj:t ställt 1 007 991 kronor till förfogande — ämbetsverket hittills använt allenast 257 991 kronor, varför av anslaget funnes disponibelt för fortsatt utbyggnadsprogram (1 150 000 — 257 991 =) 892 009 kronor.

För fortsatt utbyggnad av territoriella förråd skulle alltså finnas disponibelt, inom femårsramen (5 334 500 + 294 200 =) 5 628 700 kronor (prisläget 1 juli 1941) och av nämnda anslag å 1 150 000 kronor i runt tal 892 000 kronor.

Truppförbandsförråd.

I sina medelsäskanden för budgetåret 1943/44 anmälde arméförvaltningen behov av förrådslokaler vid truppförbanden i synnerhet för förvaring av den materiel, som vid kommande avveckling av den förstärkta försvarsberedskapen komme att samlas vid regementenas depåer. Ämbetsverket anförde även,

att utredning påginge rörande omfattningen av förrådsbehovet för de olika förbanden och att det vore ämbetsverkets avsikt att, sedan denna utredning slutförts, underställa ärendet Kungl. Maj:ts prövning. I skrivelse den 10 februari 1943 angav arméförvaltningen medelsbehovet till 4 000 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941.

Då utredning sålunda pågick rörande förrådsbehovets omfattning, ansåg jag mig emellertid icke böra tillstyrka, att medel anvisades för ändamålet.

I sina medelsäskanden för innevarande budgetår anförde arméns fortifikationsförvaltning bland annat att, då något förslag rörande förrådsfrågan i dess helhet på grund av utredningens stora omfattning icke ännu kunnat förebibras, förslag i ärendet syntes böra underställas Kungl. Maj:t efter hand som utredningen framskred. Med hänsyn härtill hemställde fortifikationsförvaltningen, att av riksdagen måtte utverkas bemyndigande för Kungl. Maj:t att för ifrågavarande ändamål disponera det belopp av 4 000 000 kronor, som arméförvaltningen tidigare beräknat för ändamålet. Fortifikationsförvaltningen framhöll emellertid, att utredningen framskridit så långt, att förslag föreläge till anordnande av dels förrådslokaler vid vissa truppförband inom tredje militärområdet, dels signalförråd och signalförrådsverkstäder vid Västernorrlands regemente samt Södermanlands och Skaraborgs pansarregementen.

Vid anmälan av propositionen 1945: 97 anförde jag, bland annat, att resultatet av den pågående utredningen i förrådsfrågan borde avvaktas, innan definitivt förslag i ämnet framlades för riksdagen. Då emellertid behovet av förrådslokaler otvivelaktigt vid en avveckling av den förstärkta försvarsberedskapen kunde bli överhängande, syntes dock för det dåvarande medel böra äskas för ordnande av förrådsfrågan vid de förband, där behovet kunde tillfredsställande överblickas. I enlighet därmed beräknade jag sammanlagt 848 000 kronor för anordnande av dels förrådslokaler vid vissa truppförband inom tredje militärområdet, dels ock signalförråd och signalförrådsverkstäder. Jag förutsatte därvid att ett belopp av 223 000 kronor, utgörande besparing på medel som stode till förvaltningens förfogande för ordnande av Andra tygkompaniets förläggning, skulle få disponeras för förrådsändamål för tygkompaniet och Skaraborgs pansarregemente, vilka båda förband i förläggningshänseende vore att betrakta som en enhet. Jag förutsatte slutligen, att totalkostnaderna för förrådsfrågans lösande i vad avsåge arméns truppförband icke skulle överstiga det av arméns fortifikationsförvaltning för ändamålet beräknade beloppet, 4 000 000 kronor.

Häremot framställde riksdagen (skrivelse nr 421) icke någon erinran.

De sålunda beräknade medlen, (848 000 + 223 000 =) 1 071 000 kronor, ha ännu icke tagits i anspråk för avsett ändamål.

Här må vidare framhållas, att inom femårsplanens kostnadsram medel, 444 000 kronor, i olika sammanhang beräknats för bergrum och friliggande ammunitionsförråd för de nya etablissemangen för Skånska pansarregementet, Bergslagens artilleriregemente och Göteborgs luftvärnskår, vilka ännu icke kommit till utförande. Vidare återstå 48 400 kronor odisponerade av de medel,

som beräknats för tillgodoseende av förrådsbehovet vid Luleå luftvärnskår. Till ett fortsatt utbyggnadsprogram för truppförbandens del finnas således inom försvarsbeslutets kostnadsram av de av riksdagen beräknade beloppen (1 071 000 + 444 000 + 48 400 =) 1 563 400 kronor odisponerade.

Vid sidan av femårsplanens kostnadsram ha som nämnts anslagsmedel avsetts för förråd av nu ifrågavarande typ. Av förenämnda anslag å 1 110 000 kronor till ammunitionsförrådsbyggnader för armén, som i sin helhet ställts till fortifikationsförvaltningens förfogande för avsett ändamål, kvarstå nu, enligt vad ämbetsverket framhållit, 380 000 kronor odisponerade. Å anvisning den 9 oktober 1942 för samma ändamål från förskottsanslag under kapitalbudgeten, 515 000 kronor, återstå vidare 505 000 kronor odisponerade. Härjämte ha medel i olika sammanhang anvisats för bergrum och ammunitionsförråd för Svea livgardes, Göta pansarlivgardes och Svea artilleriregementes nya etablissemang, tillhoppa 1 097 500 kronor, vilka medel ännu icke disponerats.

Av det sagda framgår att för anordnande av förråd för truppförbanden finnas tillgängliga, inom femårsplanen 1 563 400 kronor (prisläget 1 juli 1941) samt vid sidan av ramen (380 000 + 505 000 + 1 097 500 =) 1 982 500 kronor.

Centralförråd.

Inom försvarsbeslutets kostnadsram ha medel endast i ringa omfattning beräknats för anordnande av centralförråd. Dessa förrådsanläggningar — för järnvägskrigsbromateriel och tung krigsbromateriel och för vissa intendenturförråd — beräknas komma att fullföljas enligt för dem ursprungligen uppgjorda planer. Emellertid må här erinras, att av de medel som inom femårsramen beräknats för uppförande av nytt etablissemang, Bergslagens artilleriregemente, ett belopp av 184 300 kronor avsetts för friliggande tygmaterieförråd av karaktären centralförråd.

För centralförråd skulle således inom femårsramen 184 300 kronor (prisläget 1 juli 1941) finnas tillgängliga för fortsatt utbyggnadsprogram.

2. FÖRRÅDSFRÅGANS NUVARANDE LÄGE.

Nya behovsberäkningar.

Av den lämnade redogörelsen framgår, att tidigare till grund för medelsäskandena liggande planer merendels icke varit genomarbetade utan beräkningsmässigt motiverade. Redan på ett tidigt stadium under försvarsorganisationens utbyggande framstod det som önskvärt att grundligare behovskalkyler och planläggningar utarbetades. Med anledning härav tillsatte chefen för armén i början av år 1943 en särskild förrådskommitté, i vilken ingingo representanter för försvars- och arméstaberna, arméförvaltningens tyg- och intendenturavdelningar, arméns fortifikationsförvaltning, försvarets sjukvårdsförvaltning, krigsmaterielverket och (sedan juni 1944) statens sakrevision. Kommittén — 1943 års förrådskommitté — behandlade till en början endast frågor rörande truppförbandens förråd och de territoriella förråden. Sedan det emellertid visat sig omöjligt att lösa förrådsfrågan för truppförbanden utan att samtidigt beröra centralförråden, upptog kommittén under 1945

jämväl centralförrådens förrådsfrågor. Utredningarna ha omfattat samtliga förrådstyper utom ammunitionsförråd. Kommittén har sökt först fastställa behovet av förrådsutrymme på grundval av materielltillgång och sättet för materielens uppläggande. Sedan förrådstillgången utrönt, ha förslag till bristernas fyllande utarbetats. Därvid har räknats med att under beredskapstiden anskaffade provisoriska byggnader (baracker, garage, stall, verkstäder m. m.) i möjligaste mån skola tagas i anspråk samt att övrigt behov skall tillgodoses genom nybyggnad eller förhyrning.

Av en av kommittén i slutet av år 1945 utarbetad översikt över förrådsfrågans utveckling inhämtas beträffande de förrådstyper som omfattas av kommitténs undersökningar, att för *truppförbandsförråden* av fortifikationsförvaltningen tidigare beräknat medelsbehov — omkring 4 000 000 kronor — beräknades förslå för organisationens utbyggnad, att man för *de territoriella förråden* måste räkna med ett ökat förrådsbehov och vissa tidigare icke förutsedda ombyggnadsarbeten, varför kostnaderna för dessa förråd kunde väntas bliva högre än tidigare beräknats, samt beträffande *centralförråden* slutligen, att stora utrymmesbrister föreläge.

I detta sammanhang må även framhållas, att förrådsfrågan varit föremål för undersökningar av statens organisationsnämnd i samband med pågående försök till omorganisation av förvaltningstjänsten vid arméns truppförband.

I en den 13 december 1945 avgiven slutrapport angående dessa organisationsundersökningar, som bedrivits vid Älvsborgs regemente, har nämnden framhållit, att genom att tillämpa en på grundliga detaljstudier, systematiska mätningar och praktiska försök fotad förrådsplanering vid regementet, ett förrådsutrymme på 1 500 m² syntes kunna inbesparas i jämförelse med det utrymmesbehov, som beräknats av 1943 års förrådskommitté. Enligt vad jag under hand inhämtat utgör det inbesparade utrymmet ungefär 10 % av det av förrådskommittén beräknade förrådsbehovet.

Ändrade planer för förrådets anordnande.

De planer som lågo till grund för 1941 års försvarsutrednings beräkningar rörande tillgodoseendet av förrådsbehovet för de territoriella förbanden och på grundval av vilka för ändamålet inom försvarsbeslutets kostnadsram räknats med ett medelsbehov av, enligt prisläget den 1 juli 1941, 9 785 000 kronor, avsågo friliggande förråd. Vad nu sagts gäller i stort även truppförbandens förråd.

Den vid anmälan av propositionen 1945: 97 såsom önskvärd angivna utredningen rörande lämpligheten att förvara ammunition i bergförråd har numera verkställts genom försorg av fortifikationsförvaltningen i samråd med arméförvaltningens tygavdelning och krigsmaterielverket. Resultatet av utredningen har sammanfattats i en den 25 juni 1945 dagtecknad promemoria i ämnet, bilagd de handlingar, som i detta ärende komma att överlämnas till riksdagens vederbörande utskott. Ur promemorian inhämtas följande.

De *friliggande* ammunitionsförråden (anläggningarna) utfördes av betong eller i vissa fall av plåt. De försåges i allmänhet ej med värmeisolering eller

avfuktningens anläggningar, vilket — enär förrådsanläggningen av olika säkerhetsskäl måste utföras i ett stort antal smärre enheter — av ekonomiska skäl vore otänkbart. Såväl temperatur- som fuktförhållanden inom förråden komme i stort sett att följa ytterluftens variationer. I fråga om *bergförråden* — i berg utsprängda utrymmen, i vilka den egentliga förrådslokalen inbyggdes i form av en fristående, lufttät byggnad — komme den inneslutna luftvolymen att hållas vid tämligen konstant temperatur (6—10 grader) och fuktighet. Genom utnyttjande av avfuktningsslag kunde jämväl fuktighetshalten hållas konstant och betydligt lägre (50—60 %) än vid friliggande förråd (70—90 %). — Ammunitionens underginge med tiden förändringar i kvalitetsförsämrande riktning, därvid de faktorer som inverkade mest ogynnsamt vore värme och fukt. Ideala förvaringsbetingelser för ammunition vore en konstant temperatur av + 6° och en relativ fuktighet av 55—65 %. — Anläggningskostnaderna för friliggande förråd kunde uppskattas till i medeltal 200 kr/m² för förrådsanläggning av cirka 1 000 m². Motsvarande kostnad för bergförråd av samma storlek vore 325 kr/m². Merkostnaden för berganläggning kunde sålunda uppskattas till omkring 125 000 kronor för en anläggning av cirka 1 000 m² — den vanligast förekommande. — Medelvärdet av ammunition, lagrad i ett förråd av angivna storlek, kunde uppskattas till omkring 9 000 000 kronor. Förrådsinnehållet vore således vid bergförråd omkring 30 gånger och vid friliggande förråd 45 gånger dyrare än förrådet anläggningskostnad. — Under inverkan av förut angivna kvalitetsförsämrande faktorer komme den ammunition som förvarades i friliggande förråd att draga underhållskostnader som ej alls belastade ammunition förvarad i bergförråd. Under hänsynstagande till vunna erfarenheter beträffande ammunitionsbeständigheten, medelvärdet av revideringskostnader och omsättningshastigheten i förrådshållningen kunde revideringskostnaden per år för ammunitionen i ett friliggande förråd av omkring 1 000 m² uppskattas till cirka 200 000 kronor. Utredningen gäve således vid handen, att den besparing i anläggningskostnad, som vunnos vid val av friliggande ammunitionsförråd, komme att ha förbrukats i form av ökade revideringskostnader redan efter något mer än ett halvt år. — Förutom angivna tekniska och ekonomiska fördelar vid bergförråd kunde framhållas dessa förråds ringa sårbarhet genom bombning eller sabotagehandling. De friliggande förråden kunde beräknas komma att draga en bevakningskostnad, där bevakning ifrågakomme, som vore tre gånger större än bergförrådens. Underhålls- och driftskostnaderna för de båda förrådstyperna företedde endast mindre skillnader.

Efter att ha tagit del av ifrågavarande utredning har överbefälhavaren i skrivelse till fortifikationsförvaltningen den 12 december 1945 anfört i huvudsak följande.

Med hänsyn till de erfarenheter, som vunnits under det andra världskriget, vore det ur militär synpunkt av utomordentlig betydelse att viktiga anläggningar tillhörande krigsmakten — uppehållsplatser för militära staber, drivmedelsanläggningar och förråd av andra slag, verkstäder, industrier m. m. — i så stor utsträckning som möjligt bereddades skydd i berg. Av särskild vikt vore att förråd av ammunition samt spräng- och minmateriel redan i fredstid lades skyddade, så att allvarliga skador på dessa genom angrepp från luften i samband med ett strategiskt överfall kunde undvikas. Av företagen utredning framginge, att ammunitionsförråd i berg, som även ur bevakningssynpunkt vore att föredraga, ur ekonomisk synpunkt ställde sig avsevärt fördelaktigare än friliggande förråd. Överbefälhavaren ansåge sig under sådana förhållanden kunna fastslå, att i princip alla ammunitionsförråd, som

komme att nyanläggas, borde förläggas i berg och att friliggande förråd endast borde komma till utförande på sådana platser, där frånvaron av berg gjorde detta nödvändigt.

Fortifikationsförvaltningen har för sin del framhållit, att vad vid utredningen framkommit i fråga om ammunitionsförråd i tillämpliga delar gällde även beträffande förråd för annan tygmateriel.

3. FÖRELIGGANDE FÖRSLAG TILL FÖRRÅDSFRÅGANS ORDNANDE FÖR ARMÉORGANISATIONEN.

De förändringar vad beträffar behovsberäkningar och synpunkter i fråga om sättet för förrådens anordnande, för vilka här lämnats en sammanfattande redogörelse, ha föranlett fortifikationsförvaltningen att framlägga reviderade beräkningar rörande engångskostnaderna för uppförande av förråd. I det följande redogöres för nu föreliggande framställningar i ämnet. Med hänsyn till att förslag i vissa fall föreligga om gemensamma förrådsanläggningar för truppförbanden och de territoriella förbanden behandlas dessa kategorier i ett sammanhang.

Förrådsbyggnader för truppförband och territoriella förband.

Ammunitionsförråd.

I skrivelse den 22 januari 1945 framlade arméns fortifikationsförvaltning förslag till anordnande av vissa ammunitionsförråd dels för de territoriella förbanden och dels för följande truppförband, nämligen Värmlands regemente, Bohusläns regemente, Livregementets husarer, Skaraborgs pansarregemente, Göta trängkår och Luleå luftvärnskår. Beträffande de territoriella förbanden förutsattes att vissa anläggningar skulle utföras insprängda i berg och vissa friliggande. De för truppförbanden avsedda förråden avsågos skola anordnas såsom bergförråd. Genom beslut den 1 juni 1945 ställde Kungl. Maj:t erforderliga medel till förfogande för utförande av de i skrivelsen avsedda friliggande förråden. Kostnaderna för bergförråden uppskattades för de territoriella förbanden till 2 133 600 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941, för truppförbanden utom Luleå luftvärnskår till 517 300 kronor enligt prisläget den 1 juli 1944, motsvarande 442 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941 och för Luleå luftvärnskår till 122 200 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941, eller tillhopa ($2\,133\,600 + 442\,000 + 122\,200 =$) 2 697 800 kronor, motsvarande 3 156 600 kronor enligt nu aktuellt prisläge. I skrivelse den 24 oktober 1945 har fortifikationsförvaltningen hemställt, att medel måtte anvisas för här ifrågavarande bergförråd.

I skrivelse den 28 december 1945 har fortifikationsförvaltningen — under åberopande av överbefälhavarens uttalande den 12 december 1945 — framlagt förslag till ytterligare utbyggnad av ammunitionsförråd i berg för de territoriella förbanden och truppförbanden. Förslaget avser, såvitt angår de territoriella förbanden, att vissa av de förråd, för vilkas anordnande såsom friliggande medel anvisats den 1 juni 1945, i stället skola utföras såsom berg-

förråd. Merkostnaden härför har uppskattats till 295 300 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941 motsvarande enligt nu aktuellt prisläge 339 600 kronor. I fråga om truppförbandsförråden har föreslagits att vissa i bilaga till skrivelsen närmare angivna, ännu icke påbörjade ammunitionsförråd — av vilka flertalet tidigare planerats såsom friliggande — skulle utföras i berg och, på grund av reviderade behovsuppgifter, göras större än tidigare planerats. Kostnaderna för dessa förråd ha uppskattats till 8 713 100 kronor enligt nu aktuellt prisläge, därav för de i Stockholmsgarnisonen ingående utflyttade truppförbanden — Svea livgarde, Göta pansarlivgarde och Svea artilleriregemente — 1 735 000 kronor och för övriga ifrågakommande truppförband 6 978 100 kronor, sistnämnda belopp motsvarande 6 067 900 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941. Härjämte har föreslagits uppförande av vissa friliggande mindre förråd vid de olika truppförbanden, avsedda för det omedelbara behovet av övningsammunition. Kostnaderna härför ha beräknats till 188 000 kronor enligt nu aktuellt prisläge, därav för de i Stockholmsgarnisonen ingående, utflyttade förbanden 82 000 kronor och för övriga förband 106 000 kronor, sistnämnda belopp motsvarande 92 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941.

För ammunitionsförråd för truppförbanden och de territoriella förbanden utom Svea livgarde, Göta pansarlivgarde och Svea artilleriregemente skulle sålunda erfordras ($3\,156\,600 + 339\,600 + 6\,978\,100 + 106\,000 =$) *10 580 300 kronor* enligt nu aktuellt prisläge samt för sistnämnda tre förband ($1\,735\,000 + 82\,000 =$) *1 817 000 kronor* enligt nu aktuellt prisläge. Av kostnaderna beräknas 60 000 kronor belöpa å markförvärv. Efter berörda byggnadsprogram genomförande skulle nu föreliggande förrådsbehov för truppförbanden och de territoriella förbanden vara tillgodosedda.

Övriga förråd.

I skrivelse den 15 november 1945 har fortifikationsförvaltningen framlagt program för utbyggnad för truppförbanden av förråd för annan materiel än ammunition. Ambetsverket har därvid anmält, att utbyggnadsprogrammet bygger på den förutsättningen, att för beredskapsförband tidigare utnyttjade baracker och fordonsskydd — i förekommande fall efter förflyttning — tagas i anspråk. Erfarenhetsmässigt hade nämligen utrönt, att kostnaderna för nedmontering, transport och återuppförande i genomsnitt ställde sig omkring 25 % lägre än för nybyggnad av likvärdiga lokaler. De sammanlagda kostnaderna för byggnadsprogrammet — som jämväl omfattar de i propositionen 1945: 97 anmälda, för arméns truppförband avsedda förråden — ha uppskattats till 4 276 600 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941. Av nämnda kostnad hänförde sig omkring 80 000 kronor till nedmontering och flyttning av för beredskapsändamål tidigare utnyttjade baracker; fortifikationsförvaltningen har anmält sin avsikt vara att gälda denna kostnad med anlåtande av till förfogande stående medel för beredskapens avveckling. Kvarstående kostnader utgöra 4 196 600 kronor.

Sedermera har emellertid fortifikationsförvaltningen i skrivelse den 31

januari 1946 framlagt förslag till utförande av vissa i de i propositionen 1945: 97 avsedda förrådsanläggningarna och i samband därmed anmält, att genom vissa begränsningar i tidigare planerat byggnadsprogram och genom ianspråktagande av visst till ämbetsverkets förfogande stående belopp kostnaderna för de i nämnda proposition angivna förråden kunde minskas med 243 500 kronor enligt 1941 års prisläge. För det i skrivelsen den 15 november 1945 avsedda utbyggnadsprogrammet erfordras således (4 196 600 — 243 500 =) 3 953 100 kronor, motsvarande enligt nu aktuellt prisläge 4 790 000 kronor.

Vidare har fortifikationsförvaltningen i skrivelse den 4 februari 1946 framlagt förslag till fortsatt utbyggande av de territoriella förråden för annan materiel än ammunition. Ämbetsverket har därvid anfört följande. Chefen för armén hade överlämnat genom arméchefens försorg i samråd med försvarets sjukvårdsförvaltning samt arméförvaltningens tyg- och intendenturavdelningar upprättad plan till förrådsorganisation för försvarsområdena, avseende samtliga icke färdigställda förrådsanläggningar av ifrågavarande slag. Planen, som innefattade en avsevärd utökning av tidigare anmälda utrymmesbehov, hade bearbetats inom fortifikationsförvaltningen. Därvid hade i första hand eftersträfvats att utnyttja befintliga, kronan tillhöriga byggnader, i förekommande fall efter erforderliga omändrings- och förbättringsarbeten. I de fall, då så befunnits ändamålsenligt och ekonomiskt fördelaktigt, hade lokalbehovet avsetts skola täckas genom flyttning och inredning av för beredskapsförband tidigare disponerade baracker (fordonsskydd). Nybyggnader hade avsetts skola i första hand förläggas på kronan tillhöriga markområden. I vissa fall hade förhyrning av byggnader och markområden befunnits vara ekonomiskt fördelaktigt. Nybyggnaderna avsåges skola utföras i huvudsaklig överensstämmelse med 1940 års militära byggnadsutrednings standardritningar, dock att byggnaderna borde förses med hängrännor och stuprör i syfte att undvika rötskador i ytterpanelens nedre del. Dylika hängrännor och rör borde jämväl anbringas å tidigare uppförda förrådsbyggnader.

Kostnaderna för det av fortifikationsförvaltningen nu anmälda fortsatta utbyggnadsprogrammet, för vilket lämnats en närmare redogörelse i en till skrivelsen fogad bilaga, ha beräknats till — bortsett från vissa kostnader för flyttning av baracker, som avsåges skola bestridas ur avvecklingsanslag — 10 910 000 kronor enligt nu aktuellt prisläge, motsvarande 9 487 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941. Av kostnaderna beräknas omkring 118 000 kronor belöpa å erforderliga markförvärv.

Slutligen har fortifikationsförvaltningen i skrivelse den 14 februari 1946 anmält fråga om anvisande av medel för utbyggande av förråd för ekoradiomateriel. Ämbetsverket har erinrat, att 1945 års riksdag på framställning av Kungl. Maj:t (proposition 1945: 308, bil. 2, punkt 3) anvisat 12 350 000 kronor för anskaffning av ekoradiomateriel samt att vid beviljande av anslaget förutsattes, att kostnaderna för anordnande av erforderliga förråd, preliminärt kostnadsberäknade till 300 000 kronor, skulle tills vidare bestridas inom ramen av förenämnda för territoriella förråd beräknade belopp av

9 785 000 kronor. Eventuellt kunde ifrågakomma att låta en del av kostnaderna belasta marinens kvotanslag till byggnadsarbeten; frågan härom borde övervägas i anslutning till medelsäskandena för budgetåret 1946/47. Fortifikationsförvaltningen hade numera i samråd med arméförvaltningens tygavdelning utarbetat förslag till utförande av för armén erforderliga ekoradioförråd. Därvid hade visat sig att med hänsyn till materielens beskaffenhet nybyggnader av särskild konstruktion måste utföras — tidigare hade räknats med byggnader av standardtyp — och att kostnaderna för förråden komme att bli något högre än tidigare beräknats, eller för arméns del 410 000 kronor, motsvarande enligt prisläget den 1 juli 1941 356 500 kronor. — Beträffande för marinens del erforderliga förrådsbyggnader komme, enligt vad fortifikationsförvaltningen inhämtat, särskild framställning att avgivas av marinförvaltningen.

För övriga förråd skulle alltså erfordras (4 790 000 + 10 910 000 + 410 000 =) 16 110 000 kronor enligt nu aktuellt prisläge.

Centralförråd.

I sin skrivelse den 28 december 1945 har fortifikationsförvaltningen, under hänvisning till av överbefälhavaren verkställd behovsberäkning, anmält behov av centrala bergförråd för de betydande kvantiteter spräng- och minmateriel som av beredskapsskäl måste hållas lagrade under fred och vars användning i krig och vid beredskap vore i detalj förberedd. Kostnaderna för dessa förråd ha beräknats till 2 945 000 kronor enligt nu aktuellt prisläge, motsvarande 2 560 900 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941. Vidare har fortifikationsförvaltningen i skrivelsen äskat medel, 2 320 000 kronor enligt nu aktuellt prisläge, motsvarande 2 017 400 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941, för anordnande i berg av för tygmaterielen ytterligare erforderliga centrala förrådsutrymmen. Av kostnaderna beräknas sammanlagt omkring 20 000 kronor belöpa å markförvärv.

Härjämte har fortifikationsförvaltningen i skrivelse den 9 februari 1946 anmält, att chefen för armén, efter samråd med chefen för försvarsstaben, försvarets sjukvårdsförvaltning, arméförvaltningens tyg- och intendenturavdelningar samt fortifikationsförvaltningen, utarbetat fullständiga planer för centralförrådsorganisationen ävensom att av fortifikationsförvaltningen upprättats byggnadsprogram för tillgodoseende av det i planerna angivna utrymmesbehovet i friliggande förråd. Programmet läge sålunda helt vid sidan av det i skrivelsen den 28 december 1945 anmälda. Vid programmets utformande hade i första hand eftersträfvats att utnyttja befintliga, kronan tillhöriga byggnader, i förekommande fall efter erforderliga ändrings- och inredningsarbeten. Vidare hade räknats med att, då så visade sig ändamålsenligt, efter flyttning utnyttja för beredskapsförband tidigare disponerade fordonsskydd. Nybyggnader hade i största möjliga utsträckning förlagts till kronans mark. I ett fall planerades inköp av viss nu utnyttjad magasinbyggnad. Kostnaderna för programmets realiserande hade uppskattats till 3 480 000 kronor. Då emellertid fortifikationsförvaltningen ansåge sig böra bestrida en del av kostnaderna för flyttning av fordonsskydden, 25 000 kronor, från anslag till avveckling av

beredskapen, erfordrades för ändamålet 3 455 000 kronor enligt det nu aktuella prisläget, motsvarande omkring 3 004 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941. Av kostnaderna belöpte omkring 50 000 kronor å markförvärv.

Slutligen har fortifikationsförvaltningen i skrivelse den 21 februari 1946 hemställt om anvisande av 1 300 000 kronor enligt nu aktuellt prisläge, motsvarande 1 130 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941, för anordnande av förråd för flygfältsminor.

För centralförråd skulle alltså erfordras ($2\,945\,000 + 2\,320\,000 + 3\,455\,000 + 1\,300\,000 =$) *10 020 000 kronor* enligt det nu aktuella prisläget.

4. SAMMANFATTNING.

Av redogörelsen framgår, att av hittills inom femårsplanens kostnadsram för förrådsändamål beräknade medel för ett reviderat, utökat förrådsprogram finnas disponibla ($5\,628\,700 + 1\,563\,400 + 184\,300 =$) 7 376 400 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941, motsvarande enligt nu aktuellt prisläge (prisstegringen räknad efter 15 %) omkring 8 475 000 kronor.

Utom femårsplanens kostnadsram finnas därjämte disponibla ($892\,000 + 1\,982\,500 =$) i runt tal 2 875 000 kronor enligt nu aktuellt prisläge.

Vidare framgår, att fortifikationsförvaltningen för det fortsatta utbyggnadsprogrammet med avseende å truppförbandsförråd, territoriella förråd och centralförråd beräknat kostnaderna till ($10\,580\,300 + 1\,817\,000 + 16\,110\,000 + 10\,020\,000 =$) 38 527 300 kronor enligt nu aktuellt prisläge.

Utöver till förfogande stående medel skulle således erfordras ($38\,527\,300 - 8\,475\,000 - 2\,875\,000 =$) 27 177 300 kronor eller i runt tal 27 200 000 kronor.

*Före-
draganden.*

De till grund för 1942 års försvarsbeslut liggande kostnadsberäkningarna innefattade relativt betydande belopp för tillgodoseende av arméns behov av förrådsutrymmen. Förutom de förrådsanläggningar, som ingingo i föreslagna nya etablissemang, beräknades sålunda inemot 10 000 000 kronor för anordnande av förråd för de enligt beslutet nyorganiserade territoriella förbanden. Med hänsyn tagen jämväl till de förrådsutrymmen som komme att tillhandahållas genom de i annat sammanhang beslutade nybyggnaderna för centrala intendenturförråd och för förråd för luftvärnsmateriel samt för centrala ammunition- och tygförråd förelåg vid tiden för försvarsbeslutet knappast anledning misstänka, att med beslutets genomförande sammanhängande förrådsfrågor icke skulle kunna lösas inom ramen för sålunda beräknade belopp. Av den lämnade redogörelsen framgår emellertid, att högst avsevärda kostnader numera beräknats tillkomma.

Härvid må till en början framhållas, att det nu framlagda utbyggnadsprogrammet i stort avser att tillgodose allenast förrådsbehovet för den materiel, som enligt 1942 års försvarsbeslut avsetts skola anskaffas — utrustningsbehov samt ersättningsbehov enligt i beslutet förutsatta grunder. Det nu anmälda förrådsbehovet är sålunda icke föranlett av att materiel under beredskapen anskaffats utöver dessa normer. Anledningen till överskridandet av de tidigare beräknade beloppen måste vara att beräkningen rörande förrådsbehovet gjorts helt schematisk, utan erforderlig överblick över de förråds-

utrymmen som stått till buds. En bidragande orsak torde ha varit, att nyan-skaffad materiel, allteftersom den levererades, i stor utsträckning tilldelades de under beredskapen organiserade fältförbanden och att, i den mån förråds-uppläggning överhuvudtaget behövde ske, denna av beredskapsskäl skedde genom fältförbandens försorg, i stor utsträckning genom ianspråktagande av lokalt förhyrda eller rekvirerade utrymmen.

Så småningom gavs tid för överväganden huru förrådsfrågan vid återgång till fredsförhållanden skulle ordnas. Utgångspunkten var tämligen given — mängden av materiel anskaffad med anlåtande av medel inom eller vid sidan av femårsramen. Det andra momentet — omfattningen av tillgängliga förråds-utrymmen — visade sig icke lika lätt att överblicka. I syfte att kunna begränsa förrådsbyggnaderna till de oundgängligen nödvändiga igångsattes en utredning med uppgift bland annat att verkställa en inventering av förefintligt förrådsutrymme, däri inräknat vad som av under beredskapen anskaffade baracker kunde utnyttjas för ändamålet. Det ligger i sakens natur, att denna utredning kom att bli tämligen tidskrävande; oförutsedda omständigheter gjorde att den kom att draga längre ut på tiden än ursprungligen beräknats. Utredningen — 1943 års förrådskommitté — kunde först mot slutet av 1945 framlägga resultatet av sina undersökningar. Det nu av arméns fortifikationsförvaltning framlagda fortsatta utbyggnadsprogrammet bygger på kommitténs beräkningar rörande behovet av förrådsutrymmen.

I det föregående angivna kostnader äro emellertid icke endast föranledda av mera noggranna beräkningar rörande förefintligt behov av förrådslokaler. Jämsides med förrådskommitténs utredningsarbete ha nämligen bedrivits undersökningar rörande den lämpligaste formen för förrådens anordnande. Därvid har befunnits, att skäl föreligga att i större utsträckning än tidigare avsetts anordna förrådsutrymmen insprängda i berg. Detta gäller framför allt förråd för ammunition, men i viss utsträckning även förråd för svårersättlig övrig tygmateriel. Härtill återkommer jag i det följande.

Det väsentligt utökade förrådsprogram, för vilket fortifikationsförvaltningen nu framlagt kostnadsberäkningar, har redan tidigare till en del varit förutsett. Redan för ett par år sedan varskodde sålunda ämbetsverket, att inom försvarsbeslutets kostnadsram beräknade medel för förrådsändamål kunde väntas icke komma att förslå och att ett ytterligare medelsbehov — för det dåvarande angivet till omkring 6 000 000 kronor — kunde motses. Ämbetsverkets beräkningar ha i olika sammanhang anmälts för riksdagen. För att icke föregripa förrådskommitténs arbete har emellertid ansetts böra tills vidare anstå med framläggande av definitiva anslagsäskanden.

Allteftersom förrådskommitténs undersökningar fortskridit och nya överväganden verkställts rörande förrådens närmare utformande, har fortifikationsförvaltningen nödgats frågå tidigare uppgjorda kostnadskalkyler. När detta blev uppenbart, ansågs nödvändigt att helt revidera de tidigare planerna för förrådens utbyggnad och att på basis av redan genomfört byggnadsprogram underställa Kungl. Maj:t frågan om det fortsatta utbyggnadsprogrammet.

Såsom av den lämnade redogörelsen framgår har fortifikationsförvaltningen anmält, att av medel, som i tidigare sammanhang anvisats eller

beräknats för förrådsändamål, nu kvarstår outnyttjat ett belopp av tillhoppa 11 350 000 kronor. Kostnaderna för det utbyggnadsprogram som anses böra genomföras ha uppskattats till i runt tal 38 550 000 kronor. Utöver redan anvisade (inom kvotanslagen för arméns byggnader beräknade) medel erfordras sålunda i runt tal 27 200 000 kronor. Jag övergår nu till frågan i vad mån dessa äskanden böra tillgodoses.

Jag vill därvid ånyo bringa i erinran, att de föreslagna förråden avse materiel svarande mot den gällande försvarsordningens utrustnings- och ersättningsbehov. Enligt vad jag under hand inhämtat grunda sig beräkningarna på oundgängligen erforderligt förrådsbehov; reservutrymmen ha således icke — i vart fall ej i nämnvärd utsträckning — tagits i beräkning.

Här må vidare framhållas, att fortifikationsförvaltningens beräkningar — utom såvitt avser ammunitionsförråden — bygga på de årslånga utredningar som förrådskommittén bedrivit och vilka grunda sig på en inventering av nu förefintliga eller under byggnad varande förråd. Jämväl må erinras, att det av kommittén konstaterade förrådsbehovet, i fall då så befunnits vara ekonomiskt försvarbart, i första hand beräknats bliva tillgodosett genom ianspråktagande, eventuellt efter flyttning och iordningställande, av under beredskapen uppförda baracker ävensom i en del fall genom förhyrning.

Mot bakgrunden av dessa förhållanden vill det synas som om en begränsning av det av fortifikationsförvaltningen nu framlagda utbyggnadsprogrammet kvantitativt icke är möjlig. En dylik begränsning skulle innebära, att förrådsutrymme skulle komma att saknas för till mycket avsevärda kostnader redan anskaffad materiel. Då kostnaderna för förråden i förhållande till materielens värde äro relativt blygsamma — till belysande härav må nämnas, att värdet av den ammunition, som avses skola lagras i nu aktuella förråd, uppgår till inemot 500 000 000 kronor — finner jag mig icke kunna påtaga mig ansvaret att förorda en begränsning av medelsanvisningen till förevarande ändamål. Såsom alternativ till ett utbyggnadsprogram kan enligt mitt förmenande endast ifrågakomma en förrådshållning i nu för materielen förhyrda eller rekviderade utrymmen. En förrådshållning i förhyrda lokaler har av förrådskommittén förutsatts i de fall då förhyrning ställer sig ekonomiskt fördelaktigare än nybyggnad och förutsättningar överhuvudtaget funnits föreligga att sluta hyresavtal på för kronan godtagbara villkor.

Å andra sidan kan givetvis diskuteras, huruvida de av förrådskommittén (tygavdelningen beträffande ammunitionsförråden) uppställda beräkningarna rörande förrådsbehovet kunna revideras. Härvidlag bör hänsyn tagas till resultaten av pågående organisationsundersökningar vid Älvsborgs regemente. Dessa undersökningar synas visa, att vissa begränsningar i förrådsytorna äro möjliga ernå i förhållande till förrådskommitténs beräkningar — överslagsvis med omkring 10 %. Därest man kunde generalisera dessa beräkningar och göra dem tillämpliga å förrådsfrågorna i stort, skulle detta innebära ett minskat medelsbehov av omkring 3 500 000 kronor. Jag finner mig emellertid icke beredd att draga denna slutsats av nämndens undersökningar utan anser det riktigast att tills vidare lägga fortifikationsförvaltningens beräkningar till grund för den erforderliga medelsanvisningen. Det är emeller-

tid uppenbart, att de rationaliseringsåtgärder som statens organisationsnämnd funnit möjliga vid ett normalt infanteriregemente böra beaktas även vid lösande av övriga förrådsfrågor. Enligt min mening böra därför organisationsnämndens erfarenheter i möjligaste mån tillgodogöras vid det närmare utformandet av det fortsatta utbyggnadsprogrammet, och jag förutsätter, att erforderligt samråd mellan fortifikationsförvaltningen och organisationsnämnden härvidlag kommer att etableras.

Såsom nämnts inverkar på medelsbehovets storlek icke blott det kvantitativa behovet av förrådsutrymmen utan även förrådens tekniska utformning. Under det att man tidigare räknat med att de nu aktuella förråden i allmänhet skulle utföras såsom friliggande har efter hand krav rests att vissa typer av förråd anordnas insprängda i berg. Detta gäller först och främst förråd för lagring av truppförbandens och de territoriella förbandens ammunition. Även vissa förråd för min- och sprängmateriel ha ur säkerhetssynpunkt ansetts böra insprängas i berg liksom också förråd för svärersättlig och dyrbar tygmateriel.

Det är uppenbart, att betydande fördelar ur militär synpunkt stå att vinna genom att inrymma förråden i berg. Såsom överbefälhavaren framhållit måste det nämligen vara en angelägenhet av vikt att ammunitionen och den svärersättliga tygmaterielen beredes skydd mot luftangrepp och sabotagehandlingar. Å andra sidan måste även ekonomiska synpunkter anläggas på ifrågasvarande spörsmål. Av föreliggande utredning härutinnan vill det nu synas, som om ett anordnande av bergförråd i föreslagen omfattning ter sig ekonomiskt försvarbart. Härutinnan må följande framhållas.

I ammunitionen ingående krut samt tänd- och sprängsatsar äro icke under alla förhållanden stabila under lagring. Vissa inverkande faktorer — starkt solljus, fukt, höga eller mycket låga temperaturer och upprepade temperaturförändringar — inverka nämligen menligt på de kemiska satsernas stabilitet. Förändringarna resultera i att ammunitionseffekterna antingen bliva livsfarliga att hantera eller också funktionsodugliga.

Enligt vad jag inhämtat har genom årslånga lagringsprov inom landet konstaterats, att i friliggande förråd, som skötas rationellt, ammunitionen håller sig funktionsduglig i medeltal omkring 10 à 15 år, varefter en relativt hastig försämring inträder. En revidering av ammunitionen måste därför så småningom företagas. Tidpunkten för denna revidering bestämmes med stöd av med vissa tidsmellanrum utförda besiktningsprov. Av dessa prov erhålles även vetskap om omfattningen av den erforderliga revideringen, och med ledning härav uppgöras kalkyler rörande det för revideringen erforderliga medelsbehovet. Det har under hand från arméförvaltningens tygavdelning framhållits, att det ordinarie ammunitionsanslaget ej förslår för bestridandet av kostnaderna för dessa revideringar; från anslaget bestridas således endast kostnaderna för det underhåll och den vård, som erfordras för ammunitionens översyn efter truppens årliga övningar.

Stå bergförråd till förfogande med en under hela året konstant temperatur och fukthalt förskjutes tidpunkten för förstöringens inträde. Lagringstiden för nitrocellulosakrut anses således i bergförråd vara tre gånger

så lång som i friliggande förråd. Motsvarande gäller beträffande ersättnings-
sprängämnen. Frågan om eventuell revidering blir därför ej aktuell för ammu-
nition i bergförråd förrän efter 35—40 år. Under denna tidrymd beräknas
ammunitionspartierna hinna omsättas under fredsutbildningen. Detta torde
under nuvarande förhållanden ha stor betydelse. De synnerligen stora kvan-
titeter ammunition, som tillverkats under åren 1940—1944, kunna nämligen ej
i sin helhet omsättas under en 10-årsperiod. Revideringskostnaderna under
1950-talet komma därför att bli synnerligen stora, om all ammunition skall
förvaras i friliggande förråd. Stå däremot bergförråd till förfogande torde
det under nämnda tidrymd anskaffade ammunitionslagret hinna omsättas
under fredsutbildning och nyanskaffning kunna äga rum successivt.

Det sagda synes giva vid handen, att den merkostnad som är förenad med
anordnande av bergförråd för ammunition — för en förrådsanläggning av
normal storlek uppskattad till omkring 125 000 kronor — är relativt blygsam i
förhållande till de mycket stora revideringskostnader, vilka inom en snar fram-
tid bli ofrånkomliga, om ammunitionen skall förrådshållas i friliggande
förråd. Då härtill kommer att bergförråden beräknas draga väsentligt mindre
bevakningskostnader, finner jag övertygande skäl tala för att nu aktuella
ammunitionsförråd liksom förråd för spräng- och minmateriel i föreslagen
omfattning anordnas i berg.

Vad nu sagts torde i viss mån även gälla de centrala förråd för svärersättlig
tygmateriel, som föreslagits skola anordnas i berg. Även här torde kunna
räknas med större lagringsbeständighet och lägre kostnader för materielens
underhåll och vård.

Jag finner mig sålunda ur angivna synpunkter beredd tillstyrka det av forti-
fikationsförvaltningen nu framlagda programmet för det fortsatta utbyggandet
av förråd för armén såväl kvantitativt som med avseende å förrådets an-
ordnande.

Vad härefter angår bestridandet av kostnaderna för det fortsatta utbygg-
nadsprogrammet erfordras, såsom förut nämnts, utöver för ändamålet till för-
fogande stående medel ytterligare 27 200 000 kronor enligt nu aktuellt pris-
läge. Därvid har emellertid räknats med att utnyttja ett belopp av 505 000
kronor, som genom beslut den 9 oktober 1942 anvisats från förskottsanslag,
men som ännu icke tagits i anspråk för med anvisningen avsett ändamål. Ehuru
denna anvisning sedermera täckts över vederbörligt täckningsanslag å riks-
staten, anser jag, då nu föreliggande förrådsbehov är i sin helhet hänförligt
till fredsorganisationen, riktigare att det outnyttjade beloppet tillföres budget-
utjämningsfonden och att nu såsom erforderligt angivet belopp höjes till
(27 200 000 + 500 000 =) 27 700 000 kronor.

Till den del merkostnaderna avse förråd för de från Stockholm ut-
flyttade förbanden ur Stockholms garnison — utgörande (1 817 000 —
1 097 500 =) i runt tal 720 000 kronor — synas enligt tillämpade grunder för
bestridande av med utflyttningen förenade kostnader dessa böra bestridas
från ett vid sidan av försvarsbeslutets kostnadsram anvisat anslag. I det
följande kommer jag att under punkten 2 hemställa att särskilt investerings-
anslag äskas för detta ändamål. Återstående kostnader (27 700 000 — 720 000 =)

i avrundat tal 27 000 000 kronor enligt nu aktuellt prisläge, motsvarande 23 500 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941, äro däremot av natur att böra bestridas inom försvarsbeslutets kostnadsram. Härav belöper, såsom av det föregående framgår, ett belopp av (60 000 + 118 000 + 20 000 + 50 000 =) omkring 250 000 kronor på markförvärv. Medelsbehovets tillgodo-seende inom nämnda ram kommer att nödvändiggöra en uppräknig av det för arméns byggnader inom ramen beräknade beloppet, vilket i sin tur för med sig ett ökat medelsbehov under det under arméns delfond för nästa budgetår äskade kvotanslaget till Vissa byggnadsarbeten m. m. Härtill återkommer jag i det följande.

Här må slutligen framhållas, att det är av största vikt, att förrådsbyggnadsprogrammet skyndsamt genomföres. Förrän erforderliga byggnader färdigställt, synes en fullständig avveckling av beredskapen icke möjlig, i det att förhyrda eller rekvirerade förrådslokaler i stor utsträckning måste bibehållas och personal utöver fredsstaterna bindas för förrådets skötsel. Jag förutsätter därför, att från fortifikationsförvaltningens sida särskilda åtgärder komma att vidtagas för programmets realiserande på kort tid. Erforderliga byggnadsåtgärder torde böra påbörjas redan under innevarande budgetår. Med hänsyn härtill lärer det bliva ofrånkomligt att, allteftersom definitiva byggnadsprogram utarbetats, bemyndiga fortifikationsförvaltningen att igångsätta sådana i det reviderade programmet ingående byggnadsföretag som kunna bestridas med till förfogande stående medel inom eller utom försvarsbeslutets kostnadsram. Det tillgängliga beloppet, (11 350 000 — 505 000 =) i runt tal 10 850 000 kronor, torde förslå för bestridandet av kostnaderna under innevarande budgetår, varför den ytterligare medelsanvisningen synes kunna hänföras till budgetåret 1946/47.

När jag tillstyrker medelsanvisning i nu angiven omfattning, förutsätter jag, att erforderliga förråd skola kunna anordnas inom ramen för nu beräknade belopp. Ytterligare medelsanvisning bör alltså icke komma i fråga. Av fortifikationsförvaltningen i skrivelse den 15 februari 1946 äskat belopp, 35 000 kronor, för anordnande av vissa förråd vid Skånska pansarregementet bör sålunda icke föranleda särskild medelsanvisning.

Skolskjutningsbanor för Skånska trängkåren.

Efter förslag av Kungl. Maj:t i propositionen 1942: 285 anvisade riksdagen (skrivelse nr 356) å kapitalbudgeten under försvarsväsendets fastighetsfond, arméförvaltningens delfond, å riksstaten för budgetåret 1942/43 till anläggnings- och utvidgningsarbeten för skjutbanor m. m. ett anslag av 1 205 000 kronor. Genom beslut den 30 juni 1942 fastställde Kungl. Maj:t stat för anslaget och upptog därvid ett belopp av 40 000 kronor till utvidgning av Skånska trängkårens skolskjutningsbana.

Vid anmälan av propositionen 1943: 302 anförde jag bland annat, att det syntes böra utredas, huruvida icke vissa fördelar stode att vinna genom gemensamma skjutbanor i viss utsträckning för Skånska pansarregementet och Skånska trängkåren. I avbidan på denna utredning syntes böra anstå

med tidigare avsedd utvidgning av Skånska trängkårens skolskjutningsbana, som icke vore väl belägen med hänsyn till belyningsförhållanden m. m.

I sina medelsäskanden för nästa budgetår har *arméns fortifikationsförvaltning* beträffande sålunda förordad utredning anfört i huvudsak följande.

Efter genom arméns fortifikationsförvaltnings försorg verkställd utredning i ärendet, som givit vid handen att gynnsamma betingelser för gemensamma skjutbanor för nämnda truppförband ej förefinnas, har föreslagits dels anläggande för Skånska pansarregementet av kombinerad gevärs- och kulspruteskjutbana å det s. k. Hovdalafältet samt korthållsbana inom regementets förläggingsområde, dels utvidgning av Skånska trängkårens nuvarande skolskjutningsbana till 16-tavelsbana.

I skrivelse till arméns fortifikationsförvaltning den 11 augusti 1944 har chefen för armén i likhet med vederbörande militärbefälhavare och truppförbandschefer bland annat tillstyrkt anordnande av separata skjutbaneanläggningar för förevarande truppförband. Arméchefen har emellertid ansett, att valet av plats för Skånska trängkårens skolskjutningsbana borde göras avhängigt av den framtida användningen av kårens nuvarande barackläger vid Mölleröd, samt framhållit, att undersökning av trängkårens behov av förläggningstrymme borde ske.

I sina nyssnämnda medelsäskanden har arméns fortifikationsförvaltning vidare föreslagit, att såsom handövningsfält för Skånska pansarregementet skulle tagas i anspråk bland annat ett för Skånska trängkåren upplåtet övningsområde vid Mölleröds kronopark, inom vilket trängkårens skolskjutningsbana är belägen.

Med anledning av att trängkåren härigenom går miste om sin nuvarande skolskjutningsbana har fortifikationsförvaltningen ånyo undersökt möjligheterna till lösning av trängkårens skjutbanefråga. Härom har förvaltningen anfört följande.

Härvid har konstaterats att, då lämplig plats för anläggande av ny skolskjutningsbana med cirka 16 tavelställ för trängkåren saknas i Hässleholms-trakten, bör skjutbanefrågan i första hand lösas genom att ifrågavarande kår kan beredas tillfälle att i större utsträckning än hittills förfoga över Hässleholms skyttegilles nordväst Röinge hållplats belägna 12-tavelsbana. En grundlig förbättring av denna bana, företrädesvis ur säkerhetssynpunkt, är emellertid ofrånkomlig. Med hänsyn till att ett tavelantal av 16 å 18 torde vara ett såväl nu gällande som framtida krav ur utbildningssynpunkt på en trängkårs skolskjutningsbana bör sålunda ökning av skyttegillesbanans tavelantal ske antingen genom nämnda banas utvidgning eller genom anläggande av 6-tavelsbana å ett härför lämpligt område i anslutning till och omedelbart öster skyttegillet's bana.

Förvaltningen, som förordat anläggande av en ny 6-tavelsbana, har beräknat kostnaderna för förvärv av skyttegillet's skjutbana till 12 000 kronor, för förbättring av densamma till 24 000 kronor, för förvärv av mark för denna och för en 6-tavelsskjutbana till sammanlagt 9 000 kronor samt för anläggande av en 6-tavelsbana till 25 000 kronor. De totala kostnaderna skulle sålunda uppgå till (12 000 + 24 000 + 9 000 + 25 000 =) 70 000 kronor enligt nuvarande prisläge.

Chefen för armén har tillstyrkt fortifikationsförvaltningens förslag till ordnande av skjutbaneförhållandena för Skånska trängkåren.

Beträffande de för förslaget genomförande erforderliga markförvärven har arméns fortifikationsförvaltning i sina medelsäskanden anfört bland annat följande.

Den Hässleholms skyttegille tillhöriga banan är belägen å dels ett område av fastigheten Röinge 7¹³ och dels ett område av fastigheten Röinge 7²⁵, båda i Stoby socken. Ifrågavarande områden äro upplättna till skyttegillet, området av Röinge 7¹³ utav Kristianstad—Hässleholms järnvägsaktiebolag kostnadsfritt på en tid av tio år från den 12 maj 1941 med rätt till förlängning på ytterligare tio år, samt området av Röinge 7²⁵ av enskild person kostnadsfritt på en tid av 25 år från den 26 maj 1941. Statens Järnvägar har sedermera övertagit nämnda järnvägsaktiebolag och detta bolag tillhöriga fastigheter. På ärendets nuvarande stadium har fortifikationsförvaltningen icke ansett sig böra förhandla med järnvägsstyrelsen om ett lantförsvarets övertagande av ifrågavarande upplåtelsekontrakt eller om ett eventuellt överförande till lantförsvarets förvaltning av berörda område av Röinge 7¹³. Vad angår det till skyttegillet upplättna området av Röinge 7²⁵ har ägaren till denna fastighet vägrat medgiva kronans övertagande av kontraktet och icke heller velat på nya villkor upplåta området till kronan. Däremot har markägaren avgivit ett för honom till den 1 juli 1946 bindande anbud om försäljning av området för en köpeskilling av 3 300 kronor. Området innehåller i areal cirka 1,1 hektar. Det för sex-tavelsbanan, vilken enligt ovan föreslagits att anläggas i anslutning till skyttegillet bana, erforderliga markområdet, som innehåller cirka 2 hektar, utgör även del av fastigheten Röinge 7²⁵. Sistnämnda område har vid på fortifikationsförvaltningens föranstaltande verkställd värdering åsatts ett direkt markvärde av 2 000 kronor, varjämte värderingsmannen för ett kronans förvärv av området räknat med en intrångersättning av 3 000 kronor, enär hela fastigheten endast omfattar 12 hektar odlad mark och en markförsäljning därifrån skulle medföra, förutom försvårad brukning, antingen att kreatursbesättningen finge minskas eller foder behövde inköpas till djuren. Fastighetsägaren har avgivit ett för honom till den 1 september 1946 bindande anbud om försäljning av det för sex-tavelsbanan erforderliga området för en köpeskilling av 5 500 kronor, vilken torde anses vara skälig och för kronan godtagbar. Med hänsyn till de av värderingsmannen anförda synpunkterna om det intrång, som varje försäljning av mark från fastigheten åstadkommer, torde ovan omförmälda anbud å 3 300 kronor för försäljning av den till skyttegillet nu upplättna marken anses vara godtagbart. De sammanlagda kostnaderna för förvärv av ifrågavarande markområden av fastigheten Röinge 7²⁵ skulle sålunda uppgå till 8 800 kronor, vartill torde böra läggas ett belopp av 200 kronor för täckande av avstycknings- m. fl. kostnader, eller sålunda tillhopa 9 000 kronor.

Under återopande av vad sålunda anförts har fortifikationsförvaltningen hemställt dels att ett ytterligare belopp av 21 000 kronor enligt nuvarande prisläge, motsvarande 18 300 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941, måtte beräknas att jämte redan disponibelt belopp av 40 000 kronor avses för anordnande av skolskjutningsbana för Skånska trängkåren, dels att ett belopp av 9 000 kronor måtte ställas till förfogande för erforderliga markförvärv.

Sedan Kungl. Maj:t uppdragit åt fortifikationsförvaltningen att med vederbörande markägare förhandla om och, där för kronan antagbar överenskommelse kunde träffas, med förbehåll av utav Kungl. Maj:t lämnat godkännande sluta avtal rörande förvärv för kronans räkning av mark som avsåges för ifrågavarande skolskjutningsbana samt att till Kungl. Maj:t in-

komma med utredning angående ifrågavarande markförvärv ävensom, i förekommande fall, upprättade avtalshandlingar, har ämbetsverket med skrivelse den 15 februari 1945 överlämnat tre i ärendet ingångna avtal. I skrivelsen har förvaltningen anfört bland annat följande.

Med ägaren av fastigheten Röinge 7²⁵ har förvaltningen avslutat preliminärt kontrakt om försäljning till kronan av det för sex-tavelsbanan erforderliga området om cirka 2 hektar för en köpeskilling om 5 500 kronor. Såsom ovan nämnts får köpeskillingen anses vara skälig och för kronan godtagbar. Nämnade fastighetsägare har emellertid vägrat att till kronan försälja det område av fastigheten, varå skyttegilletts bana delvis är belägen. För att möjliggöra en uppgörelse har saken ordnats så att skyttegillet med honom avslutat ett köpekontrakt om förvärv för gillet av detta område för en köpeskilling av 3 300 kronor, vilket kontrakt enligt å detsamma av förvaltningen och gillet tecknad preliminär överenskommelse av skyttegillet på oförändrade villkor överlåtits å kronan. Det överlåtna området har vid närmare mätning befunnits innehålla cirka 1,7 hektar. Köpeskillingen synes vara skälig och för kronan godtagbar. I samband härmed har förvaltningen även ansett sig böra underteckna det tidigare från gilletts sida underskrivna preliminära avtalet om överlåtelse till kronan av skjutbanan och till densamma hörande anläggningar för omförmälda, såsom skälig ansedda köpeskilling av 12 000 kronor. Kostnaderna för markförvärven enligt de avslutade avtalen uppgå sålunda till (5 500 + 3 300 =) 8 800 kronor, vartill bör läggas ett belopp av 200 kronor för täckande av avstycknings- med flera kostnader. Kostnaderna för övertagande av skjutbanan kunna bestridas av ovan omförmälda, till förvaltningens förfogande stående anslagspost å 40 000 kronor. Samtliga avtal äro avslutade under förbehåll av Kungl. Maj:ts godkännande. Med hänsyn till från säljarnas sida därom uttryckt önskemål har senaste tidpunkten för godkännandet fixerats till den 1 juli 1946.

Vad angår området av den under järnvägsstyrelsens förvaltning stående fastigheten Röinge 7¹³ har styrelsen, efter därom av fortifikationsförvaltningen framställd förfrågan, förklarat sig villig att överlåta ifrågavarande fastighet i dess helhet till lantförsvaret, enär densamma omfattade endast 2,4680 hektar och numera icke vore till någon del erforderlig för järnvägsändamål, samt föreslagit, att i samband med överförandet statens järnvägars fond skulle nedskrivas och försvarets fastighetsfond uppskrivas med ett belopp av 1 000 kronor. Häremot har fortifikationsförvaltningen intet att erinra.

Under återopande av vad sålunda anförts har fortifikationsförvaltningen hemställt, bland annat, att ifrågavarande avtal måtte godkännas.

*Före-
draganden.*

För skjutövningar är Skånska trängkåren för närvarande hänvisad till en skolskjutningsbana vid Mölleröds kronopark och till en Hässleholms skyttegille tillhörig skjutbana i närheten av Hässleholm. Skjutbanan vid kronoparken har emellertid en olämplig sträckning, då skjutning måste äga rum i rakt sydlig riktning vilket medför olämpliga belysningsförhållanden. Därtill kommer att skjutbanan är sankt belägen och tidvis till en del står under vatten samt att den är för liten för trängkårens behov, då den endast har 12 måltavlor.

I samband med att förslag framlagts om ianspråktagande av bland annat det vid Mölleröds kronopark belägna skjutbaneområdet (jfr punkten 4 i det följande) som handövningsfält för Skånska pansarregementet har arméns

fortifikationsförvaltning även hemställt om medel för en ny skolskjutningsbana för Skånska trängkåren. En sådan skulle enligt förvaltningens förslag erhållas genom förvärv av Hässleholms skyttegilles 12-tavelsskjutbana och anläggande av en ny 6-tavelbana intill denna. Jag anser mig böra förorda det framlagda förslaget. Fortifikationsförvaltningens kostnadsberäkningar ha icke givit mig anledning till erinran. Jag förutsätter, att det av riksdagen beräknade beloppet av 40 000 kronor till utvidgning av Skånska trängkårens skolskjutningsbana får användas för här avsett ändamål, och beräknar sålunda i enlighet med fortifikationsförvaltningens förslag för anläggningsarbetena ett ytterligare belopp av 18 300 kronor, motsvarande merkostnaderna enligt prisläget den 1 juli 1941. Under punkt 4 i det följande föreslår jag anvisande av ett belopp av 9 000 kronor för bestridande av kostnaderna för markförvärven. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att framdeles besluta om överförande av det under järnvägsstyrelsens förvaltning stående området från statens järnvägars fond till försvarets fastighetsfond.

Vissa arbeten å Skånska pansarregementets skjutfält.

Efter förslag av Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen till 1945 års riksdag (kapitalbudgeten: bil. 2, s. 26 o. f.) anvisade riksdagen sammanlagt 64 800 kronor till vissa vägarbeten och elektrifieringsåtgärder vid Skånska pansarregementets skjutfält vid Brösarp i Ravlunda socken.

Av de anvisade medlen avsågs ett belopp av 40 000 kronor för iordningställande av viss del av en väg från Brösarps station till förlägningsområdet på skjutfältet. Kostnaderna för återstående del av vägen beräknades uppgå till omkring 42 000 kronor och avsågos skola anvisas för budgetåret 1946/47.

Under erinran härom har *arméns fortifikationsförvaltning* i sina medelsäskanden för nästa budgetår hemställt, att återstående belopp för ifrågasvarande vägarbeten måtte beräknas för nästa budgetår.

Förevarande medelsäskande förutsattes i föregående års statsverksproposition och avser färdigställande av den sista etappen i ett vägarbete, för vars tidigare etapper riksdagen anvisat medel. Genom den föreslagna vägen erhålles en kortare och av den civila trafiken ostörd förbindelse för stridsvagnar och andra militära fordon mellan Brösarps station och de centrala delarna av Skånska pansarregementets skjutfält. Planen och sättet för anläggande av vägen ha lämnats utan erinran av riksdagen genom fjolårets beslut. Jag finner mig därför böra tillstyrka, att resterande belopp, 42 000 kronor enligt nuprisläge, nu beräknas. Motsvarande kostnader enligt prisläget den 1 juli 1941 uppgå till 36 000 kronor.

*Före-
draganden.*

Om- och tillbyggnad av gymnastikhuset vid arméns underofficersskola.

I sina medelsäskanden för nästa budgetår har *arméns fortifikationsförvaltning* hemställt, att medel måtte anvisas för om- och tillbyggnad av gymnastikhuset vid arméns underofficersskola. Förvaltningen har härvid anfört, bland annat, följande.

Chefen för arméns underofficersskola hade i skrivelse den 1 oktober 1943 anført, att skolans gymnastikbyggnad befunde sig i ett otillfredsställande skick. Av skrivelsen samt under hand från skolchefen inhämtade upplysningar hade framgått, att gymnastiksalen endast kunde utnyttjas av övningsavdelningar om högst 50 man. Då underofficersskolan och försvarets läroverk, vilka gemensamt utnyttjade gymnastiksalen, för närvarande hade ett elevantal av 900, erfordrades en utbyggnad av salen för möjliggörande av övningar med avdelningar på upp till 70 man. De sanitära förhållandena vore ävenledes otillfredsställande. Med hänsyn till angelägenheten av att eleverna vid underofficersskolan, vilka bland annat skulle utbildas till gymnastikinstruktörer, ägde tillgång till fullgoda och rymliga övningslokaler funne sig arméns fortifikationsförvaltning böra föreslå — såsom ett undantag från den i 1944 års statsverksproposition angivna principen — om- och tillbyggnad av ifrågavarande gymnastikbyggnad.

Kostnaderna ha av fortifikationsförvaltningen beräknats till 105 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941, motsvarande 120 500 kronor enligt prisläget den 1 juli 1944.

*Före-
draganden.*

Vid anmälan av statsverkspropositionen (kapitalbudgeten: bil. 3) till innevarande års riksdag anförde jag, att jag ansåg mig för närvarande böra räkna med att de med hänsyn till läget på arbetsmarknaden och tillgången på byggnadsmateriel m. m. för innevarande och närmast föregående år gällande begränsningarna i byggnadsprogrammen beträffande gymnastikbyggnader, badanläggningar, musikbyggnader och idrottsplatser skulle gälla även under nästa budgetår. Jag finner mig emellertid med hänsyn till de speciella förhållandena vid arméns underofficersskola, där bland annat utbildning av instruktörer i gymnastik skall äga rum, böra tillstyrka ett avsteg från den sålunda tillämpade principen. I likhet med fortifikationsförvaltningen anser jag det vara angeläget, att vid underofficersskolan finnes tillgång till en övningslokal som kan inrymma tillräckligt stora övningsavdelningar. Så är för närvarande icke fallet. Genom den föreslagna ombyggnaden kan för en begränsad kostnad ernås en avsevärd utökning av gymnastiksalen, varjämte nuvarande otillfredsställande sanitära förhållanden förbättras. Jag får därför förorda, att ombyggnaden kommer till stånd, och beräknar 105 000 kronor för ändamålet.

Matinrättningar.

I sin skrivelse rörande medelsbehovet för budgetåret 1943/44 föreslog arméförvaltningen dels om- och tillbyggnad av matinrättningarna vid aderton förband dels ock nybyggnad av matinrättningarna vid fyra förband. Det sammanlagda medelsbehovet för dessa arbeten beräknades till 8 573 000 kronor. I skrivelse den 10 februari 1943 hänförde arméförvaltningen arbetena vid tio av förutnämnda förband till angelägenhetsgrad 1.

I ett den 27 februari 1943 avgivet utlåtande upptog 1940 års militära byggnadsutredning även frågan om truppförbandens matinrättningar till behandling.

Vid anmälan av propositionen 1943: 222 (s. 87 o. f.) yttrade jag bland annat, att av arméförvaltningen och 1940 års militära byggnadsutredning verkställd

utredning givit vid handen, att ett stort antal av matinrättningarna vid arméns truppförband befunde sig i bristfälligt skick, främst ur hygienisk och drifts-ekonomisk synpunkt. Onskvärt vore därför, om samtliga de av arméförvaltningen berörda matinrättningarna kunde ombyggas eller nybyggas. Emellertid vore det, såsom arméförvaltningen i sin skrivelse den 10 februari 1943 även framhållit, icke möjligt att inrymma samtliga ifrågasatta byggnadsarbeten inom den för femårsperioden 1942/47 beräknade kostnadsramen. En mycket sträng gallring av byggnadsbehoven vore ofrånkomlig.

Efter förslag av Kungl. Maj:t i nyssnämnda proposition har riksdagen (skrivelse nr 335) för budgetåret 1943/44 för ombyggnads- och nybyggnadsarbeten vid matinrättningarna vid arméns truppförband beräknat tillhoppa 2 205 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1942. Av beloppet, varav i runt tal 2 045 000 kronor avsågos bära belasta femårsperiodens kostnadsram, beräknades 1 650 000 kronor för ny- och ombyggnader av matinrättningarna vid samtliga trängkårer samt 305 000 respektive 250 000 kronor för om- och tillbyggnadsarbeten vid Gotlands infanteriregemente och Gotlands artillerikår.

I sina medelsäskanden för budgetåret 1944/45 hemställde arméförvaltningen, att medel måtte beräknas för renovering av matinrättningarna vid Hallands regemente, Norrbottens artillerikår samt Bodens ingenjörkår, varjämte ämbetsverket föreslog, att ett belopp av 400 000 kronor måtte beräknas för översyn av ventilationsanordningarna i köken vid vissa äldre matinrättningar. Kostnaderna för renovering av matinrättningen vid Norrbottens artillerikår beräknades av förvaltningen till 264 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941.

Vid anmälan av propositionen 1944: 175 fann jag mig icke för det dåvarande kunna biträda arméförvaltningens förslag beträffande översyn av ventilationsanordningarna. Däremot beräknade jag för budgetåret 1944/45 ett belopp av 820 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941 för om- och tillbyggnadsarbeten vid nämnda matinrättningar vid arméns truppförband. Därest matinrättningen vid Norrbottens artillerikår skulle betjäna jämväl Signalregementets kompani i Boden, beräknades ytterligare omkring 5 000 kronor bliva erforderliga.

Häremot hade riksdagen (skrivelse nr 322) icke något att erinra.

Efter förslag av Kungl. Maj:t i propositionen 1944: 281 har å allmän beredskapsstat III för budgetåret 1944/45 uppförts ett belopp av 2 100 000 kronor för om- och tillbyggnad av matinrättningar vid åtta truppförband.

Sedan arméns fortifikationsförvaltning i sina medelsäskanden för innevarande budgetår ånyo äskat medel för renovering av ventilationsanordningarna vid vissa äldre matinrättningar, beräknade riksdagen (skrivelse nr 154) efter förslag i 1945 års statsverksproposition ett belopp av 165 000 kronor för förbättrade ventilationsanordningar vid sju etablissement.

I skrivelse den 24 november 1941 har försvarsverkens *civila personals förbund* påtalat vissa sanitära förhållanden bland annat i manskapsköket och marketenteriet vid Livregementet till häst.

I häröver den 21 december 1945 avgivet yttrande har *arméns fortifikationsförvaltning* erinrat om att matinrättningen vid Livregementet till häst, dock

utan att hänföras till angelägenhetsgrad 1, upptagits bland de matinrättningar, beträffande vilka arméförvaltningen föreslagit om- och tillbyggnad. Av det å beredskapsstat för budgetåret 1944/45 upptagna anslaget för om- och tillbyggnad av vissa matinrättningar hade ett belopp av 193 000 kronor avsetts för byggnadsarbeten vid nämnda matinrättning.

Förvaltningen har vidare anfört bland annat följande. I samråd med arméförvaltningens intendenturavdelning och kommittén för militära matinrättningar hade numera ett förslag uppgjorts till om- och tillbyggnad av matinrättningen vid Livregementet till häst. Dess genomförande beräknades draga en kostnad av 177 000 kronor enligt nuprisläge. Vid en uppdelning av arbetena på två etapper beräknades kostnaderna fördela sig med 63 600 kronor på den första och med 113 400 kronor på den andra etappen. Fortifikationsförvaltningen har slutligen anmärkt, att arméförvaltningens intendenturavdelning låtit verkställa en klassificering av arméns matinrättningar i syfte att få fram den angelägenhetsgrad, efter vilken ombyggnad av matinrättningarna ansåges böra äga rum. Härvid hade framkommit att matinrättningar vid ytterligare åtta truppförband vore i minst lika trängande behov av ombyggnad som den vid Livregementet till häst.

Slutligen torde här böra anmälas, att Kungl. Maj:t, som den 27 april 1945 fastställt ritningar till om- och tillbyggnad av matinrättningen vid Norrbottens artillerikår samt anvisat för byggnadsföretaget erforderliga medel, med anledning av en av statens organisationsnämnd företagen utredning rörande frågan om sammanslagning av matinrättningarna vid Norrbottens regemente och Norrbottens artillerikår genom beslut den 1 februari 1946 återkallat beslutet den 27 april 1945 samt förklarat, att med nämnda om- och tillbyggnad skulle tills vidare anstå. I ärendet hade souschefen vid försvarsstaben, på uppdrag av överbefälhavaren, yttrat, att möjligheterna att sammanslå Norrbottens artillerikår och Bodens artilleriregemente vore föremål för undersökningar inom högkvarteret samt att med hänsyn härtill frågan om sammanslagning av nämnda matinrättningar tills vidare borde få anstå.

*Före-
draganden.*

Såsom jag anförde vid anmälan av propositionen 1943: 222 vore det önskvärt, att samtliga de av arméförvaltningen i medelsäskandena för budgetåret 1943/44 berörda matinrättningarna kunde ombyggas eller nybyggas. Då emellertid kostnaderna härför icke kunde inrymmas inom den för femårsperioden 1942/47 beräknade kostnadsramen, ha medel endast äskats för de mest angelägna arbetena. Till dessa hör matinrättningen vid Norrbottens artillerikår. Då nu fråga uppkommit om sammanslagning av Norrbottens artillerikår och Bodens artilleriregemente, vilken fråga torde komma under omprövning vid pågående översyn av försvarsorganisationen, har Kungl. Maj:t beslutat att tills vidare uppskjuta ombyggnaden av artillerikårens matinrättning.

De härigenom frigjorda medlen synas mig böra tagas i anspråk för renoivering av de matinrättningar, där de sanitära förhållandena för närvarande äro mest bristfälliga. Försvarsverkens civila personals förbund har fram-

ställt erinringar mot matinrättningen vid Livregementet till häst. Av fortifikationsförvaltningens däröver avgivna yttrande framgår, att förhållandena i detta avseende äro likvärdiga vid ytterligare åtta förband. De ursprungligen för ombyggnad av matinrättningen vid Norrbottens artillerikår avsedda medlen torde, därest riksdagen icke har något att däremot erinra, böra disponeras för fortsatt översyn av arméns matinrättningar med den fördelning, som på förslag av arméns fortifikationsförvaltning fastställes av Kungl. Maj:t.

Sjukhus.

Efter förslag av Kungl. Maj:t i propositionen 1943: 222 beräknade riksdagen (skrivelse nr 335) ett belopp av 230 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941 för ordnandet av de militära sjukhusfrågorna i Linköping.

Med stöd av Kungl. Maj:ts den 15 oktober 1943 givna bemyndigande erhöll ledamoten av riksdagens andra kammare J. E. G. Fast i uppdrag att inom försvarsdepartementet biträda med utredning rörande truppförbands-sjukvårdens ordnande vid vissa militära förband. Sedan utredningsmannen inkommit med förslag i ämnet, har riksdagen (skrivelse 1944: 322) efter förslag i propositionen 1944: 175 beräknat ett sammanlagt belopp av 1 486 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941 för följande sjukhusbyggnader vid arméns truppförband, nämligen nybyggnad av sjukhus vid Norrlands trängkår och Karlsborgs och Östgöta luftvärnsregementen samt om- och tillbyggnad av sjukhus vid Livgrenadjärregementet, Värmlands regemente och Dalregementet. Efter förslag i 1945 års statsverksproposition (kapitalbudgeten: bil. 2) ha medel, tillhoppa 250 000 kronor, beräknats av riksdagen (skrivelse nr 154) för anordnande av förbättrade sjukvårdslokaler vid ridskolan å Strömsholm samt för uppförande av vissa sjukhusbyggnader m. m. i Uppsala. På därom av Kungl. Maj:t i propositionen 1945: 97 framlagt förslag har riksdagen (skrivelse nr 421) slutligen beräknat 328 000 kronor enligt nyssnämnda prisläget för ett nytt truppförbandssjukhus vid Bohusläns regemente.

Genom särskilda beslut den 14 juni 1944 samt den 23 februari och den 13 april 1945 har nämnda utredningsuppdrag utsträckts att omfatta dels de sjukhusfrågor vid arméns, marinens och flygvapnets truppförband, som finnas vara av sådan angelägenhetsgrad att de böra upptagas till prövning, dels ock prövning av de frågor, som röra garnisonssjukhusets i Sollefteå framtida ställning.

I skrivelser den 31 januari och den 5 februari 1946 har *riksdagsmannen Fast* framlagt förslag till om- och nybyggnad av sjukhus vid ytterligare några förband och därvid inledningsvis i förstnämnda skrivelse anfört bland annat följande. Utredningen hade under sitt fortsatta arbete kunnat konstatera, att truppförbandssjukhusen i många fall vore i sådant skick, att förbättringsarbeten eller nybyggnader borde komma till stånd. Arbetet med prövning av föreliggande behov i detta avseende hade emellertid en sådan omfattning, att det icke vore möjligt att inom den närmaste tiden avgiva förslag till sjukhusfrågornas lösande vid samtliga berörda förband. På grund härav hade utredningen funnit lämpligt att efter samråd med försvarets sjukvårdsförvaltning och arméns fortifikationsförvaltning framlägga förslag i ämnet i fråga om de

förband, som tillhörde den grupp, vars sjukhusförhållanden enligt inkomna anmälningar och utredningens egna iakttagelser i främsta rummet påkallade översyn och beträffande vilka utredningen redan slutförts. Dessa förband voro Hallands regemente, Smålands artilleriregemente, Göta trängkår, Livregementet till häst och Livregementets grenadjärer. Utredningen hade för avsikt att, när utredningsresultatet beträffande de övriga förbanden färdigställts, på en gång till Kungl. Maj:t inkomma med återstående förslag, varvid en gruppering förbanden emellan efter angelägenhetsgrad komme att göras.

De av utredningen tidigare anlagda *allmänna synpunkterna* beträffande hit hörande frågor — berörda i propositionerna 1944: 175 och 1945: 97 — hade i huvudsak varit vägledande vid den fortsatta utredningen. Utredningen hade endast funnit lämpligt föreslå bland annat den avvikelserna att laboratorierummen något utökades samt förseddes med om möjligt direkt belysning, var emot tidigare medtagna mörkrum ansetts kunna slopas.

Vid beräkning av vårdplatsbehovet vid de olika förbanden hade hänsyn tagits till åldersklassernas på grund av de låga födelsetalen under åren 1925—1935 successivt nedgående storlek under den närmaste tioårsperioden. Uppgift om styrkeförhållandena hade erhållits från arméstaben och hade i en tabell fogats till den första av utredningens ovannämnda skrivelser.

Beträffande sjukvårdsförhållandena vid Hallands regemente har utredningen anfört bland annat följande.

Sjukhusbyggnaden, vilken är uppförd år 1910, är behäftad med flera allvarliga brister. Sålunda är byggnadens värmesystem (lågtrycksånga) med dess uttjänta värmepannor föråldrat. Detta medför, att radiatorerna i husets översta våningar icke kunna uppvärmas tillfredsställande, vilket i sin tur har till följd, att rummen bliva kalla och olämpliga för sjukvård. Från början var avsikten, att ångvärmesystemet skulle kompletteras med inblåsning av varmluft. Den senare anordningen har emellertid icke varit funktionsduglig, vilket bidragit till berörda missförhållanden. Ett utbyte av värmepannor och en omläggning av hela värmesystemet måste därför nu ske. I samband med en nära förestående allmän omläggning av det elektriska ledningssystemet vid regementet måste också sjukhusets elektriska installation omändras. Fönsterkonstruktionerna äro otidsenliga och olämpliga med starkt drag genom fönstren. Golven äro i stor utsträckning förslitna och belagda med nu utnötta linoleummattor. Den sanitära utrustningen är otillfredsställande och behöver moderniseras.

Stort behov föreligger av vissa ombyggnadsarbeten, särskilt med avseende å mottagningsavdelningen, som icke förfogar över tillräckliga och lämpligt placerade utrymmen. Ombyggnaden föreslås av utredningen ske efter väsentligen samma principer som tidigare förordats beträffande Upplands regemente. Behövliga lokaler torde sålunda kunna inrymmas i den nuvarande byggnadskroppen. Därvid skulle kunna erhållas i bottenvåningen erforderliga lokaler för mottagningsavdelningen, rum för tandläkarmottagning och bostadsrum för värnpliktig läkare, i våningen en trappa upp en vårdavdelning med 28 vårdplatser samt i våningen två trappor upp en vårdavdelning med 12 vårdplatser, två bostadsrum för sjuksköterskor och ett bostadsrum för sjukvårdsbiträden. Källar- och vindsvåningarna böra vid ifrågavarande arbete lämnas i stort sett orörda. I källaren inredes ett omklädnadsrum för personalen vid sjukhuset.

Då regementets personalstyrka enligt tablån uppgår till 1 050 man, kan vårdplatsbehovet enligt det av utredningen tillämpade beräkningssättet uppskattas till cirka 42 vårdplatser. Detta antal har beräknats motsvara en genomsnittlig beläggning och tillgodoser sålunda icke det emellanåt uppkommande behovet av reservplatser. Med hänsyn till det anförda får sjukhusets möjligheter att lämna sluten vård anses ligga i underkant. Utredningen finner på grund härav lämpligt, att i samband med byggnadsarbetena å truppförbandssjukhuset vissa förbättringsåtgärder vidtagas beträffande en intill detta sjukhus belägen för närvarande ej användbar sjukbarack, rymmande 10 vårdplatser, varigenom regementets platsbehov skulle bliva tillgodosett även för tider med viss ökad beläggning.

Kostnaderna för de av utredningen föreslagna ombyggnads- och förbättringsarbetena ha enligt nuvarande prisläge beräknats till 223 000 kronor för sjukhusets del och till 20 000 kronor för sjukbaracken.

Beträffande Smålands artilleriregemente har utredningen anført i huvudsak följande.

Den år 1915 uppförda sjukhusbyggnaden uppvisar i huvudsak samma brister som framhållits beträffande Hallands regementes sjukhus, och dessa brister äro vid förstnämnda förband, trots byggnadens något senare tillkomst, på grund av dåligt underhåll i vissa delar om möjligt ännu mera framträdande än vid sistnämnda regemente. Med särskild styrka framstår kravet på ett utbyte av värmepannorna, vilka äro förbrukade, och en omläggning av hela värmesystemet.

Ifrågavarande sjukhusbyggnad är identiskt lika med motsvarande vid Uppsands regemente. Liknande behov av ombyggnads- och förbättringsarbeten, som ovan nämnts beträffande Hallands regemente, gör sig gällande även med avseende å nu förevarande truppförband. De behöfliga arbetena kunna och böra enligt utredningens mening utföras på i stort sett samma sätt som ovan föreslagits rörande Hallands regemente. Med hänsyn till att personalstyrkan, såsom framgår av tablån, kan beräknas till 650 man, skulle enligt utredningens beräkningssätt krävas cirka 25 vårdplatser. Ehuru det för tillgodoseende av förbandets genomsnittliga vårdplatsbehov icke erfordras, att sjukhusbyggnadens översta våning tages i anspråk för inredande av sjukrum, synes det lämpligt, att befintliga utrymmen försättas i sådant skick, att de vid uppträdande sjukvårdsbehov kunna utnyttjas. Sålunda skulle i sjukhusets lokaler kunna inrymmas 44 vårdplatser, av vilka 18 skulle bliva belägna i översta våningen och avsedda såsom reservplatser i fall av ökad sjuklighet. Då värmeledning för bostadsrummens räkning i varje fall måste dragas upp till översta våningen, bliva kostnaderna för sistnämnda vårdplatsers inrättande blygsamma. Ytterligare torde böra beaktas, *dels* att någon särskild reservbyggnad för sjukvårdsändamål ej finnes vid regementet och genom nu föreslagna åtgärders vidtagande ej heller torde bliva behöflig, *dels ock* att sjukhuset är beläget på förhållandevis stort avstånd från kasernbyggnaderna, varför det ej lämpligen kan tagas i anspråk för annat ändamål.

Kostnaderna för de av utredningen föreslagna omändringsarbetena ha beräknats till 178 000 kronor.

Utredningen har beträffande Göta trängkärs sjukhus anført, bland annat följande.

Vid Göta trängkår finnes ett gammalt, helt otidsenligt sjukhus med plats för 19 patienter. Byggnadens beskaffenhet är sådan att om- eller tillbyggnad

för sjukvårdsändamål enligt utredningens mening icke lämpligen bör komma i fråga. Sedan det gamla garnisonssjukhusets lokaler i Skövde evakuerats i samband med uppförandet av ett nytt dylikt sjukhus i staden, ha nämnda lokaler till viss del provisoriskt tagits i anspråk för truppförbandssjukvården vid Göta trängkår.

Utredningen har undersökt möjligheterna att på ett stadigvarande sätt utnyttja det gamla garnisonssjukhuset såsom truppförbandssjukhus. Byggnaden är visserligen för stor för att i sin helhet tagas i bruk för sådant ändamål men då den redan existerar och icke lämpar sig bättre för annan användning, anser utredningen, att densamma bör i erforderlig omfattning kunna inredas till sjukhus för trängkåren och i övrigt brukas för tillgodoseende av andra trängande behov enligt av arméns fortifikationsförvaltning uppgjorda planer. Sålunda skulle i byggnaden inrymmas — förutom kårens sjukhuslokaler — förrådslokaler, expeditjonslokaler för kasern- och tygavdelningarna, lokal för bataljonsveterinären, telefonväxel och lektions-sal. Enligt fortifikationsförvaltningens planläggning skulle vidare den gamla truppförbandssjukhusbyggnaden i framtiden innehålla förrådslokaler, vakt- och arrestlokaler samt lektionsrum. Härvid må erinras, att 1945 års riksdag (riksdagens skrivelse nr 421) anvisat medel, som lämna tillgång till bland annat inredande av förrådslokaler åt Göta trängkår. En lämplig uppdelning av byggnaden, utan några större förändringar av byggnadsstommen eller störande inflytelser för sjukhuset, skulle kunna genomföras, därest den nordöstliga flygeldelen undantages för att tjäna nyssberörda särskilda behov, medan lokalerna i övrigt inredas till truppförbandssjukhus. Utredningen finner sig böra förorda en lösning av frågan i enlighet härmed. Därvid skulle bottenvåningen rymma lokaler för mottagning och tandvård, våningen en trappa upp en vårdavdelning med 31 vårdplatser samt våningen två trappor upp en mindre vårdavdelning med 17 vårdplatser samt boningsrum för personal. Utredningen vill vidare framhålla, att den nu befintliga förhållandevis stora badanläggningen, som finnes inrymd i källarvåningen, befinner sig i ett sådant gott skick, att det synts utredningen lämpligt att bibehålla densamma, ehuru den är för stor för tillgodoseende av enbart sjukhusets behov.

Storleken av den personalstyrka, som för sluten sjukvård skall ha tillgång till trängkårens sjukhus, växlar ganska mycket under olika tider på året men torde enligt tablån i genomsnitt kunna beräknas till cirka 1 000 man. Härför skulle kunna beräknas ett vårdplatsbehov normalt icke överstigande 40 sängplatser. Med hänsyn till befintliga utrymmen har emellertid utredningen ansett det ändamålsenligt och fördelaktigt att såsom en reserv på sätt nyss nämnts inreda en vårdavdelning i översta våningen. Särskild reservbarack för ökad sjukfrekvens finnes nämligen icke, och sistberörda tillskott av sjukrum skulle kunna erhållas för mycket rimliga kostnader. Än vidare må härvid erinras om att beslut möjligen kommer att fattas om förläggning av del av ett tygkompani i anslutning till Göta trängkår, varigenom vårdplatsbehovet skulle ytterligare ökas.

Kostnaderna för erforderliga ombyggnads- och ändringsarbeten för inredande av truppförbandssjukhus i det gamla garnisonssjukhusets byggnad ha av utredningen beräknats till 175 000 kronor. Kostnadsberäkningarna ha granskats av en av försvarsdepartementet anlitad expert, vilken icke funnit anledning till anmärkning mot desamma.

För Livregementet till häst har utredningen föreslagit uppförande av ett nytt sjukhus med 21 vårdplatser. Kostnaderna ha beräknats till 333 000 kronor.

Beträffande Livregementets grenadjärer har utredningen anført bland annat följande.

Sjukhusbyggnaden vid Livregementets grenadjärer, vilken är uppförd år 1913, är identiskt lika med motsvarande byggnader vid Upplands regemente och Smålands artilleriregemente. De huvudsakliga brister i plantekniskt hänseende m. m., för vilka redogörelser tidigare lämnats beträffande sistnämnda båda förband, förefinnas därför jämväl i fråga om Livregementets grenadjärer. Ävenså är sjukhusets värmesystem med dess uttjänta värmepannor föråldrat och otillräckligt för en tillfredsställande uppvärmning av byggnaden. Vissa rum i de översta våningarna äro till följd härav kalla, fuktiga och olämpliga för sjukvård. Behov föreligger sålunda främst av vissa ombyggnadsarbeten samt av ett utbyte av värmepannor och en omläggning av värmesystemet. Viss komplettering av den elektriska installationen blir jämväl nödvändig i samband med ändringsarbetenas utförande.

De erforderliga ombyggnadsarbetena böra enligt utredningens mening utföras på i stort sett samma sätt som av utredningen föreslagits beträffande Smålands artilleriregemente, varvid det särskilt gäller att tillgodose behovet av tillräckliga och lämpligt placerade utrymmen för mottagningsavdelningen ävensom av lämpliga isoleringsrum. I fråga om den plantekniska lösningen får utredningen sålunda i likhet med vad som skett med avseende å sistnämnda regemente anför följande. Behövlige lokaler torde kunna inrymmas i den nuvarande byggnadskroppen. Därvid skulle kunna erhållas i bottenvåningen erforderliga lokaler för mottagningsavdelningen, rum för tandläkarmottagning och bostadsrum för värnpliktig läkare, i våningen en trappa upp en vårdavdelning med 26 vårdplatser samt i våningen två trappor upp en vårdavdelning med 18 vårdplatser, två bostadsrum för sjuksköterskor och ett bostadsrum för sjukvårdsbiträden. Källar- och vindsvåningarna böra vid ifrågavarande arbete lämnas i stort sett orörda. Vad angår källaren må nämnas, att allenast en del av utrymmet under huset är utgrävd. Då grunden består av berg, är det förenat med svårigheter och stora kostnader att ytterligare utvidga källaren, varför därstädes befintliga förrådsutrymmen äro mindre än som varit fallet beträffande tidigare berörda truppförbandssjukhus. Emellertid torde i källaren kunna utan olägenhet inredas ett omklädnadsrum för personalen vid sjukhuset.

Enligt tablån uppgår storleken av den personalstyrka vid Livregementets grenadjärer, som för sluten sjukvård skall ha tillgång till truppförbandssjukhuset, till 1 050 man. Vårdplatsbehovet kan sålunda enligt det av utredningen tillämpade beräkningssättet uppskattas till cirka 40 vårdplatser. De vårdmöjligheter, som enligt utredningens förslag skulle komma att stå till buds, överstiga något nämnda behov men det överskjutande antalet platser torde, då de kunna erhållas för en ringa kostnad, böra iordningställas såsom reservplatser, varpå tillgång i övrigt icke förefinnes vid regementet.

Utredningen har beräknat kostnaderna för de föreslagna ombyggnads- och förbättringsarbetena till 163 000 kronor enligt nuprisläge. Genom att det ombyggda sjukhuset komme att innehålla bland annat tandläkarmottagning, komme en årlig besparing av 1 800 kronor för hyra av lokaler för regementets tandläkare att vinnas.

Såsom av den lämnade redogörelsen framgår har inom försvarsdepartementet särskilt tillkallad sakkunnig för fortsatt utredning rörande de sjukhusfrågor vid truppförbanden, som befinnas vara av sådan angelägenhetsgrad

att de nu böra upptagas till prövning, framlagt förslag beträffande sjukhusen vid Hallands regemente, Smålands artilleriregemente, Göta trängkår, Livregementet till häst och Livregementets grenadjärer.

För Livregementet till häst har utredningen föreslagit nybyggnad av ett sjukhus för en kostnad av 333 000 kronor och för de andra förbanden ombyggnad av befintliga sjukhus. För egen del finner jag med hänsyn till pågående överväganden rörande försvarets omorganisation betänkligheter möta mot uppförande av ifrågavarande nybyggnad. Med prövningen av denna fråga torde därför böra tills vidare anstå.

Beträffande sjukhusen vid de övriga förbanden har utredningen utvisat, att de äro behäftade med avsevärda bristfälligheter och icke motsvara de krav, som numera ur medicinska, hygieniska och byggnadstekniska synpunkter uppställas på truppförbandssjukhus. Sjukhusen vid Hallands regemente, Smålands artilleriregemente och Livregementets grenadjärer ha undergått en allmän förslitning, som inom en nära framtid nödvändiggör omfattande reparationsarbeten. Detta gäller i synnerhet värmesystemen och de elektriska ledningssystemen. Av de totala byggnadskostnaderna för dessa förbands sjukhus — 584 000 kronor enligt nuprisläge — belöpa icke mindre än sammanlagt 186 000 kronor på rörtekniska arbeten och 50 400 kronor på elektriska arbeten. De erforderliga reparationsarbetena vid nämnda förband äro av den omfattning att det ur ekonomisk synpunkt skulle vara ofördelaktigt att afhjälpa dessa brister för sig för att sedermera genomföra de plantekniska ändringar m. m. som erfordras för erhållande av behöfliga ytterligare utrymmen och mera ändamålsenligt disponerade lokaler. Jag får därför förorda, att dessa arbeten utföras i ett sammanhang i enlighet med de framlagda förslagen.

Vad beträffar Göta trängkår har utredningen visat, att det nuvarande sjukhuset är för litet och att byggnadens beskaffenhet icke medgiver ombyggnad och erforderlig utökning av antalet vårdplatser. Jag får därför tillstyrka utredningens förslag att utnyttja det förutvarande garnissonssjukhuset som truppförbandssjukhus. Det är av vikt att den del av förutvarande garnissonssjukhuset, som sålunda skall disponeras såsom truppförbandssjukhus, snarast iordningställas så att övriga delar av byggnaden kunna disponeras för andra ändamål. Jag får därför förorda, att medel nu beräknas för sjukhusets iordningställande. Det torde få ankomma på arméns fortifikationsförvaltning att inkomma med förslag till byggnadens användning i övrigt. Förslaget bör uppgöras i samråd med statens organisationsnämnd, vilken för närvarande utför organisationsundersökningar vid truppförbanden i Skövde.

Utredningen har beträffande Hallands regemente föreslagit, att en sjukbarack skall renoveras för en kostnad av 20 000 kronor för beredande av reservvårdplatser. Jag finner mig böra förorda, att härmed tills vidare anstår.

I övrigt anser jag mig kunna godtaga utredningens beräkningar av vårdplatsbehoven. Jag har icke heller funnit anledning till erinran mot kostnadsberäkningarna men förutsätter givetvis, att alla möjligheter till besparingar tillvaratagas vid byggnadsarbetenas utförande.

Med förutnämnda begränsningar uppgå kostnaderna för de föreslagna arbetena till (223 000 + 178 000 + 175 000 + 163 000 =) 739 000 kronor motsva-

rande enligt prisläget den 1 juli 1941 (194 000 + 155 000 + 152 000 + 142 000 =) 643 000 kronor.

I enlighet med det anförda får jag således tillstyrka, att sistnämnda belopp beräknas för nästa budgetår för om- och tillbyggnadsarbeten vid Hallands regemente, Smålands artilleriregemente, Göta trängkår och Livregementets grenadjärer.

Sammanfattning.

I enlighet med vad i det föregående anförts kan det ytterligare medelsbehovet under budgetåret 1946/47 för byggnadsarbeten, avseende investeringar i försvarets fastighetsfond, arméns delfond, uppskattas på sätt framgår av följande sammanställning.

	Kronor.
Mobiliseringscentraler för Svea och Göta ingenjörkårer	196 000
Tyg- och optisk verkstad för Norrlands trängkår och Västernorrlands regemente samt Sundsvalls luftvärnskår	104 000
Anordnande av vissa förråd för armén	23 500 000
Skolskjutningsbanor för Skånska trängkåren	18 300
Vissa arbeten å Skånska pansarregementets skjutfält	36 000
Om- och tillbyggnad av gymnastikhuset vid arméns underofficersskola	105 000
Sjukhus	643 000
	Summa 24 602 300

Angivna byggnadskostnader hänföra sig till prisläget den 1 juli 1941.

Innan jag övergår till frågan om sättet för dessa kostnaders bestridande, må beröras den nuvarande belastningen på femårsplanens kostnadsram i vad avser byggnadsarbeten m. m. för armén.

I brev den 30 juni 1944 har Kungl. Maj:t anbefallt arméns fortifikationsförvaltning att till Kungl. Maj:t anmäla den slutliga kostnaden för vederbörligt byggnadsföretag så snart denna blivit känd med angivande tillika av förekommande merkostnader i förhållande till prisläget den 1 juli 1941.

Till åtlydnad härav har arméns fortifikationsförvaltning i skrivelser den 10 augusti 1945 och den 11 februari 1946 framlagt kostnadsredovisningar för ett antal byggnadsföretag. I nämnda skrivelser har förvaltningen avgivit definitiv redovisning för 53 byggnadsföretag samt preliminär redovisning för ytterligare ett antal byggnadsföretag. Av redovisningarna framgår bland annat, att överskridanden av tidigare, på prisnivån den 1 juli 1941 baserade kostnadsberäkningar uppstått vid 14 byggnadsföretag till ett sammanlagt belopp av 816 503 kronor 25 öre. Å andra sidan ha besparingar uppstått vid 35 byggnadsföretag med sammanlagt 1 089 441 kronor 64 öre. För samtliga här slutligt redovisade byggnadsföretag har sålunda uppstått ett överskott av (1 089 441: 64 — 816 503: 25 =) 272 938 kronor 39 öre. Överskridandena äro med två undantag relativt obetydliga och uppgå i intet fall till 6 % av de beräknade kostnaderna.

Nämnda undantag äro arméns jägarskola i Kiruna och Bodens vattenverk. Som orsaker till byggnadskostnadernas överskridanden vid dessa byggnads-

företag har förvaltningen beträffande arméns jägarskola hänvisat till de speciella förhållandena på platsen. Sålunda finnes inga större byggnads-entreprenörer i Kiruna och de firmor, som avgivit anbud, hade ansett nödvändigt att räkna med höga kostnader på grund av de ogynnsamma väderleksförhållandena, långa transporter för materialier, maskiner m. m., höga arbetslöner samt nödvändigheten av att till arbetsplatsen föra ett stort antal specialarbetare av olika slag med därav följande ersättning för traktamenten m. m. Därtill komme betydande merkostnader för yttre rörarbeten, då det visat sig, att sprängning i mycket stor utsträckning måste ske för olika ledningars framdragande.

Förvaltningen har uppgivit, att det sammanlagda kostnadsöverskridandet för hittills färdigställda byggnadsföretag vid jägarskolan uppgått till 348 224 kronor 95 öre. Med stöd av erfarenheter under byggnadstiden kunde beräknas, att kostnaderna för återstående byggnadsföretag komme att bli omkring 400 000 kronor högre än de beräknade och att sålunda det sammanlagda överskridandet komme att uppgå till högst 750 000 kronor, beräknat efter prisnivån den 1 juli 1941. Kostnaderna beräknades ursprungligen till sammanlagt 3 350 000 kronor på grundval av prisläget den 1 juli 1941.

Vid Bodens vattenverk hade sprängningsarbetena på grund av bergets beskaffenhet måst bli större än ursprungligen beräknats. Vissa icke förutsedda förstärkningsarbeten hade vidare måst utföras efter anmodan av vederbörande yrkesinspektör. Den maskinella utrustningen hade blivit dyrare än kalkylerna utvisat, och kostnaderna för läggning och tätning av en vattenledning, för vilken efter hemställan av statens industrikommission på sina ställen utnyttjats trårör, hade på grund av svåra väderleks- och markförhållanden blivit större än enligt de ursprungliga beräkningarna. Fortifikationsförvaltningen har beräknat merkostnaderna för Bodens vattenverk till omkring 372 000 kronor. Ursprungligen hade kostnaderna beräknats till 975 000 kronor på grundval av prisläget den 1 juli 1941.

I en sammanställning av byggnadsprogrammet för armén, vilken torde få såsom *Bilaga 2* fogas till statsrådsprotokollet, äro de för de olika byggnadsföretagen kända kostnaderna justerade på grundval av fortifikationsförvaltningens definitiva eller — i vad rör arméns jägarskola och Bodens vattenverk — preliminära kostnadsredovisningar.

I nyssnämnda sammanställning ha utelämnats kostnaderna för vissa av de kaserner, beträffande vilka Kungl. Maj:t med hänsyn till den beräknade nedgången i värnpliktskontingenterna genom beslut den 9 februari 1945 föreskrivit, att de icke må komma till utförande utan Kungl. Maj:ts särskilda medgivande. Vidare ha i sammanställningen utelämnats kostnaderna för uppförande av tre kaserner vid Wendes artilleriregemente, för tillbyggnad av kaserner m. m. vid ingenjörkårerna samt Signalregementet och arméns signalskola, för byggnadsarbeten vid Signalregementets kompani i Boden och Tredje tygkompaniet, för verkstadsbyggnad vid Andra tygkompaniet samt för vissa personalbostäder vid garnisonssjukhusen, vilka byggnadsarbeten icke synas böra komma till utförande under innevarande femårsperiod. De kostnadsminskningar, som härigenom beräknas komma att uppstå, ha av arméns

fortifikationsförvaltning angivits till sammanlagt (1 070 000 + 666 500 + 2 238 000 + 475 000 + 1 242 000 + 487 000 + 282 300 =) 6 460 800 kronor. Dessa byggnadsföretag böra sålunda enligt min mening ställas på framtiden och fråga om medelsanvisning för deras igångsättande i vanlig ordning underställas statsmakternas prövning.

I sammanställningen ha medtagits de byggnadsföretag beträffande vilka förslag antingen framlagts för riksdagen i årets statsverksproposition eller vilka nu äro avsedda att framläggas för riksdagen. Därjämte har, med hänsyn till byggnadsprogrammets storlek och till att vissa kostnader ännu icke kunna slutligt beräknas, i sammanställningen upptagits en reserv av 358 300 kronor. Om kostnaderna för nämnda byggnadsföretag och den angivna reserven läggas till de i överensstämmelse med fortifikationsförvaltningens senaste beräkningar justerade kostnaderna för av riksdagen redan beslutade byggnadsföretag, uppkommer — som framgår av sammanställningen — en merkostnad utöver femårsplanens kostnadsram av 11 000 000 kronor, vilken som förut nämnts förklaras av de avsevärda kostnader för förråd, som tillkommit enligt numera gjorda beräkningar.

I årets statsverksproposition har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att under arméns delfond av försvarets fastighetsfond till Vissa byggnadsarbeten m. m. för budgetåret 1946/47 anvisa ett investeringsanslag av 21 000 000 kronor. Då nämnda budgetår är det sista inom femårsperioden, utgör anslagsbeloppet skillnaden mellan den i försvarsbeslutet för arméns byggnadsarbeten fastställda kostnadsramen och summan av de för budgetåren 1942/46 anvisade investeringsanslagen för ändamål att bestridas inom försvarsbeslutets kostnadsram för arméns byggnadsarbeten. Då nämnda kostnadsram nu beräknas komma att överskridas med 11 000 000 kronor, torde sistnämnda investeringsanslag böra höjas till (21 000 000 + 11 000 000 =) 32 000 000 kronor.

Aberopande det anförda får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att,

med ändring av i årets statsverksproposition framlagt förslag, dels till Vissa byggnadsarbeten m. m. för budgetåret 1946/47 anvisa ett investeringsanslag av 32 000 000 kronor.

dels ock medgiva, att i statsverkspropositionen och i det föregående angivna byggnadsföretag må komma till utförande med anlåtande av berörda anslag, i den mån kostnaderna icke kunna bestridas från av riksdagen tidigare anvisade anslag till inom försvarsbeslutets kostnadsram ingående byggnadsarbeten m. m.

[2.] **Merkostnader för vissa förråd för Svea livgarde m. fl. förband.**

Under hänvisning till vad jag under punkten 1 anført i fråga om anordnande av vissa förråd för armén får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Merkostnader för vissa förråd för Svea livgarde m. fl. förband* för budgetåret 1946/47 anvisa ett investeringsanslag av 720 000 kronor.

[3.] Iståndsättande av kasernbyggnad vid Svea livgarde.

För Svea livgardes förläggning å Järvafältet beräknades ursprungligen medel för uppförande bland annat av 3 större och 7 mindre logementsbyggnader. Genom beslut den 12 januari 1945 anvisade Kungl. Maj:t medel tills vidare endast för uppförande av 2 större och 7 mindre logementsbyggnader. Vid anmälan av propositionen 1945: 97 anmälde jag detta Kungl. Maj:ts beslut samt förordade, att kostnaderna för etablissemnet i dess helhet skulle reduceras bland annat med kostnader för en större logementsbyggnad — 590 200 kronor — jämte därå belöpande administrationskostnader. För ombyggnad av en befintlig kasern beräknades i nämnda sammanhang ett belopp av 35 000 kronor.

Riksdagen (skrivelse nr 421) hade häremot ingen erinran.

I skrivelse den 14 februari 1946 har *arméns fortifikationsförvaltning* gjort framställning om anvisande av medel för iståndsättande av en brandskadad kasernbyggnad vid Svea livgardes förläggning vid Sörentorp. Av skrivelsen inhämtas bland annat följande.

Den 3 maj 1945 hemsöktes logementsbyggnaden nr I Tråkasernen vid Svea livgardes etablissemnet vid Sörentorp å Järvafältet av brand, vilken, enligt vad företagen polisundersökning givit vid handen, uppstått innanför ena väggen till korridoren i den närmast under vinden belägna våningen i byggnadens norra del, varifrån den sedan genom en i väggen inbyggd lufttrumma med därtill ansluten sug- och tryckfläkt spritt sig till vinden. Genom branden förorsakades å byggnaden ej blott omfattande direkta brandskador utan framför allt betydande vattenskador. Vid av fortifikationsförvaltningen verkställd utredning rörande skadornas omfattning och byggnadens tillstånd efter branden har sålunda konstaterats, att yttertaket med takstolar och övriga sekundärkonstruktioner samt golvet i hanbjälklagsvinden vore helt avbränt i den norr om trapphuset belägna delen av byggnaden, varjämte underliggande bjälklag vore genomdränkta av vatten, som jämväl nedträngt utmed ytter- och mellanväggar. Å södra delen av byggnaden vore delar av yttertaket och angränsande väggar brandskadade, varjämte såväl taklag som närmast underliggande bjälklag delvis vore vattenskadade.

Fortifikationsförvaltningen har vidare anfört i huvudsak följande. Av Kungl. Maj:t beslutade logementsbyggnader vid Sörentorp beräknades kunna inrymma 1 044 man och 54 furirer. Då emellertid enligt en från arméstaben erhållen styrkeuppgift förläggningsstyrkan vid Svea livgarde — inberäknat krigsskolans övningskompani — efter år 1947 komme att uppgå till 1 230 man och 52 furirer, funnes behov av förläggningstrymmen för ytterligare 186 man. Då den brandskadade byggnaden beräknades efter omändring och iståndsättning kunna inrymma 144 man och 6 furirer, komme föreliggande behov av ytterligare förläggningstrymme att i det närmaste kunna tillgodoses. Härigenom syntes den tionde logementsbyggnaden icke bliva erforderlig. Kostnaderna för omändring och iståndsättning av den brandskadade byggnaden beräknades uppgå till 133 000 kronor. Då i propositionen 97 beräknat belopp av 37 000 kronor för ombyggnad av befintlig kasern inklusive kostnader

för administration avsåge den brandskadade byggnaden, utgjorde av branden förorsakade merkostnader 96 000 kronor.

Under framhållande att till fortifikationsförvaltningens förfogande stående underhållsmedel ej medgäve iståndsättning av så stort omfång och ej vore beräknade för dylika arbeten har arméns fortifikationsförvaltning hemställt, att 96 000 kronor måtte anvisas för iståndsättning av ifrågavarande byggnad.

I yttrande i ärendet den 21 februari 1946 har riksräkenskapsverket tillstyrkt, att medel för ifrågavarande iståndsättningsarbeten anvisas å investeringsanslag samt ifrågasatt, om icke nämnda medel kunde anvisas från anslaget till ordnande av Svea livgardes förläggning å Järvafältet.

Då kostnaderna för återställande av ifrågavarande byggnad betydligt underskrida kostnaden för en nybyggnad, finner jag mig böra förorda, att byggnaden iståndsättes och samtidigt i enlighet med det ursprungliga förslaget inredes som logementsbyggnad. Då de för ordnande av Svea livgardes förläggning vid Sörentorp anvisade medlen böra kunna lämna tillgång till bestridande av ifrågavarande kostnader, förordar jag denna form för kostnadernas bestridande. Härtill torde riksdagens bemyndigande böra inhämtas.

*Före-
draganden.*

Under åberopande av det anförda får jag sålunda hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att medgiva, att ifrågavarande kostnader för iståndsättande av kasernbyggnad vid Svea livgarde må bestridas av de för nämnda förläggnings ordnande anvisade medlen.

[4]. **Vissa markförvärv för armén.**

Utvidgning av Hene skjutfält.

Efter förslag av Kungl. Maj:t i propositionen 1942:285 har riksdagen (skrivelse nr 356) å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1941/42 anvisat ett reservationsanslag av 5 850 000 kronor till vissa markförvärv. Genom beslut den 30 juni 1942 har Kungl. Maj:t fastställt stat för anslaget, enligt vilken såsom särskild anslagspost upptagits ett belopp av 60 000 kronor för förvärv av fältskjutningsterräng för Skövde garnison. Av propositionen framgår, att beloppet avsågs för förvärv — eventuellt genom expropriation — av ett område om 98,70 hektar av fastigheten Hene 10¹ i Norra Kyrketorps socken, vilket område vid verkställd värdering åsatts ett värde av 47 145 kronor.

Genom beslut den 6 november 1942 förordnade Kungl. Maj:t, att området skulle avstås till kronan i den ordning lagen den 12 maj 1917 om expropriation stadgade, samt föreskrev, att därav föranledda kostnader för marklösen och för expropriationsförfarandet skulle gäldas av nämnda anslagspost.

Sedan det emellertid under handläggningen av expropriationsmålet visat sig, att ersättningen för expropriation av ifrågavarande område betydligt

komme att överstiga det för ändamålet avsedda beloppet, uppkom fråga om icke kronan borde utvidga expropriationen till att omfatta hela fastigheten Hene 10¹. Då Skövde garnisons övningsfält genom ett förvärv av egendomen komme att erhålla en välbehörlig utvidgning med ytterligare omkring 125 hektar övningsterräng, vilket särskilt för Skaraborgs pansarregementes vidkommande komme att visa sig värdefullt, och då på grund av särskilda omständigheter kostnaderna för expropriation av endast det mindre området bleve oproportionerligt höga, fann jag mig vid anmälan av 1945 års statsverksproposition (kapitalbudgeten: bil. 2) böra förorda, att egendomen i dess helhet förvärvades för kronans räkning. Jag beräknade för detta ändamål ett ytterligare belopp av 105 000 kronor.

Häremot hade riksdagen (skrivelse nr 154) ingen erinran.

Genom beslut den 15 november 1945 förordnade Kungl. Maj:t, att fastigheten Hene 10¹ skulle exproprieras för att nyttjas som fältskjutningsterräng för Skövde garnison.

I skrivelse den 31 januari 1946 har *arméns fortifikationsförvaltning* hemställt, att vissa intill nämnda fastighet belägna skogsområden måtte förvärfvas för att tjänstgöra som skyddsområde vid fältskjutningar. Av fortifikationsförvaltningens skrivelse framgår bland annat följande.

Fältskjutningarna vid Hene äga rum i övervägande sydvästlig riktning, varvid Billingen utgör kulfång. Slutningen från Billingens bergsformation ned till skjutstationerna är ganska långsträckt. Risk finnes för att vådaskott kan träffa personer, som uppehålla sig i skogsområden på Billingens bergsplatå. Dessa skogsområden tillhöra ett flertal enskilda markägare.

I skrivelse till chefen för armén den 10 november 1945 har militärbefälhavaren för III. militärområdet anhållit, att åtgärder måtte vidtagas för förvärv av de närmast ovannämnda kulfång belägna skogsområdena. Till stöd för framställningen har därvid anförts i huvudsak följande: Anmärkningar från civilbefolkningens sida mot skjutningarna å Hene hade förekommit år 1941, då skjutningarna skulle ha hindrat skogsavverkning inom de ovanför kulfånget belägna områdena, samt våren och försommaren 1945, då till länsstyrelsen i Skaraborgs län ställda klagomål överlämnats till militärbefälhavaren för yttrande. I anledning av dessa klagomål utarbetades nya säkerhetsbestämmelser för skjutfältet samt vidtogos även vissa andra åtgärder såsom avskärmning och uppsättande av varningstavor. Oaktat dessa säkerhetsanordningar hade ägarna till de närmast kulfånget belägna områdena i förnyad skrivelse till länsstyrelsen begärt skjutförbud för fältet och därvid påtalat, att det vore förenat med livsfara att bedriva arbeten inom områdena, vilket förhållande omöjliggjorde skogsavverkning och framforsling av virke. Då dessa områden med nödvändighet krävdes för att skjutsäkerheten skulle kunna sägas vara tillfredsställande och då någon överenskommelse med markägarna icke kunde träffas, ansåge militärbefälhavaren, att områdena eller dispositionsrätt till desamma borde förvärfvas.

Chefen för armén har tillstyrkt bifall till militärbefälhavarens framställning.

Av fortifikationsförvaltningens skrivelse framgår vidare bland annat, att enligt en av fortifikationsförvaltningen verkställd närmare utredning de områden, som vid verkställd skjutteknisk utredning befunnits oundgängligen erforderliga för säkerställande av skjutsäkerheten, samtliga vore belägna ovan-

för nämnda kulfång och i anslutning till egendomen Hene. De innehölle i areal sammanlagt omkring 15,85 hektar. Fortifikationsförvaltningen har vidare anfört i huvudsak följande.

På fortifikationsförvaltningens föranstaltande har värdering i ärendet verkställt av stiftsjägmästaren M. W—son Lilliehöök i Skara. Denne har vid värderingen konstaterat, att marken utgöres av grund morän å Billingsens diabaslager samt att virkesförrådet huvudsakligen utgöres av granskog i åldern 50—80 år, som är luckig och ojämn med spärrvuxen och kvistig gran. Boniteten har uppskattats till cirka 3,5 m³ samt ståndskogen till cirka 100 m³ per hektar. Jägmästaren Lilliehöök har värderat skogsmarken till 60 kronor per hektar samt ståndskogen till 9 kronor per m³. Därutöver har värderingsmannen ansett värdet böra ökas med 30 % såsom ersättning för minskat skogsinnehav m. m. Med stöd av dessa värderingsmannens beräkningsgrunder skulle områdena, vilka såsom nämnts i areal innehålla sammanlagt cirka 15,85 hektar och således en kubikmassa av 1 585 m³, ha ett värde av tillhoppa (15,85 × 60 + 1 585 × 9 + 30 % =) 19 779 kronor eller i runt tal 20 000.

Fortifikationsförvaltningen har låtit föra förhandlingar med ägarna av den till förvärfv erforderliga marken. Dessa ha därvid förklarat sig icke vilja frivilligt medgiva varken upplåtelse eller försäljning till kronan av ifrågavarande områden och ha icke heller kunnat förmås nämna något försäljningspris.

Förvaltningen har därför förordat, att områdena förvärvas med äganderätt, samt beräknat kostnaderna med erforderlig säkerhetsmarginal för täckande bland annat av expropriationskostnaderna till 28 500 kronor. I detta belopp ingå kostnader för flyttning av en väg med 2 500 kronor.

Av den lämnade redogörelsen framgår, att terrängen på övningsfältet vid Hene icke lämnar erforderligt skydd vid fältskjutningar. Sålunda finnes risk för att personer som uppehålla sig i skogsområden på Billingen intill gränsen till övningsfältet kunna träffas av skott som riktas för högt. I anledning härav ha de militära myndigheterna bland annat låtit inhägna ett mindre skogsbälte på Billingsens bergsplåtå samt uppsätta varningstavlor. Ägarna till de närmast övningsfältet på Billingen belägna skogsskiftena ha hos länsstyrelsen begärt skjutförbud för övningsfältet under motivering att det är förenat med livsfara att uppehålla sig på skiftena. De äro emellertid icke villiga att sälja de delar av skogsskiftena som erfordras som skyddsområde. Enligt vad jag under hand inhämtat har länsstyrelsen icke bifallit framställningen om skjutförbud sedan förutnämnda säkerhetsåtgärder vidtagits.

I anledning av dessa förhållanden har arméns fortifikationsförvaltning hemställt, att erforderliga markområden måtte exproprieras såsom skyddsområde för övningsfältet. Kostnaderna därför ha efter verkställd värdering beräknats till 28 500 kronor. Ehuru jag anser, att vederbörande militära myndigheter borde ha beaktat ifrågavarande behov i samband med utredningen rörande förvärfv av fastigheten Hene 10¹ såsom övningsterräng för Skövde garnison, finner jag mig icke böra motsätta mig, att medel nu beräknas för ändamålet. Kostnaderna torde knappast behöva uppgå till det belopp som av fortifikationsförvaltningen beräknats. Jag beräknar dock för närvarande ett belopp av 28 500 kronor för utvidgning av Hene skjutfält.

Före-
draganden

Förflyttning av kraftledning från Villingsbergs skjutfält.

Sedan riksdagen i skrivelse den 30 juni 1943, nr 452, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 250, angående skjutfält för Bergslagens artilleriregemente m. m., anmält, att riksdagen för budgetåret 1943/44 såsom kapitalinvestering i försvarsväsendets fastighetsfond, arméförvaltningens delfond, till skjutfält för Bergslagens artilleriregemente m. m. anvisat ett investeringsanslag av 1 160 000 kronor, fastställde Kungl. Maj:t genom beslut den 30 juni 1943 stat för anslaget. I denna upptogs bland annat en delpost å 900 000 kronor till skjutfält för Bergslagens artilleriregemente.

Genom beslut den 12 maj 1944 bemyndigade Kungl. Maj:t arméns fortifikationsförvaltning att anlita sistnämnda delpost intill ett belopp av 850 000 kronor för bestridande av kostnaderna för markförvärv m. m. för Villingsbergs skjutfält.

I sin skrivelse angående medelsäskandena för nästa budgetår har *arméns fortifikationsförvaltning* hemställt, att medel måtte anvisas för bestridande av kostnaderna för borttagande av en elektrisk kraftledning över Villingsbergs skjutfält. Av förvaltningens utredning framgår bland annat följande.

Skjutfältet passerar av två elektriska högspänningsledningar, den ena å 40 000 volt över områdets mellersta del och den andra å 130 000 volt över områdets sydligaste del. 130 000-voltsledningen har icke ansetts behöva flyttas, då den passerar det område av skjutfältet, som avsetts såsom förläggningsplats för artilleriskjutskolan och Bergslagens artilleriregemente.

Ägaren av 40 000-voltsledningen, Örebro elektriska aktiebolag, har uppdragit frågan om flyttning av denna ledning. Bolaget har därvid förutsatt att, därest en flyttning icke vore avsedd att äga rum, ledningens belägenhet inom skjutfältet icke komme att medföra någon ökad risk för driftsstörningar.

Chefen för Bergslagens artilleriregemente har i skrivelse till arméns fortifikationsförvaltning anhållit om vidtagande av åtgärder för möjliggörande av en flyttning av 40 000-voltslinjen snarast möjligt samt har därvid framhållit följande synpunkter.

Kraftledningen passerade skjutfältet inom en terräng, som på grund av dels sin för skjutningar lämpade allmänna beskaffenhet, dels sin närhet till förläggningsområdet vore särskilt ägnad att användas såsom skolskjutningsområde. Inom ett sådant område komme icke blott huvuddelen av den formella skjututbildningen utan även delar av den tillämplande skjututbildningen vid såväl regementet som artilleriskjutskolan att bedrivas. Omfattande anstalter i form av avverkningar och vägbyggen hade redan vidtagits inom detta skolskjutningsområde för att göra det lämpat för sin blivande uppgift. Ytterligare områden av likartad karaktär, med samma närbelägenhet till förläggningen vid Villingsberg och med motsvarande möjlighet att erhålla batteriplatser längs befintliga vägar funnes icke inom skjutfältet, varför en flyttning av skolskjutningsområdet till annan del av fältet icke låte sig göra. Med hänsyn till dessa förhållanden och då kraftledningen obestriddligen komme att vara utsatt för allvarliga risker att skadas vid praktiskt taget de flesta skjutningar inom skolskjutningsområdet, finge det betecknas såsom ett viktigt krav att ledningen flyttades. Ett uppskov med denna flyttning i avvaktan på erfarenheter från skjutningar kunde leda till allvarliga conse-

kvenser såväl för skjutövningarnas bedrivande som beträffande uppkommande ekonomiska ersättningskrav för genom skador å ledningen utebliven kraftleverans. Örebro elektriska aktiebolag hade hos regementschefen förklarat sig räkna med fortsatt fri och obehindrad tillgång till kraftledningen, vilket krav innebure, att pågående skjutningar finge avbrytas för att lämna reparationspersonal tillfälle att avpatrullera ledningen och reparera skador, oavsett om ett avbrott förorsakats av militära övningar eller av annan orsak. Bolaget hade vidare anhållit, att kommande skjutningar i fråga om tidpunkten skulle planläggas i samförstånd med bolaget, så att dess arbeten icke skulle lida avbräck genom de militära övningarna. Ur militär synpunkt kunde detta av bolaget framförda krav icke godtagas, enär militärt övningsprogram icke kunde så till tiden bindas, som av bolaget förutsatts. Likaledes kunde ur ren övningsynpunkt icke godtagas, att skjutövningar inom större delen av skolskjutningsområdet skulle behöva inställas under den tid, som åtginge för lokalisering och reparation av å ledningen uppkommen skada. Eventuella genom de militära övningarna förorsakade skador å ledningen kunde även beräknas komma att medföra ersättningskrav mot kronan, varvid man kunde räkna med att det komme att röra sig om förhållandevis avsevärda belopp.

Militärbefälhavaren för V. militärområdet har tillstyrkt flyttning av ledningen under framhållande av att skador å densamma komme att medföra stora och komplicerade ersättningskrav. Inspektören för artilleriet har förklarat en förflyttning av kraftledningen vara oavvisligen nödvändig, om skjutfältet skulle kunna utnyttjas för effektiv skjututbildning vid regementet och artilleriskjutskolan.

Rörande ledningens betydelse ur kraftförsörjningssynpunkt har vattenfallsstyrelsen efter framställning av fortifikationsförvaltningen avgivit yttrande, varvid styrelsen meddelat, att ledningen dels utgjorde förbindelse mellan Örebro elektriska aktiebolags kraftstationer vid Skråmforsen och Brattforsen på sammanlagt 12 000 kilowatt och bolagets huvudsakliga distributionsnät, därvid, när ledningen vore satt ur funktion, kraften från de nämnda stationerna icke kunde tillgodogöras vid nuvarande utformning av ledningssystemet, dels utgjorde en av tillförselvägarna för kraft till Örebro stad, dels och överförde kraft till en del direkt till densamma anslutna abonnenter, bland annat sanatoriet i Garphyttan och Garphyttebruk, vilka båda vore känsliga för avbrott, särskilt det senare, som hade elektriska ugnar och därför tillskyndades avsevärda förluster, när krafttillförseln bortföle. Med hänsyn härtill ansåge vattenfallsstyrelsen det icke vara rimligt att driva ledningen med sådan risk för förstörelse, som skjutfältets tillkomst innebure. En försvarande omständighet vore, att reparationer finge beräknas taga lång tid, därför att skjutningarna måste inställas innan reparationsmanskap kunde begiva sig till platsen. Då bolaget vidare icke kunde låta olägenheterna vid sönderskjutning av ledningen gå ut över sina kraftavtänare utan måste skydda dessa genom olika tekniska anordningar och ordnande med reservkrafttillförsel, kunde de ersättningar, som finge utbetalas vid ett bibehållande av ledningen, i längden komma upp i motsvarighet till den engångersättning, som ifrågasatts för krafttransportens ordnande på annat sätt.

I sina medelsäskanden för nästa budgetår har fortifikationsförvaltningen vidare anfört i huvudsak följande.

Efter av fortifikationsförvaltningen med Örebro elektriska aktiebolag förda förhandlingar har bolaget avgivit ett den 9 juni 1945 dagtecknat anbud om borttagande av den del av ledningen, som är belägen mellan Skråmforsen och nuvarande landsvägen strax väster om Garphyttan, mot ett ersättningsbelopp av 198 000 kronor. Enligt anbudet skall ledningen vara ur drift senast den 1 januari 1947 och borttagen före den 1 april 1947. Bolaget har förklarat anbudet vara bindande till den 1 juli 1946 blott under förutsättning, att de militära myndigheterna upptoge ifrågavarande kostnader i sina anslagsäskanden före den 1 september 1945.

Med hänsyn till att krafttransportens ordnande i enlighet med det sålunda av bolaget avgivna anbudet komme att medföra, att även den del av ledningen, som passerade Bofors skjutfält, komme att borttagas, och skjutningarna å Bofors skjutfält i vissa fall åstadkommit sådana störningar i ledningens drift och skador å densamma, att det torde ha ifrågasatts nödvändigheten av en flyttning av ledningen, har fortifikationsförvaltningen låtit föra förhandlingar om huruvida aktiebolaget Bofors skulle vara villigt att bidra med viss del av kostnaderna för den nu ifrågasatta flyttningen av ledningen. Därvid har emellertid bolaget meddelat, att under de 32 år, som Bofors skjutfält varit i användning, skador å ledningen endast uppkommit två eller högst tre gånger och att nämnvärd ersättning från bolagets sida därvid endast ifrågakommit vid ett tillfälle. Under sådana förhållanden ansåge sig bolaget icke ha något sådant intresse för ledningens borttagande, att bolaget skulle hava anledning att deltaga i kostnaderna härför.

För egen del har fortifikationsförvaltningen anfört bland annat följande.

En flyttning av ifrågavarande 40 000-voltsledning synes vara ofrånkomlig med hänsyn till att ledningens betydelse ur kraftförsörjningssynpunkt icke kan anses tillåta den drivas med en sådan risk för förstörelse, som skjutfältets utnyttjande för skjututbildning innebär, varjämte de framförda militära kraven på ett planläggande av skjututbildningen och genomförande av skjutövningarna enbart på ur utbildnings- och övningssynpunkt lämpligaste sätt torde få anses berättigade. Vad angår kostnaderna för en sådan flyttning ha desamma i görligaste mån reducerats och torde det av bolaget fordrade beloppet 198 000 kronor vara för kronan godtagbart. Mot att bolaget i stället för att flytta ledningen på det sätt, som förutsatts vid beräkning av det föreslagna ersättningsbeloppet, låter borttaga ledningen och låter dess uppgifter övertagas efter komplettering med transformeringsanläggningar av den befintliga 130 000-voltslinjen, vilket kommer att ställa sig dyrare än en flyttning av ledningen, torde icke vara något att erinra. Kronans kostnader i ärendet skulle sålunda uppgå till 198 000 kronor. Med hänsyn till att av den för skjutfältets anskaffning avsedda delposten å 900 000 kronor till Kungl. Maj:ts disposition kvarstår genom gjorda besparingar ett belopp av 50 000 kronor, synes denna summa, då bortflyttande av kraftledningen torde få anses utgöra ett led i åstadkommandet av skjutfält för Bergslagens artilleriregemente, i första hand böra få tagas i anspråk. Därutöver skulle sålunda erfordras ett belopp av 148 000 kronor.

Under återopande av vad sålunda anförts har arméns fortifikationsförvaltning med överlämnande av till ärendet hörande handlingar hemställt, att ett belopp av 148 000 kronor måtte beräknas för flyttning av ifrågavarande kraftledning.

Sedan möjligheterna till en för kronan förmånligare överenskommelse om flyttning av kraftledningen undersökts — bland annat genom förhandlingar

med Örebro elektriska aktiebolag — av särskilt tillkallad sakkunnig, överingenjören F. Jacobsson, har denne i en i januari 1946 dagtecknad promemoria framlagt resultatet av denna undersökning. Av promemorian framgår bland annat att den sakkunnige vore av den uppfattningen att bolagets kostnadsberäkning i själva verket vore låg och att bolaget sökt tillmötesgå de anspråk, som framförts av vattenfallsstyrelsen och arméns fortifikationsförvaltning. Den sakkunnige hade emellertid efter förhandlingar med bolaget slutit ett preliminärt avtal med annan innebörd än bolagets tidigare utfästelse. Enligt detta skulle 40 000-voltsledningen bibehållas över skjutfältet men med en annan sträckning. Kronan skulle för flyttning av kraftledningen betala 159 400 kronor, varjämte en 13,5 kilometers kalgata med 30 meters bredd skulle iordningställas genom kronans försorg. Om ledningen inom 20 år toges ur bruk, skulle ledningsägaren till kronan återbetala 18 000 kronor, motsvarande materielvärdet av nytillkommen linje och nytillkommen koppar.

Med anledning härav har arméns fortifikationsförvaltning den 9 februari 1946 avgivit förnyat yttrande i ärendet och därvid hänvisat till ett av chefen för Bergslagens artilleriregemente avgivet yttrande. Denne, som i ärendet haft samråd med chefen för artilleriets skjutskola, har bestämt avstyrkt det nya förslaget, då kraftledningen även med den föreslagna nya sträckningen skulle bli till stort hinder för skjutfältets utnyttjande och risk för skador å kraftledningen fortfarande skulle föreligga.

Även t. f. militärbefälhavaren för V. militärområdet har avstyrkt detta förslag.

Fortifikationsförvaltningen har framhållit, att den kostnadsminskning, som kunde väntas uppstå vid bifall till det senast framlagda förslaget, icke syntes uppväga de olägenheter, som bleve förbundna med genomförande av förslaget samt avstyrkt detsamma.

Av den utredning som låg till grund för förslaget om anordnande av ett skjutfält vid Villingsberg framgick, att det som skjutfält tilltänkta området passerades av två kraftledningar, en 40 000-volts- och en 130 000-voltsledning. Beträffande 40 000-voltsledningen, varom nu är fråga, anfördes då från det bolag som ägde ledningen, att den i en framtid komme att bli av mera sekundär betydelse, även om en del ej betydelselösa leveranser bleve beroende av densamma, samt att den tekniskt sett icke kunde flyttas ur det planerade skjutfältet. 130 000-voltsledningen hade en sådan sträckning att den beräknades ej nämnvärt störa skjutverksamheten. I anledning härav beräknades inga medel för flyttning av ifrågavarande kraftledningar. Sedermera har emellertid bolaget upptagit frågan om flyttning av kraftledningen samt förutsatt, att därest en flyttning icke ägde rum, någon risk för driftsstörningar icke skulle förefinnas. Närmare utredning härutinnan har emellertid visat, att sådan risk föreligger även med iakttagande av all möjlig försiktighet vid skjutning. Då kronan vid driftsavbrott på grund av skador på kraftledningen kan komma att åläggas skadeersättningar och kraftledningens nuvarande sträckning inskränker skjutfältets användning, har arméns fortifikationsförvaltning i samråd med vattenfallsstyrelsen upptagit förhandlingar

Före-
draganden.

med bolaget om flyttning av kraftledningen. Härvid har bolaget förbundit sig att helt taga bort kraftledningen från skjutfältet mot en engångsersättning av 198 000 kronor.

Särskilt tillkallad sakkunnig, som sedermera prövat skäligheten av bolagets utfästelse och även upptagit förhandlingar med bolaget, har kommit till den uppfattningen att överenskommelsen med bolaget i och för sig är för kronan rimlig men förordad en annan lösning som skulle medföra ett mindre kapitalutlägg från kronans sida. Enligt denna lösning skulle kraftledningen erhålla en annan sträckning inom huvudsakligen skjutfältets område, varvid en gata i skogen skulle huggas upp genom kronans försorg. Fortifikationsförvaltningen har i yttrande däröver framhållit, att den avsedda kapitalbesparingen i viss utsträckning skulle minska genom utebliven avkastning från det kalhuggna området, samt hänvisat till yttranden från de militära myndigheterna, i vilka framhållits att kraftledningen även i sin nya utsträckning skulle vara till stort hinder för skjutfältets utnyttjande.

Med hänsyn till den risk för skador och därpå grundade ersättningskrav samt olägenheterna av att icke fritt kunna utnyttja det nya skjutfältet vid Villingsberg som följa av kraftledningens nuvarande sträckning synes det lämpligt, att ledningen antingen helt avlägsnas eller ock erhåller annan sträckning. I valet mellan de båda föreslagna alternativen delar jag fortifikationsförvaltningens uppfattning och anser sålunda att den besparing, som skulle uppstå enligt det senaste alternativet, uppväges av fördelarna för kronan att kraftledningen helt avlägsnas från skjutfältet i enlighet med det första alternativet. Då genom de företagna undersökningarna ifrågasvarande problem har underkastats en allsidig och ingående prövning och något ytterligare antagbart alternativ knappast kan uppställas, får jag tillstyrka bifall till fortifikationsförvaltningens förslag. Då jag förutsätter, att det belopp av 50 000 kronor, som ännu är outnyttjat av de för markförvärv m. m. för Villingsbergs skjutfält avsedda medlen, får användas för ifrågasvarande ändamål, beräknar jag sålunda här ett ytterligare belopp av 148 000 kronor för flyttning av kraftledning från skjutfältet.

Utvidgning av Skånska trängkårens övningsområde.

Som förut anförts vid anmälan av frågan om skolskjutningsbanor för Skånska trängkåren har arméns fortifikationsförvaltning i sina medelsäskanden för nästa budgetår föreslagit bland annat, att Skånska trängkårens övningsområde vid Mölleröds kronopark skall jämte viss annan mark upplåtas som handövningsfält för Skånska pansarregementet. Beträffande frågan om ersättning till trängkåren för förlusten av övningsterräng har *arméns fortifikationsförvaltning* i sina medelsäskanden för nästa budgetår anført bland annat, att kårens nuvarande övningsområde vore mycket begränsat och dessutom icke kunde i sin helhet utnyttjas, då en del av detsamma utgjordes av sumpmark, som vore svår att utdika. Då vidare kostnaderna för en eventuell utdikning skulle ställa sig för höga i förhållande till den vinst, som genom en sådan åtgärd skulle erhållas, och övningsområdet likväl skulle bli för

knapp, vore det enligt fortifikationsförvaltningens uppfattning av behovet påkallat, att trängkåren tillfördes ersättning för den terräng, som kåren genom avståendet av Möllerödsområdet ginge miste om.

Med anledning härav och sedan chefen för armén tillstyrkt ett ianspråktagande av Möllerödsområdet såsom handövningsfält för pansarregementet, har fortifikationsförvaltningen verkställt utredning rörande utvidgning av trängkårens övningsområde med en i anslutning till detta område belägen egendom, omfattande fastigheterna Vankiva 8⁴ och 8⁵ i Vankiva socken. Rörande denna utredning har fortifikationsförvaltningen i sina förutnämnda medelsäskanden anfört bland annat följande.

Denna egendom innehåller i areal 13,9 hektar, varav 11,4 hektar åker och tomt samt 2,5 hektar skogsmark. Markförhållandena äro synnerligen gynnsamma för övningsändamål. Åkerjorden utgöres av grusmylla på flygsandbotten och är av dålig beskaffenhet. Den är för närvarande så illa skött, att det närmar sig vanhävd. Jorden är utarrenderad till en granne och inga kreatur finnas å egendomen. Egendomen är bebyggd med ett boningshus och en uthusbyggnad, av vilka boningshuset är av knappast medelgod samt uthusbyggnaden av dålig beskaffenhet. Vid på fortifikationsförvaltningens förestående verkställd värdering har egendomen åsatts ett värde av 23 000 kronor. Förvaltningen har låtit föra vederbörliga förhandlingar med egendomens ägare, varvid denne — under framhållande av att han förvärvat egendomen för att på en strandremsa till Almaån, till vilken å egendomen gränisar, uppföra sportstugor till försäljning — fordrat en köpeskilling, som förvaltningen icke funnit vara för kronan godtagbar. I anledning härav torde för förvärvets genomförande expropriationsförfarande behöva anlitas. Då det icke synes utslutet, att vissa tomter på egendomens södra del skulle kunna avyttras, synes det förvaltningen erforderligt att till omförmälda värderingssumma å 23 000 kronor lägga ett belopp av 5 000 kronor såsom tillägg för egendomens tomtvärde. Därutöver torde behöva beräknas 20 % eller 5 600 kronor såsom reserv i händelse av expropriation samt 1 400 kronor för täckande av expropriations- m. fl. kostnader eller sålunda tillhopa 35 000 kronor.

Under återopande av vad sålunda anförts har fortifikationsförvaltningen med överlämnande av till ärendet hörande handlingar hemställt, att för utvidgning av Skånska trängkårens övningsområde måtte för budgetåret 1946/47 beräknas ett belopp av 35 000 kronor.

Genom beslut den 9 november 1945 uppdrog Kungl. Maj:t åt fortifikationsförvaltningen att med vederbörande markägare förhandla om och, där för kronan antagbar överenskommelse kunde träffas, sluta preliminära avtal rörande förvärv för kronans räkning av den för utvidgning av Skånska trängkårens område avsedda marken samt till Kungl. Maj:t inkomma med utredning angående ifrågavarande markförvärv ävensom i förekommande fall upprättade avtalshandlingar.

Med anledning härav har fortifikationsförvaltningen i skrivelse den 16 februari 1946 anmält, att fastighetsägaren förklarar sig villig att sälja ifrågavarande fastigheter med å desamma befintliga byggnader för en sammanlagd köpeskilling av 35 000 kronor. Enär kostnaderna för förvärv av fastigheterna medelst expropriationsförfarande knappast kunde komma att understiga 35 000 kronor, hade fortifikationsförvaltningen funnit försäljningsanbudet vara för

kronan godtagbart samt i anledning därav slutit avtal, under förbehåll av Kungl. Maj:ts godkännande före den 1 september 1946, om förvärv för kronans räkning av nämnda fastigheter.

*Före-
draganden.*

Skånska trängkåren disponerar för närvarande för övningar ett område intill kårens kasernområde vid Hässleholm samt ett vid Mölleröds kronopark beläget område, på vilket ett barackläger är uppfört för kårens behov. Sistnämnda område är beläget omkring 3 à 4 kilometer från kasernområdet och förstnämnda övningsområde. Under den förstärkta försvarsberedskapen har personal ur trängkåren varit förlagd till baracklägret. För denna personal har som övningsområde utnyttjats området vid Mölleröds kronopark. Under fredstid har trängkåren intet behov av baracklägret vid kronoparken, då kårens personal inrymmes i de uppförda och planerade kasernerna vid kårens etablissement. Under dessa förhållanden är det olägligt för kåren att en del av dess övningsterräng är skild från det övriga övningsområdet och kasernområdet och belägen på något avstånd därifrån.

Då behov föreligger på ett handövningsfält för Skånska pansarregementet, beläget i anslutning till regementets kasernområde, har arméns fortifikationsförvaltning i sina medelsäskanden för nästa budgetår föreslagit, att bland annat en del av Mölleröds kronopark och det såsom övningsområde för Skånska trängkåren vid kronoparken upplätta området skulle avses som handövningsfält för Skånska pansarregementet samt att ett nytt område i ersättning för det som vore beläget vid Mölleröds kronopark skulle förvärfvas för trängkåren. Dessa önskemål torde böra vinna beaktande.

Som ersättning för den förlorade övningsterrängen för Skånska trängkåren har fortifikationsförvaltningen föreslagit inköp av en egendom som är belägen i anslutning till kårens övningsområde. Denna egendom omfattar omkring 14 hektar och är mycket lämpad som övningsterräng. Genom dess förvärvande skulle Skånska trängkåren erhålla ett sammanhängande övningsområde av tillfredsställande omfattning. Å egendomen uppfört bostadshus kan efter vissa mindre förbättringsarbeten utnyttjas som uthyrningsfastighet. Ekonomibygnaderna kunna användas som förråd. Jag finner mig av dessa skäl böra förorda förvärv av egendomen.

Ägaren till egendomen har begärt ett pris som med 12 000 kronor överstiger egendomens vid värdering åsatta värde. Vid värderingen har dock hänsyn icke tagits till att viss del av egendomen eventuellt skulle kunna exploateras till tomtmark. Fortifikationsförvaltningen har räknat med ett tillägg av 5 000 kronor som ersättning för egendomens tomtvärde. Vidare har ägaren till egendomen vidtagit viss förbättring å en av ekonomibygnaderna, vilken får anses höja dess värde. Av dessa anledningar och då jag räknar med att ersättningen vid eventuell expropriation av egendomen icke kommer att understiga det av ägaren begärda priset av 35 000 kronor, anser jag mig böra godtaga detta pris. Träffat preliminärt avtal bör sålunda godkännas. I anslutning till det anförda får jag tillstyrka, att för utvidgning av Skånska trängkårens övningsområde beräknas ett belopp av 35 000 kronor.

Förvärv av mark för skjutbanor för Skånska trängkåren.

Under hänvisning till vad jag under punkten 1 i det föregående anført under rubriken Skolskjutningsbanor för Skånska trängkåren beräknar jag i detta sammanhang till förvärv av mark för skjutbanor för Skånska trängkåren ett belopp av 9 000 kronor.

Sammanfattning.

I enlighet med vad i det föregående anförts rörande markförvärv m. m. beräknar jag följande medelsbehov föreligga.

	Kronor.
Utvidgning av Hene skjutfält	28 500
Förflyttning av kraftledning från Villingsbergs skjutfält	148 000
Utvidgning av Skånska trängkårens övningsområde	35 000
Förvärv av mark för skjutbanor för Skånska trängkåren	9 000
	Summa 220 500

För mötande av oförutsedda utgifter torde det anslag, som bör anvisas för förutnämnda ändamål, böra bestämmas till 225 000 kronor. Beloppet bör lämpligen anvisas såsom icke specificerat investeringsanslag, beträffande vars disposition Kungl. Maj:t bör äga meddela föreskrifter.

Under återopande av det anförda får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Vissa markförvärv för armén* för budgetåret 1946/47 anvisa ett investeringsanslag av 225 000 kronor.

MARINENS DELFOND.**[5.] Vissa byggnadsarbeten m. m.****Bostäder för kustartilleriförsvarens regionala uppborrdsmän m. fl.**

1941 års försvarsutredning framhöll beträffande kustartilleriets förvaltningsorganisation, bland annat, att den omfattande materiel av olika slag, som numera inginge i samtliga kustartilleriförsvaret och som vid genomförande av den materielanskaffning, som av utredningen föresloges, än ytterligare komme att ökas, borde, framför allt å sjöfronterna, fördelas till uppborrd efter territoriella grunder. Kustartilleriförsvarenschefen underställt område borde därför uppdelas i lämpligt stora delområden — uppborrdsområden — för vilka alltefter materielens omfattning och art borde avses en eller flera tyguppborrdsmän. Utredningen hade vid beräkningarna av byggnadskostnaderna för den nya organisationen tagit hänsyn till behovet av tjänstebostäder för sådana uppborrdsmän. Utredningen hade vidare förutsatt, att tyguppborrdsmännen skulle vara uppborrdsmän icke blott för tygmaterielen utan även för annan materiel, t. ex. intendenturmateriel, som förvarades i anslutning till försvarsanstalterna. Viss underhållspersonal för materielens skötsel och vård borde jämväl vara förlagd i anslutning till materielen.

Under erinran härom har *marinförvaltningen* i sina medelsäskanden för nästa budgetår beräknat medel för bostäder för kustartilleriets regionala uppborädsmän och därvid anförä bland annat följande.

Inspektören för kustartilleriet hade med skrivelse den 23 maj 1945 till marinförvaltningen överlämnat en utredning rörande den regionala uppborädsorganisationen vid kustartilleriförsvaret samt hemställt, att ämbetsverket måtte äska medel för tjänstebostäder för regionala uppborädsmän. I denna utredning hade stor vikt lagts vid att nedskära uppborädsorganisationen genom att exempelvis sammanföra vissa mindre uppboräder under samma uppborädsman samtidigt som arbetsböräan fördelades i görligaste mån likformigt på uppborädsmännen inom samma materielområde. Enligt utredningen erfordrades byggandet av 41 bostäder för de regionala uppborädsmännen. Marinförvaltningen, som i princip intet hade att erinra mot det framlagda förslaget funne sig för närvarande föranläten att föreslå ett reducerat program, enligt vilket antalet uppborädsmän som beräknades erhålla bostäder genom nybyggnad, begränsades till det nu oundgängligen nödvändiga. Sedan erfarenheter vunnits om systemets praktiska fördelar, borde behovet av ytterligare nybyggnad av bostäder för uppborädsmän med större säkerhet kunna beräknas.

I enlighet därmed upptog marinförvaltningen i sina medelsäskanden medel för iordningställande av nio bostäder för uppborädsmän och en bostad för tillsynsman. Kostnaderna härför beräknades av ämbetsverket till 385 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941. På grund av den i övrigt stora belastningen av femårsplanens kostnadsram föreslog marinförvaltningen, att med uppförandet av övriga av inspektören för kustartilleriet föreslagna bostäder finge bero till tiden efter nu löpande femårsplan. Kostnaderna för dessa bostäder beräknades till omkring 1 000 000 kronor.

Med anledning av marinförvaltningens förevarande äskanden uppdrogs åt konteramiralen M. Giron, som jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 26 oktober 1945 tillkallats för att biträda försvarets civilförvaltning och marinförvaltningen vid översyn av personalbehovet vid marinens lokalförvaltningar med undantag för örlogsvarvens marinverkstäder, att verkställa särskild undersökning, huruvida uppborädsmännen måste vara bosatta på de som regel enligt belägna förläggningarna och om icke bostäder kunde förhyras i de bebyggda trakter, som låge närmast huvuddelen av vederbörande materieluppboräder, samt därmed sammanhängande frågor.

Med skrivelse den 24 januari 1946 har *utredningsmannen* fullgjort nämnda uppdrag samt överlämnat förslag till anordnande av bostäder för uppborädsmän i samtliga kustartilleriförsvär med undantag för Hemsö kustartilleriförsvär. Beträffande nämnda kustartilleriförsvär har utredningsmannen anförä, att därstädes av inspektören för kustartilleriet föreslagna två tjänstebostäder redan vore under uppförande med anlåtande av för marinförvaltningen disponibla medel.

Utredningsmannen har vidare anförä bland annat följande.

Vid de övriga kustartilleriförsvären ha ingående undersökningar i förevarande avseende gjorts och de aktuella platserna inspekterats tillsammans med vederbörande kustartilleriförsvarschef, tygmästare, fortifikationsbefälhavare och stabsintendent. Samråd har även skett med på de olika platserna

närvarande uppbördsmän. Särskild uppmärksamhet har ägnats svårigheterna att för längre tid förlägga familjer med barn till avlägset och ensligt belägna platser. Hänsyn har tagits till — förutom uppbördernas skötsel och vård — bevakning, beredskap och kostnader. Vad de ekonomiska synpunkterna beträffar ha kostnaderna för bostadsbygge och underhåll vägt mot eljest i allmänhet utgående traktamentsersättningar. Eventuellt uppkommande särskilda kostnader för kommunikationer liksom de olika platsernas gruppering i dyrorrtshänseende ha även uppmärksammats.

På grund av att personalen — såväl militär som civil — som för uppbördernas handhavande och vård samt för tillsyn och bevakning placeras på kustartilleriförsvarens ytterförläggningar, måste anses ha en tjänstgöring av särskilt prövande art, dels på grund av ansvaret för den dyrbara materielens tillstånd och eftersyn, dels ock i betraktande av den isolerade förläggningen har utredningsmannen funnit angeläget att personalen erbjudas goda och väl inredda bostäder, tillfredsställande förplägnadsförhållanden samt godtagbar ekonomisk kompensation.

Utredningsmannen har vidare avgivit förslag beträffande tjänstgörings-traktamente, kommenderingstillägg m. m.

Utredningen utmynnar i förslag till byggnads- och inredningsarbeten m. m. vid samtliga kustartilleriförsvaret utom Hemsö för en beräknad sammanlagd kostnad av 415 000 kronor enligt nuprisläge. Programmet omfattar för Stockholms kustartilleriförsvares del uppförande av en tjänstebostad om tre lägenheter om vardera tre rum och kök och i övrigt inredningsarbeten i befintliga byggnader. För Gotlands kustartilleriförsvaret har utredningsmannen föreslagit uppförande av en tjänstebostad om 2 rum och kök samt vissa smärre inredningsarbeten. För Blekinge kustartilleriförsvaret har utredningsmannen föreslagit dels inköp av en mindre egendom, som förhyrts av kronan under beredskapstiden och vid vilken kronan låtit uppföra en del mindre förråd, samt inredande av fyra lägenheter i å egendomen befintliga byggnader, dels ock uppförande av en tjänstebostad, inrymmande tre lägenheter om vardera tre rum och kök. För Göteborgs kustartilleriförsvaret slutligen har utredningsmannen föreslagit vissa inredningsarbeten. Utredningsmannen har vidare föreslagit, att tillsynsmannaarvodet till ett sammanlagt belopp av 5 530 kronor skola indragas.

Marinförvaltningen har i yttrande över utredningsmannens förslag hänvisat till ett yttrande av inspektören för kustartilleriet, vari denne anfört bland annat följande.

Kraven på betryggande krigsberedskap och tillfredsställande materielvård vid kustartilleriet borde vara utslagsgivande för uppbördsmanorganisationens utformning. Dessa krav tillgodosågs bäst, om bland annat uppbördsmännen vore ständigt förlagda inom eller i närheten av respektive materielområden. Vissa synpunkter hade framförts av utredningsmannen beträffande de sociala olägenheter, som kunde vara förenade med att förlägga uppbördsmän med familjer till ensligt belägna platser. Med beaktande av dessa synpunkter men med i stort sett fasthållande av kraven på krigsberedskap och god materielvård syntes vissa modifikationer i av inspektören för kustartilleriet tidigare ingivna förslag till byggande av tjänstebostäder för regionala uppbördsmän kunna godtagas.

Marinförvaltningen har vidare anfört, att inspektören för kustartilleriet under återopande av vad sålunda anförts ansett sig kunna godtaga utredningsmannens förslag utom med avseende å vissa angivna förläggningar. Med anledning av vad inspektören för kustartilleriet sålunda anfört ansåge marinförvaltningen, att man borde under nästa budgetår genomföra utredningsmannens förslag men lämna öppet, huruvida man borde utöka detta i enlighet med kustartilleriinspektörens yttrande. Den i marinförvaltningens äskanden för budgetåret 1946/47 uppgivna kostnaden av 1 000 000 kronor för de bostäder, vilkas uppförande föreslagits uppskjutna till tiden efter nu löpande femårsplan, skulle med hänsyn till inspektörens för kustartilleriet ovan anförda modifierade förslag kunna reduceras till omkring 200 000 kronor.

Ärendet är av den natur, att en fullständig redogörelse för detsamma icke bör lämnas till statsrådsprotokollet. Närmare upplysningar torde få inhämtas genom de handlingar, som komma att överlämnas till riksdagens vederbörande utskott.

*Före-
draganden.*

I enlighet med 1942 års försvarsorganisation har kustartilleriet utbyggt avsevärt under de senare åren. Ett flertal batterier och andra försvarsanstalter ha anlagts i det yttersta havsbandet och en mycket betydande anskaffning av delvis dyrbar och svårersättningsmateriel har ägt rum. Större delen av denna materiel kan icke förrådstagas i centrala förråd dels på grund av beredskapsskäl och dels på grund av att materielen är svårtransportabel eller fast inbyggd. I och med beredskapens avveckling ha därför problem uppstått rörande materielens tillsyn och vård. I överensstämmelse med förslag av 1941 års försvarsutredning ha kustartilleriförsvarsråderna uppdelats i materielområden, för vilka en eller flera uppbördsmän avsetts. Inspektören för kustartilleriet har framlagt ett förslag som innebär bland annat, att bostäder för uppbördsmännen skola iordningställas på de flesta större försvarsanstalterna. Ett sådant system är ägnat att ingiva betänkligheter framför allt av ekonomisk och social natur. En avvägning måste här ske mellan å ena sidan värdet av att uppbördsmännen äro bosatta vid huvuddelen av sina uppbördar för nedbringande av tidsförluster och kostnader för resor samt å andra sidan önskvärheten av att uppbördsmännen äro förlagda till bebyggda orter med närhet till skolor m. m. Ett fastläsande av den relativt nya uppbördorganisationen genom uppförande av bostadshus för uppbördsmännen bör vidare undvikas.

Det av inspektören för kustartilleriet framlagda bostadsprogrammet har ur nu nämnda synpunkter överarbetats av en särskilt tillkallad utredningsman.

Denne har föreslagit, att tre tjänstebostäder, inrymmande sammanlagt sju lägenheter, skola uppföras, att en mindre egendom skall inköpas och bostäder inredas i därstädes befintliga byggnader samt att i övrigt inredningsarbeten skola utföras i kronan tillhöriga byggnader och baracker. De sammanlagda kostnaderna ha beräknats till 415 000 kronor enligt nuvarande prisläge. Vid förslaget genomförande kunna tillsynsmanarvoden till ett sammanlagt belopp av 5 530 kronor per år inbesparas.

Jag finner mig böra i stort sett förorda utredningsmannens förslag, varvid jag dock förutsätter, att i förslaget må av Kungl. Maj:t vidtagas de ändringar som betingas av pågående undersökningar bland annat inom statens sakrevision. Redan nu synes kunna konstateras, att den föreslagna tjänstebostaden om tre lägenheter vid viss försvarsanläggning i Blekinge kustartilleriförsvar icke bör komma till utförande. Enligt min uppfattning bör permanent bostad anordnas för endast en uppbördsman vid ifrågavarande försvarsanläggning. Denna bostad bör förläggas utom anläggningens område så att den vid behov kan säljas eller uthyras för privat bruk. Enligt under hand erhållen uppgift från marinförvaltningen uppkommer en kostnadsbesparing av 35 000 kronor vid denna begränsning i byggnadsprogrammet.

De totala kostnaderna för anordnande av bostäder för uppbördsmän vid kustartilleriet skulle härigenom komma att uppgå till högst 380 000 kronor enligt nuprisläge eller omkring 335 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941. Av det förstnämnda beloppet belöpa på markinköp omkring 13 000 kronor.

Förråd för ekoradiomateriel.

Vid anmälan i propositionen 1945: 308 av fråga om anvisande av medel för anskaffning av ekoradiomateriel anförde jag (s. 21) bland annat beträffande en av arméns fortifikationsförvaltning i samråd med arméförvaltningens tygavdelning gjord framställning om anvisande av 300 000 kronor för anordnande av förrådslokaler för ekoradiomateriel att, då en uttömmande utredning i ämnet ännu icke föreläge, det borde ankomma på arméns fortifikationsförvaltning att upptaga denna fråga i sina anslagsäskanden för budgetåret 1946/47 liksom även frågan huruvida icke viss del av kostnaderna borde slutligt bestridas av marinens anslagsmedel. Då förråd för ekoradiomateriel under alla förhållanden syntes komma att erfordras, borde nu ifrågavarande anslagsmedel enligt min uppfattning medräknas inom den i 1942 års försvarsbeslut angivna kostnadsramen för försvarsväsendet.

Sedan ekoradiomaterielen numera fördelats mellan armén och marinen, har *marinförvaltningen* i skrivelse den 18 januari 1946 hemställt om anvisande av medel för ifrågavarande ändamål för marinens del. Förvaltningen har därvid anført, bland annat, att vid beräkningen av medelsbehovet hänsyn tagits till att befintliga byggnader i görligaste mån skulle utnyttjas som förråd samt att vid förslagets utarbetande av arméns fortifikationsförvaltning utarbetade och till marinförvaltningen översända typritningar jämte kostnadsberäkningar beaktats. Marinförvaltningen har beräknat kostnaderna för förråden, som äro avsedda att anordnas vid fem olika platser i anslutning till befintliga förråd, till ett belopp av 44 600 kronor enligt prisläget den 1 juli 1945 och inklusive kostnader för administration. Motsvarande kostnader enligt prisläget den 1 juli 1941 utgöra 39 000 kronor.

I detta sammanhang torde böra anmälas, att marinförvaltningen i sin nysnämnda skrivelse anført, att vissa av ekoradiomaterieförråden avsetts att sammanbyggas med artilleriförråd vid Hemsö och Stockholms kustartilleriförsvar.

För dessa har ett sammanlagt belopp av 140 000 kronor enligt nuprisläge beräknats i årets statsverksproposition. Marinförvaltningen har nu anfört, att vid den slutliga planeringen av sistnämnda förråd kostnaderna visat sig komma att uppgå till 184 100 kronor beroende på att en större del av förråden än som förut beräknats måste utföras som varmförråd och att grundläggningskostnaderna för ett förråd visat sig komma att bli större än man ursprungligen räknat med. Då emellertid en besparing av omkring 35 000 kronor uppstått vid uppförandet av motsvarande förråd inom Göteborgs kustartilleriförsvaret, har marinförvaltningen hemställt att i första hand få använda denna besparing för merkostnadernas bestridande. För bestridande av därefter resterande merkostnader har marinförvaltningen hemställt att få utnyttja ett anslag å 50 000 kronor, som anvisats för vissa mindre byggnadsarbeten vid Hårsfjärdens örlogsdepå, vilka av vissa orsaker icke behöva utföras.

Med hänsyn till ekoradiomaterielens ömtåliga natur finner jag det angeläget, att lämpliga förrådslokaler kunna iordningställas på de skilda platser, där materielen skall användas. Mot marinförvaltningens förslag i ämnet, som utarbetats i samråd med arméns fortifikationsförvaltning, har jag ingen erinran. Då jag ej heller har något att invända mot marinförvaltningens nu framlagda kostnadsberäkningar, beräknar jag ett belopp av 39 000 kronor för ändamålet. Härvid förutsätter jag dock, att dispositionsbeslut meddelas först sedan det klarlagts, att andra förrådsutrymmen icke kunna disponeras för ändamålet.

Jag har icke heller någon erinran mot att merkostnaderna för artilleriförråden i Hemsö och Stockholms kustartilleriförsvaret i enlighet med marinförvaltningens förslag täckas av besparingar vid uppförandet av motsvarande förråd inom Göteborgs kustartilleriförsvaret och av medel som icke erfordras för vissa byggnadsarbeten vid Hårsfjärdens örlogsdepå.

Sammanfattning.

I enlighet med vad i det föregående anförts torde det här anmälda medelsbehovet för byggnadsarbeten för marinen — med utgångspunkt i prisläget den 1 juli 1941 — kunna beräknas enligt följande.

	Kronor.
Bostäder för kustartilleriförsvarens regionala uppbornsmän	335 000
Förråd för ekoradiomateriel	39 000
	Summa 374 000

I en sammanställning av marinens byggnadsprogram, som torde få såsom *Bilaga 3* fogas till statsrådsprotokollet, äro kostnadsbeloppen för de av riksdagen beslutade byggnadsföretagen m. m. justerade med hänsyn till av marinförvaltningen nu kända verkliga eller beräknade kostnader för de olika objekten. I sammanställningen är även upptagen en reserv för oförutsedda kostnader av 172 550 kronor. I stort sett ha de för riksdagen framlagda kostnads-kalkylerna kunnat hållas. Här torde endast böra anmälas ett mindre överskridande beträffande sjukvårdsanläggningen vid Göteborgs kustartilleriförsvaret på grund av vissa standardförbättringar i överensstämmelse med

numera uppställda krav. Merkostnaden utgör omkring 33 000 kronor; den ursprungligen beräknade kostnaden uppgick till 328 000 kronor.

I detta sammanhang torde även böra anmälas, att marinförvaltningen i skrivelse den 31 januari 1946 preliminärt anmält ökade markkostnader för Älvsborgs kustartilleriregemente. Då de slutliga kostnaderna ännu icke äro kända och de beräknade merkostnaderna måhända kunna täckas av besparingar på byggnadsföretag samt av förutnämnda reserv, har jag emellertid icke ansett mig i detta sammanhang böra beräkna några medel för ändamålet.

Under återopande av det anförda får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att medgiva, att i det föregående angivna byggnadsföretag må komma till utförande samt att kostnaderna härför må bestridas med anlåtande av det i årets statsverksproposition under försvarets fastighetsfond, marinens delfond, för budgetåret 1946/47 äskade investeringsanslaget till Vissa byggnadsarbeten m. m.

[6.] Depåförläggning för sjökarteverket på Beckholmen.

Sjökarteverket disponerar för närvarande 7 sjömättnings- och undersökningsfartyg, 37 motorbåtar för mättningsändamål samt 47 mindre skeppsbåtar, jollar och arbetsekor. Under våren 1946 väntas ett under byggnad varande nytt kustsjömättningsfartyg bliva färdigt. För uppläggning av *fartygen* disponerar sjökarteverket å nordvästra delen av Skeppsholmen en kajsträcka om cirka 50 meters längd. *Båtarna* förvaras vintertid å den till Djurgården förlagda delen av örlogsvarvet dels i ett av flottans båtskjul, dels i det fria. Fartygsuppbörderna, som till större delen ilandtagas efter mätningssäsongens slut, förvaras på olika ställen på Skeppsholmen i av marinen upplåtna lokaler, nämligen dels i det s. k. slupskjulet, dels i det s. k. råseglarhuset, dels ock i skilda lokaler i närheten av verkets huvudbyggnad. I skyddsrumslokalerna i ämbetsbyggnaden ha inhysts snickare- och tackelverkstäder, i vilka reparationer å inredningar och utrustningar kunna företagas.

I den utredning rörande sjökarteverket som utförts genom statens organisationsnämnd sommaren och hösten 1944 föreslogs bland annat, att den för det dåvarande under sjömättningsavdelningen anordnade materieldetaljen skulle utbrytas därur och bilda en direkt under verkschefen lydande teknisk avdelning, som skulle handhava verkets fartygs-, maskin- och materieluppbörder samt dessutom svara för verkets byggnader, brand- och luftskydd. I anslutning härtill anförde organisationsnämnden bland annat följande.

Såvitt nämnden kunde finna, vore förvaringen och skötseln av verkets fartygs- och annan materiel icke tillfredsställande ordnade. De långa avstånden mellan verkstäderna och uppläggningsplatserna för fartyg och båtar samt materiel förorsakade kostsamma och tidsödande transporter. Arbetskrafterna bleve genom arbetsplatsernas spridda läge svåra att leda och övervaka. Förrådslokalerna vore icke försedda med moderna transporthjälpmedel, vore olämpliga som arbetslokaler under vintern, enär de icke vore försedda med uppvärmningsanordningar, och vore dessutom eldfarliga (träskjul).

En av organisationsnämnden tillkallad sakkunnig hade upprättat ett förslag till anordnande av lämpliga arbets- och förrådslokaler för sjökarteverket. Enligt detta skulle det s. k. råseglarhuset på Skeppsholmen ställas till sjökarteverkets förfogande och inredas till arbets- och förrådslokaler för en kostnad av 80 000 kronor. I gengäld skulle för marinen på Skeppsholmen uppföras en ny förrådsbyggnad för en beräknad kostnad av 250 000 kronor. Vidare hade föreslagits att en båthall skulle uppföras för sjökarteverkets båtar på Galärvarvet för en ungefärlig kostnad enligt ett av marinförvaltningen förordat alternativ av 290 000 kronor. I denna båthall skulle även inredas servicelokaler för motorer.

Organisationsnämnden ansåg sig icke kunna tillstyrka det av den sakkunnige framlagda förslaget i förefintligt skick med hänsyn bland annat till de därmed förenade betydande kostnaderna.

I sina medelsäskanden för budgetåret 1945/46 hemställde styrelsen för sjökarteverket om anvisande av medel för påbörjande av det i organisationsnämndens utredning berörda förslaget till vissa om- och tillbyggnadsarbeten å Skeppsholmen och Stockholms örlogsvarv.

Vid anmälan av propositionen 1945: 170 anförde jag, bland annat, att mot organisationen av den tekniska avdelningen syntes i och för sig intet vara att erinra. Då emellertid de beräknade kostnaderna, 620 000 kronor exklusive utgifter för maskinutrustning m. m., syntes alltför höga, kunde jag icke för det dåvarande tillstyrka att medel beräknades för angivna ändamål. Förslaget syntes enligt min uppfattning böra överarbetas i syfte att i görligaste mån nedbringa kostnaderna.

Häremot hade riksdagen (skrivelse nr 353) ingen erinran.

I sina medelsäskanden för nästa budgetår framlade *styrelsen för sjökarteverket* ett av *t. f. chefen för sjökarteverket* i skrivelse den 18 augusti 1945 upprättat förslag till anordnande på Beckholmen av en depå för uppläggning av sjökarteverkets fartyg, båtar och därtill hörande uppborrer. Kostnaderna härför beräknades till 170 000 kronor. Verkschefen har vid avgivandet av nämnda förslag uppgivit, att den betydande kostnadsminskningen mot det tidigare utarbetade förslaget berodde i huvudsak dels på att det tidigare förslaget innebar, att verkets båtar skulle förvaras under tak, medan det nu framlagda förslaget innebar täckning av båtarna med lämmar, och dels på att det tidigare ej varit känt att det nu föreslagna området på Beckholmen skulle kunna disponeras för ifrågavarande ändamål. Därstädes befintliga utrymmen kunde för en jämförelsevis ringa kostnad iordningställas för den föreslagna depån.

Styrelsen för sjökarteverket har i sina nyssnämnda medelsäskanden vitsordat, att det av verkschefen upprättade förslaget till depåförläggning på Beckholmen skulle medföra betydande fördelar och utgöra en bestämd förutsättning för att den nybildade tekniska avdelningen skulle komma till sin rätt. Vad anginge den närmare utformningen av förslaget ville styrelsen särskilt erinra om att täckning av båtarna med lämmar visserligen innebure ett iakttagande av principen om byggnadskostnaders begränsning, men styrel-

sen vore i likhet med verkschefen icke helt övertygad om att det framlagda förslaget på längre sikt innebure den ur ekonomisk synpunkt lyckligaste lösningen. För närvarande lämnade emellertid styrelsen förslaget utan erinran.

Sedan verksledningen under hand erhållit uppdrag att underkasta det framlagda förslaget förnyad prövning, har *styrelsen för sjökarteverket* i skrivelse den 23 januari 1946 framlagt ett överarbetat förslag till depåförläggningens ordnande på Beckholmen på områden som stå under marinförvaltningens vård och förvaltning. Styrelsen har därvid anfört bland annat följande.

Verkets fartyg och båtar samt skeppsuppbörder komma, om detta förslag genomföres, att kunna förvaras på en och samma plats, varigenom bättre tillsyn över materielen kan utövas. Ur effektivitetssynpunkt måste en depå i egen regi innebära påtagliga fördelar. En sådan anordning kommer bland annat att möjliggöra för verksledningen att i avsevärt större utsträckning än hittills utnyttja den tekniska avdelningens personal för produktivt arbete, varjämte transportkostnaderna komma att högst väsentligt nedbringas. Det förhållandet, att fartyg och uppbörder hittills förvarats på ett 10-tal ställen å Skeppsholmen och örlogsvarvet samt å privata varv, har nämligen medfört att personalen i alltför stor utsträckning måst belastas med övervakande uppgifter. Genom en verkets egen depåförläggning möjliggöres att i egen regi verkställa av- och inmontering av båtarnas motorer samt isärtagning och rengöring av dessa ävensom andra arbeten och detta med samma personal, som under sommarhalvåret handhar materielens skötsel. Denna verksamhet blir till gagn även för utbildningen av de värnpliktiga motorskötare från marinen, vilka sommartid skola handhava båtarnas motorer. Härigenom torde risken för motorhaverier minskas, vilka icke sällan förorsakat stora kostnader och vållat stor tidspillan vid fältarbetena. En icke oväsentlig del av de arbeten med översyn av skrov och inventarier, vilka nu måste utlämnas till privata varv och verkstäder, kommer att kunna utföras med egen personal.

Med tanke på de stora värden — motsvarande omkring 5 000 000 kronor — som komma att förvaras inom området, och med hänsyn till att detta tangeras av en allmänt trafikerad väg samt ur brandsäkerhetssynpunkt är det av synnerlig vikt, att en tillsyningsman är bosatt å området. Särskilt vid hårt väder är det av stort värde att där hava en befattningshavare, som kan ägna uppmärksamhet åt fartygens förtöjningar m. m. Som sådan tillsyningsman lämpar sig väl en å tekniska avdelningen nu tjänstgörande snickare, varför någon ökning av verkets personalbestånd icke behöver föranledas av det framlagda förslaget.

Vid förflyttning från nuvarande områden till Beckholmen frigöres för marinen en kajsträcka av omkring 50 meters längd samt förrådsutrymmen om cirka 3 000 m² golvyta ävensom i sjökarteverkets huvudfastighet ett utrymme av omkring 100 m², vilket utgör en betydande lättnad för den verksamhet, som bedrivs i ämbetsbyggnaden med dess trånga lokaler.

I samband med den anbefallda omprövningen ha förnyade kostnadsberäkningar även utförts. Härvid har verksledningen ansett lämpligt anlita särskild expertis i fråga om vatten- och husbyggnadsteknik och har i sådant hänseende biträttts av förste fyringenjören hos lotsstyrelsen H. Carlsson, vilken besitter stor erfarenhet beträffande kostnadsberäkningar för sådana anläggningar, varom här är fråga. Carlsson, som icke haft något att i och för sig erinra mot de inom sjökarteverket tidigare gjorda kostnadsberäkningarna, har emellertid understrukit vikten av att en anläggning av ifråga-

varande art utfördes i sådan standard, som i allmänhet ställes på en statlig anläggning av detta slag. För att kunna hålla de årliga underhållskostnaderna så låga som möjligt och skänka anläggningen en mot nedlagt kapital svarande livslängd har Carlsson ansett, att vissa delar av anläggningen (särskilt bryggor) böra utföras i kraftigare konstruktion.

Med denna utgångspunkt ha kostnaderna för den föreslagna depåförläggningen beräknats till 209 000 kronor enligt följande sammanställning:

1. Administrationsbyggnad	kronor	75 000
2. Reparation av befintligt skjul	»	23 000
3. Täckning av båtar	»	8 000
4. Bryggor m. m.	»	50 500
5. Oljekällare och färgförråd	»	5 500
6. Slipanordning	»	30 000
7. Diverse utrustning	»	5 900
+ 10 % oförutsett å posterna 2, 3, 4 och 6	»	11 150

Summa kronor 209 050

Kostnaderna äro baserade på nu gällande priser. Omräknad till 1941 års prisnivå, som enligt från marinförvaltningen erhållen uppgift beräknas ha legat 14 % lägre än den nuvarande, utgör den sammanlagda kostnaden för depåanläggningen 183 377 kronor.

Styrelsen för sjökarteverket har beräknat de årliga besparingar, som ernås om den föreslagna anläggningen kommer till utförande, till 18 500 kronor bortsett från värdet av det i ämbetsbyggnaden frigjorda lokalutrymmet. Med nämnda belopp skulle det för sjökarteverket beräknade reservationsanslaget till Mättnings- och rekognosceringsverksamhet kunna reduceras. Styrelsen har beräknat den årliga värdeminskningen å anläggningarna enligt vedertagna normer till 3 000 kronor. Mot denna utgift har styrelsen beräknat en inkomst av 1 200 kronor för den i administrationsbyggnaden inrymda bostaden för tillsynsmannen.

Under åberopande av det anförda har sjökarteverkets styrelse hemställt, att för ifrågavarande byggnadsarbeten måtte beräknas ett investeringsanslag av 209 000 kronor.

*Före-
draganden.*

Som framgår av den lämnade redogörelsen äro de nuvarande möjligheterna till förvaring och vård av sjökarteverkets materiel icke tillfredsställande. För närvarande förvaras fartyg, båtar och uppborder på ett 10-tal ställen på Skeppsholmen, örlogsvärvet och på privata varv. Detta medför kostsamma och tidsödande transporter, varjämte personalen i stor utsträckning måste utnyttjas för övervakande och improduktiva uppgifter. Svårigheter uppstå även att effektivt utnyttja och leda arbetarpersonalen.

Genom en koncentrerings av verksamheten bortfalla dessa olägenheter. En dylik koncentrerings underlättas genom den av föregående års riksdag beslutade nya avdelningsindelningen av sjökarteverket, varigenom bland annat den tidigare under sjömättningsavdelningen anordnade materieldetaljen utbrutits därur och ombildats till en fristående teknisk avdelning.

Det förslag, som i angivet syfte upprättats av en av organisationsnämnden tillkallad sakkunnig och sedan överarbetats av marinförvaltningen, syntes

mig vara alltför kostsamt, då det förutsatte byggnadsarbeten för omkring 620 000 kronor. Sjökarteverket erhöi därför uppdrag att söka reducera kostnaderna. Det nu föreliggande förslaget har kostnadsberäknats till 209 000 kronor och innebär anordnande av en särskild depåförläggning för sjökarteverket på Beckholmen på kronan tillhörig mark. Härigenom skulle i stort sett all sjökarteverkets materiellvårdande verksamhet kunna sammanföras till en plats. Möjligheter skulle även uppstå för översyn och reparationer av verkets båtmotorer i betydligt större utsträckning än tidigare. Styrelsen för sjökarteverket har vid en försiktig beräkning uppskattat de årliga besparingarna genom den föreslagna anläggningen till 18 500 kronor.

Förvaring av båtarna utomhus under skydd av lämningar anser jag icke behöva ingiva betänkligheter ur materiellvårdssynpunkt. Jag finner den föreslagna anläggningen väl ägnad att fylla sitt ändamål och, då jag icke har något att erinra mot de senaste kostnadsberäkningarna, anser jag mig böra förorda, att medel anvisas för den föreslagna depåanläggningen. För ändamålet torde böra anvisas ett särskilt investeringsanslag. Kostnaderna synas icke böra belasta den för marinens byggnadsarbeten beräknade kostnadsramen men böra till den del de motsvara kostnaderna enligt prisläget den 1 juli 1941 inräknas inom den för försvarets femårsplan beräknade allmänna kostnadsramen. I annat sammanhang föreslår jag den minskning av sjökarteverkets löpande anslag, som bifall till föreliggande förslag möjliggör.

Aberopande det anförda hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Depåförläggning för sjökarteverket på Beckholmen* för budgetåret 1946/47 anvisa ett investeringsanslag av 209 000 kronor.

FLYGVAPNETS DELFOND.

[7.] Vissa byggnadsarbeten m. m.

Södertörns flygflottilj (Tullinge).

Vid anmälan i propositionen 1944: 175 av medelsbehovet för iordningställande av flygfält och förläggning för en sjunde jaktflottilj — Södertörns flygflottilj — uppskattades kostnaderna för flottiljen till 13 325 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941. Av en vid propositionen fogad bilaga rörande ifrågakommande byggnadsarbeten m. m. framgår, att för hangarer för tre divisioners flygplan jämte uppställningsplaner för flygplanen ävensom för flygtjänstbyggnader för tre divisioner beräknats (1 800 000 + 174 000 =) 1 974 000 kronor. Beräkningarna avsågo friliggande hangarer.

Genom beslut den 12 oktober 1945 bemyndigade Kungl. Maj:t flygförvaltningen att med anlåtande av vederbörligt kvotanslag till Vissa byggnadsarbeten m. m. intill ett belopp av, bortsett från administrationskostnader, 500 000 kronor, utföra en hangargrupp, omfattande jämväl flygtjänstlokaler m. m. för gruppen. I sin till grund för beslutet liggande framställning hade flygförvaltningen anmält, att utredning rörande återstående två hangargrupper anordnande ännu icke slutförts.

I skrivelse den 15 november 1945 har *flygförvaltningen* framlagt förslag till utförande av de återstående hangargrupperna. Ämbetsverket har därvid förordat, att dessa inspängas i berg och att i anslutning till desamma iordningställas stridsledningscentral, vissa skyddsrum samt utrymmen för reservkraftaggregat och ställverk. Kostnaderna för dessa byggnadsarbeten ha beräknats till, oavsett administrationskostnader, 2 165 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941.

Till stöd för förslaget om anordnande av berghangarer har flygförvaltningen anfört följande.

Redan före det nu avslutade krigets början hade för dyrbar eller svårerättlig materiel kravet på skydd mot angrepp från luften gjort sig starkt gällande. Krigserfarenheterna ha i full utsträckning bestyrkt det berättigade i detta krav och krigsteknikens utveckling synes peka på att kravet i framtiden kommer att ytterligare skärpas. Det bästa passiva skyddet erhålles genom anordnande av i berg insprängda lokaler, under förutsättning att berget är homogent, täckningen tillräcklig och dageröppningar (ingångar, ventilationsöppningar m. m.) kunna anordnas på ett med hänsyn till verkan från splitter och detonationsvåg ändamålsenligt sätt. Hittills tillgängliga uppgifter giva vid handen, att ett sådant skydd är det bästa även gentemot den i krigets sista skede använda s. k. atombomben.

För landets möjlighet att med framgång försvara sig torde det vara ett förstahandskrav att flygvapnets materiel och förband oberoende av luftangrepp kunna hållas intakta. Det måste därför framstå som ett starkt önskemål att alla dess förband men i synnerhet jaktflottiljerna med dess krav på hög beredskap kunna i största utsträckning förses med i berg insprängda fullträffsäkra lokaler för stridsledning, hangarer och för flygtjänstens säkerställande nödvändiga anordningar i övrigt.

För åstadkommande av dylika högvärdiga skyddsanläggningar äger Sverige särskilt goda förutsättningar genom den rikliga förekomsten av i dagen gående hållfast urberg med ofta stor mäktighet. Trots detta har det för flertalet flygförband icke varit möjligt att finna sådana förläggningsplatser, där för flygtjänsten i övrigt ofrånkomliga krav kunnat tillgodoses samtidigt som möjlighet att anordna bergtrum av tillräcklig storlek varit för handen. För Södertörns flygflottilj har detta emellertid lyckats, i det att i direkt anslutning till flygfältet finnas flera tillräckligt stora bergmassiv med över fältytan brant uppstigande väggar, lämpliga för anordnandet av fullträffsäkra hangar- och andra utrymmen. I anslutning till vad nu anförts synes det synnerligen angeläget att utnyttja den förefintliga möjligheten att förbättra denna jaktflottiljs stridsberedskap och skydd, även om engångsutgiften för en sådan anläggning blir högre än vid användning av friliggande hangarbyggnader. Det torde härvid även böra framhållas, att — såvitt nu kan bedömas — denna ökade engångsutgift kommer att motvägas av minskade underhålls- och uppvärmningskostnader.

Skillnaden i anläggningskostnad mellan bergshangar och friliggande hangarer har i detta fall — därvid även hänsyn tagits till sammanslagningen av bergshangaren med stridsledningscentral och skyddsrum för personalen — beräknats till 1 110 000 kronor varvid hänsyn icke tagits till kapitalisering av beräknade årliga besparingar i fråga om underhåll och uppvärmning. Genom denna merkostnad vinnes emellertid förutom skydd även vissa andra fördelar i avseende å utrymme och trafiksäkerhet.

Uppgörandet av situationsplan för flygflottiljen har nämligen på grund av byggnadsområdet och flygfältets beskaffenhet varit förenat med vissa svårig-

heter. Främst gäller detta i fråga om placeringen av friliggande hangarer och verkstadsbyggnader. För att överhuvudtaget kunna placera friliggande hangargrupper har sålunda ett särskilt område måst inköpas. Verkstäderna och de två övriga hangargrupperna ha måst förläggas inom ett område, som i och för sig är tämligen begränsat och som på grund av befintliga bergshöjder står i förbindelse med flygfältet blott genom en passage, som på omkring 200 meters längd har en bredd av omkring 110 meter. Denna passage ligger i förlängningen av ett viktigt inflygningsstråk. Om hangarbyggnaderna utfördes friliggande enligt tidigare förslag skulle den trängsta passagen mellan en hangarplatta och mitt emot liggande berg bliva endast cirka 50 meter. Genom denna trånga passage skulle trafiken från en divisionshangar, tygverkstad och instruktionsverkstad passera för att omedelbart därefter sammanföras med ytterligare en divisions trafik. Detta förhållande bleve ur tjänstesynpunkt besvärande men kan icke undvikas om hangarerna förläggas friliggande. Hangarernas belägenhet i förlängningen av ett flygstråk innebär vid start från motsatt håll vissa risker ur flygsäkerhetssynpunkt. Genom att förlägga två divisioners hangarutrymmen i berg skulle olägenheterna med den trånga passagen betydligt minskas varjämte flygsäkerheten ökar.

Redan i sin skrivelse den 20 augusti 1945 angående flygvapnets medelsbehov för budgetåret 1946/47 har flygförvaltningen anmält, att kostnaderna för vissa byggnadsobjekt ingående i Södertörns flygflottiljs etablissemang kunde beräknas minska till följd av värnpliktskontingentens nedgång under de närmaste åren. Det fortsatta utredningsarbetet rörande de olika byggnadsföretagen hade vidare utvisat, att vissa besparingar vore möjliga i förhållande till de i förenämnda proposition angivna kostnaderna. Flygförvaltningen anförde vidare, att ämbetsverket undersökt möjligheterna att med utnyttjande av sålunda åstadkomna besparingar täcka merkostnaderna för anordnande i berg av utrymmen för två divisioners flygplan.

I förenämnda skrivelse den 15 november 1945 har nu flygförvaltningen anmält, att förutsättningar visat sig föreligga att inom den i propositionen 1944: 175 angivna kostnadsramen, 13 325 000 kronor, inrymma merkostnaderna för det av flygförvaltningen föreslagna programmet med avseende å bombsäkra hangarer. Beträffande de reviderade kostnadsberäkningarna torde få hänvisas till vid detta protokoll fogad tablå (*Bilaga 1*).

I berörda tablå ha jämväl redovisats kostnader för uppförande av förläggningsbyggnad för aspiranter och kadetter, 50 000 kronor, samt för anordnande av tjänstebostäder 600 000 kronor.

Som motivering för behovet av förläggningsbyggnad för kadetter och aspiranter har flygförvaltningen hänvisat till en skrivelse den 10 april 1945 från överbefälhavaren till chefen för försvarsdepartementet, i vilken skrivelse resultatet av en utredning om framtida minskning av flygvapnets värnpliktskontingent framlägges. I nämnda skrivelse anfördes rörande Södertörns flygflottilj, bland annat, följande.

En nedskärning av värnpliktskontingenten syntes medföra, att beredskapsbyggnaden vid flottiljen (med undantag för i denna befintligt garage och slangtorn) icke komme att helt utnyttjas. De fyra divisionskasernerna komme däremot att bliva utnyttjade av värnpliktiga i praktiskt taget samma utsträckning som för närvarande. För furirer, aspiranter och kadetter, som vid övriga

flottiljer för närvarande vore förlagda i beredskapsbyggnaden, måste vid F 18 särskilda förlägningsutrymmen ordnas.

Flygförvaltningen har därför föreslagit, att en förlägningsbyggnad för kadetter och aspiranter skulle uppföras inom den av riksdagen för flottiljen godkända kostnadsramen av 13 325 000 kronor.

Beträffande behovet av tjänstebostäder har flygförvaltningen hänvisat till sina medelsäskanden för innevarande budgetår. Flygförvaltningen hade i detta sammanhang upptagit elva bostäder, varav fyra bostäder om ett rum, under gruppen Obligatoriska bostäder, tjugofem bostäder, varav nitton enrumsbostäder, under gruppen På utredning beroende bostäder samt två tvårums- och tio enrumsbostäder under rubriken Övriga bostäder. Som närmare motivering för dessa bostäder hade flygförvaltningen beträffande etablissemmentets läge och trafikförhållanden anfört bland annat följande.

Närmaste bostadsområde vore Tullinge, till vars centrum avståndet vore cirka 3 kilometer. Inom Tullinge syntes enligt verkställd utredning inga för flygsäkerhets-, köks- och mässpersonalen lämpliga bostäder stå att uppbibriga. Även om så i en framtid skulle bliva fallet, vore dock avståndet mellan samhället och etablissemmentet för stort. Huruvida bussförbindelse i en framtid komme att anordnas kunde nu icke sägas. Troligen komme så att ske i anslutning till den ordinarie tjänstetidens början och slut. Behovet för flygsäkerhets-, köks- och mässpersonalen komme därför icke att bliva tillgodosett genom sådan busstrafik, varför bostäder sålunda borde uppföras inom etablissemmentet för denna personal.

I sina medelsäskanden för nästa budgetår har flygförvaltningen anfört, att bostadsprogrammet i sin helhet med viss mindre avvikelse överensstämde med det av riksdagen för Hälsinge flygflottilj godkända.

Kostnaderna för gruppen obligatoriska bostäder beräknade flygförvaltningen till 200 000 kronor, för gruppen på utredning beroende bostäder till 290 000 kronor och för gruppen övriga bostäder till 110 000 kronor.

Flygförvaltningen har vidare i detta sammanhang anfört följande.

Vid förvärv av fastigheten Eklundshof¹³² medföljde en bostadsbyggnad om 2 rum och kök, vilken icke är försedd med vatten och avlopp. Denna är emellertid belägen så nära platsen för en planerad hangargrupp att den icke torde kunna användas för bostadsändamål och i varje fall ej såsom tjänstebostad med bostadstväng. Det har även övervägts att efter frivillig överenskommelse med ägarna förvärva övriga delar av Eklundshofsområdet med därtill hörande villabyggnader i avsikt att därmed delvis tillgodose behovet av tjänstebostäder vid flygflottiljen. Det torde dock vara vanskligt att räkna med att flygförvaltningen skulle kunna förvärva och iståndsätta någon eller några av dessa villabyggnader för kostnader som understiga vad nybyggnader inom flottiljområdet betinga.

Över flygförvaltningens förslag till tjänstebostäder har *försvarets bostadsanskaffningsnämnd* den 3 november 1945 avgivit yttrande och därvid anfört bland annat följande.

Nämnden, som icke har något att erinra mot flygförvaltningens beräkningar rörande behovet av obligatoriska bostäder, kan vitsorda, att inga till uthyrning varande bostäder, som kunna tänkas vara lämpliga för flygsäkerhets-, köks- och mässpersonal, finnas i Tullinge eller annan flygflottiljens etablissemment.

ment närliggande ort. Ej heller torde någon bostadsproduktion i allmänna marknaden, som kan tillfredsställa detta bostadsbehov, vara att påräkna. Även om lämpliga bostäder funnes i Tullinge, torde kommunikationerna dock knappast bli sådana, att ifrågavarande befattningshavare, som böra kunna träda i tjänstgöring vid oregelbundna tider, kunna vara bosatta där. Staten torde därför bli nödsakad att anordna även »på utredning beroende bostäder» ungefärligen i den utsträckning, som flygförvaltningen i skrivelsen föreslagit. Nämnden har icke heller något att erinra mot att »övriga bostäder» för ogifta officerare och underofficerare uppföras till det av flygförvaltningen föreslagna antalet.

Beträffande flygförvaltningens överväganden att förvärva Eklundshofsområdet med därtill hörande byggnader har nämnden anfört, bland annat, att nämnden förutsatte, att innan nyproduktion påbörjades, noggrann prövning skedde om och i vad mån det skulle visa sig lämpligt och ekonomiskt fördelaktigt att villafastigheterna i Eklundshofsområdet förvärvades som bostäder för flottiljens personal i stället för att tjänstebostäder uppfördes.

Härjämte har flygförvaltningen i sin förenämnda skrivelse rörande medelsbehovet för nästa budgetår under viss förutsättning föreslagit uppförande av en gymnastikbyggnad, kostnadsberäknad till 300 000 kronor, samt anordnande av idrottsplats, kostnadsberäknad till 60 000 kronor.

Vid uppgörandet av sina ursprungliga kostnadsberäkningar för Södertörns flygflottilj förutsatte flygförvaltningen, att flottiljens tre hangargrupper skulle utföras friliggande. Numera har emellertid ämbetsverket föreslagit, att två av de tre hangargrupperna skola anordnas insprängda i berg och i anslutning därtill iordningställas vissa skyddsrumsutrymmen. Till stöd härför talar givetvis angelägenheten av att bereda stridsledning, flygplan och för flygtjänstens säkerställande i övrigt erforderliga anordningar största möjliga skydd mot anfall från luften. Härtill kommer, att, såsom jag vid besök på platsen kunnat konstatera, en friliggande förläggning av samtliga hangargrupper ter sig mindre ändamålsenlig med hänsyn till flottiljområdet begränsade omfattning. Ur flygtjänst- och flygsäkerhetssynpunkter måste därför alternativet med anordnande i berg av utrymmen för två divisioners flygplan vara att förorda.

Skillnaden i anläggningskostnad mellan de olika alternativen utgör enligt flygförvaltningens beräkningar omkring 1 100 000 kronor. Såsom ämbetsverket framhållit bör emellertid beaktas, att underhålls- och uppvärmningsm. fl. kostnader för berghangarer ställa sig lägre än motsvarande kostnader för friliggande byggnader. Enligt från flygförvaltningen under hand inhämtad uppgift skulle, om hänsyn togs till det kapitaliserade värdet av beräknade årliga besparingar, kostnadsskillnaden mellan de båda alternativen minska till omkring 300 000 kronor.

Vid övervägande av de olika alternativen har jag ansett mig i förevarande fall trots därmed förenade merkostnader böra giva mitt förord för bergalternativet. Av vad flygförvaltningen anfört framgår, att totalkostnaderna för flottiljen, sådana de beräknades i propositionen 1944:175, av denna an-

Före-
draganden

ledning icke komma att överskridas. Då emellertid nu förordade utbyggnadsprogram får sägas innebära en principiell ändring av det tidigare för riksdagen anmälda och en besparing skulle varit möjlig ernå, om alternativet med friliggande hangarer valts, har jag ansett frågan böra underställas riksdagens prövning. Därest riksdagen icke har något att däremot erinra, är det min avsikt att framdeles föreslå Kungl. Maj:t, att byggnadsprogrammet för Södertörns flygflottilj fullföljes i enlighet med flygförvaltningens förslag.

Mot flygförvaltningens förslag rörande uppförande av förlägningsbyggnad för kadetter och aspiranter har jag ingen erinran. Med hänsyn till vad av mig anförts vid anmälan av försvarets byggnadsfrågor i årets statsverksproposition anser jag mig däremot icke böra beräkna några medel för gymnastikbyggnad med bastuavdelning och idrottsplats. Beträffande frågan om anordnande av tjänstebostäder torde jag få hänvisa till de allmänna riktlinjer för anordnande av tjänstebostäder för personal vid flygvapnet, för vilka närmare redogörelse lämnats i propositionen 1944: 175 och mot vilka riksdagen (skrivelse nr 322) icke haft något att erinra. I nämnda proposition kunde emellertid icke framläggas något förslag till tjänstebostäder vid Södertörns jaktflottilj, då någon utredning i ärendet ännu icke förelåg. På den nu föreliggande utredningen anser jag mig emellertid böra förorda, att medel beräknas för bostäder under grupperna obligatoriska bostäder och på utredning beroende bostäder. Däremot är jag icke övertygad om behovet av bostäder hänförliga till gruppen övriga bostäder. Då inom förenämnda kostnadsram av 13 325 000 kronor ett belopp av 100 000 kronor finnes upptaget för tjänstebostäder, erfordras nu en ytterligare medelsanvisning av $(200\ 000 + 290\ 000 - 100\ 000 =)$ 390 000 kronor.

I enlighet med det anförda beräknar jag för Södertörns flygflottilj för nästa budgetår ett belopp av, inklusive kostnader för administration, $(390\ 000 + 22\ 500 =)$ 412 500 kronor.

Administrationsbyggnad vid centralförrådet i Arboga.

I 1942 års försvarsbeslut förutsattes, att vid flygvapnet skulle inrättas en i anslutning till försvarsutredningens förslag i ämnet utformad centralförrådsorganisation, innefattande förråd för flyg- och vapenmateriel och för intendenturmateriel. Försvarsutredningen beräknade medelsbehovet för flyg- och vapenmaterieförråden till sammanlagt 1 866 000 kronor. Detta belopp har för ändamålet beräknats av 1942 och 1943 års riksdagar efter förslag i propositionen 1942: 270 respektive 1943 års statsverksproposition. Efter förslag i 1944 års statsverksproposition har riksdagen vidare beräknat ett belopp av 360 000 kronor — jämte 22 000 kronor för administration — för betonginklädnad av bergförråd för flyg- och vapenmateriel.

Med anlitande av ifrågavarande medel ha förrådslokalerna nu i det närmaste färdigställt. Centralförrådets huvuddel är förlagd till Arboga, där den sprängts in i berg. Viss mindre del av förråden är placerad i anslutning till den centrala flygverkstaden på Malmen.

I sina medelsäskanden för nästa budgetår har *flygförvaltningen* upptagit fråga om administrationsbyggnad för centralförrådet i Arboga och därvid anført, bland annat, att förvaltningen övervägt att såsom en provisorisk lösning av frågan inom ramen för befintliga medel flytta vissa förläggningsbaracker från Skånska flygflottiljens förläggning vid Bulltofta till Arboga. Då de beräknade kostnaderna, 120 000 kronor, emellertid syntes alltför höga i betraktande av att därmed endast provisoriska och ofullständiga lokaler erhöles, har flygförvaltningen föreslagit, att en permanent administrationsbyggnad påbörjas under nästa budgetår. Byggnaden, som jämväl avses innehålla omklädnings- och lunchrum för förrådspersonalen, har kostnadsberäknats till 320 000 kronor, vartill komma kostnader för administration m. m. med 19 000 kronor.

Av under hand inhämtade uppgifter framgår bland annat följande. Administrationsbyggnaden skall inrymma huvudkontor, upphandlingssektion, tekniska sektionens planeringsdetalj samt lokaler för förrådsbokföringen. Byggnaden avses för omkring 55 befattningshavare. Administrationsbyggnaden för centrala flygverkstaden i Arboga är icke tillräcklig för förevarande behov. En utökning av denna byggnad skulle icke heller vara en lämplig lösning på grund av avståndet mellan flygverkstadens administrationsbyggnad och centralförrådet.

Med den beslutade centraliseringen av flygvapnets förrådshållning av flyg- och vapenmateriel ha förutsättningar skapats för en effektiv och rationell förrådsorganisation. Verksamheten avser ett förrådsbestånd av, oberäknat hela flygplan och flygmotorer, omkring 50 miljoner kronors värde; omsättningen uppskattas till omkring 10 miljoner kronor per år. Genom centraliseringen nedbringas det totala behovet av personal för förrådsorganisationen.

Å andra sidan blir det genom centraliseringen nödvändigt anskaffa lokaler för förrådsorganisationens administrationspersonal. Jag delar flygförvaltningens uppfattning att en ny administrationsbyggnad bör uppföras i anslutning till det centrala förrådet. Då jag icke har någon erinran mot de beräknade kostnaderna, upptager jag ett avrundat belopp av 340 000 kronor för ändamålet.

*Före-
draganden.*

Bombfällnings- och skjutplatser.

I sina medelsäskanden för nästa budgetår har *flygförvaltningen* anmält behov av vissa bombfällnings- och skjutplatser och därom anført bland annat följande.

Om utbildningen i skjutning och bombfällning vid flygvapnets depåer skulle kunna bedrivas effektivt, erfordrades tillgång till skjut- och bombfällningsplatser i tillräckligt antal och försedda med lämpliga anordningar. Dessa skjutplatser vore avsedda för luftskjutning mot mål på marken. Skjutplatser för luftskjutning mot luftmål anordnades i regel över vatten och medförde inga kostnader av här ifrågakvarande slag. De anordningar som erfordrades på dessa platser utgjordes av mål och måltavlor av olika slag, skyddsrum för

markörpersonal, målstationer för inmätning av bombnedslagens läge, signalförbindelser m. m.

Raketvapen i flygplan vore ännu icke fullt utprövade och utbildning med dessa vapen hade hittills icke bedrivits i sådan omfattning, att man för närvarande med säkerhet kunde förutse vilka målanordningar m. m., som kunde erfordras för övningar med raketvapen. Det vore emellertid sannolikt att speciella målanordningar erfordrades utöver dem, som användas för vanlig skjutning och bombfällning, t. ex. större måltavlor, betongfundament för dessa, särskilt kraftiga markörskydd m. m., vilket allt medförde ytterligare kostnader.

För att minska kostnaderna för markförvärv och målanordningar skulle man kunna tänka sig att vissa närbelägna jaktflottiljer, t. ex. Svea flygflottilj och Södertörns flygflottilj eller Svea flygflottilj och Upplands flygflottilj kunde använda en gemensam skjutplats. Det skulle emellertid möta svårigheter att samordna utbildningen vid dessa flottiljer, särskilt som skjutningarna måste koncentreras till särskilda tider på året och speciellt då lämpligt väder råder, vilka tider i regel sammanfalla för närbelägna flottiljer. En sådan anordning kunde därför icke förordas.

Permanent bombfällnings- och skjutplatser borde vara belägna på land. Mål på vattnet (förankrade flottor och dylikt) vore svåra att underhålla och hade dessutom mycket begränsad användbarhet.

Vid en bombfällningsplats borde finnas ett målområde med omkring 500 meters radie, vartill komme en riskzon därutänför, vars storlek varierade med bombslaget och fällningshöjden. Det förra området måste vara i huvudsak fritt från barrskog och lättantändliga ämnen och kunde icke användas för civilt ändamål varför det borde inköpas. På riskzonen ställdes endast den fordran att den vore fri från bebyggelse, varför inköp icke erfordrades.

På grund av riskzonens storlek vid skjutplatser anordnades dessa i regel vid kusten, så att större delar av riskzonen utgjordes av fritt vatten. Det markförvärv, som erfordrades vid sådana platser, utgjordes endast av ett mindre område vid kusten, t. ex. en udde eller en mindre ö.

Flygvapnets nuvarande behov av bombfällnings- och skjutplatser vore endast delvis tillgodosett, bland annat till följd av brist på medel. Härtill komme behov av sådana platser för de flottiljer som uppsattes efter den 1 juli 1945, nämligen Hälsinge och Södertörns flygflottiljer, eller förflyttades, Skånska flygflottiljen. Som ovan nämnts kunde dessutom förutses vissa kostnader för skjutplatser för raketvapen.

Vid beräkningen av ovanstående behov hade hänsyn tagits till sannolik ombeväpning av vissa flottiljer från bomb- eller spanings- till jaktflottiljer under nästa femårsperiod. Däremot hade icke upptagits kombinerad bombfällnings- och skjutplats för Västmanlands flygflottilj, varav behov föreläge. Vid nämnda flottilj kunde nämligen någon sådan plats icke anordnas till rimliga kostnader.

Utöver depåerna erfordrades för flygvapnets utbildningsverksamhet ett antal övningsplatser för bedrivande av tillämpningsövningar, vinterutbildning m. m. Väderleksförhållanden och snösmältningsperioder kunde dessutom under långa perioder förhindra att flygtjänstutbildningen bedrevs i erforderlig omfattning vid depåerna. Ombasering till övningsplatser kunde därvid bli nödvändig för att utbildningsprogrammet skulle kunna genomföras. För Västmanlands flygflottilj fordrades dessutom ständig tillgång till övningsplats. Härvid måste även bombfällnings- och skjutövningar kunna bedrivas, vilket krävde tillgång till bombfällnings- och skjutplatser vid övningsplatserna. Om de senares antal begränsades till fyra (Neder-Kalix,

Färösund, Rinkaby och Sövdeborg), bedömdes de bliva utnyttjade i sådan omfattning att bombfällnings- och/eller skjutövningar där komme att bedrivas under större delen av året. Detta motiverade att även dessa bombfällnings- (skjut-)platser gjordes permanenta.

Flygförvaltningen anmälde i sina anslagsäskanden, att utredningar och rekognosceringar beträffande bombfällnings- och skjutplatserna ännu påginge och att förvaltningen avsåge att inkomma med ytterligare framställning i ämnet.

Till fullföljande härav har flygförvaltningen i skrivelse den 29 september 1945 återkommit till förevarande fråga och därvid anfört följande rörande de särskilda flottiljernas behov av bombfällnings- och skjutplatser.

Såsom redan anfördes i medelsäskanden för nästa budgetår kan sådan plats, varom nu är fråga, icke till rimliga kostnader anordnas för Västmanlands flygflottilj.

Vid Roslagens flygflottilj, krigsflygskolan och flygkadettskolan föreligger icke behov av bombfällnings- eller skjutplats.

Jämtlands och Södermanlands flygflottiljer disponera redan bombfällnings- och skjutplats.

För Göta flygflottilj samt Norrbottens flygbaskår ha erforderliga medel anvisats genom 1942 års försvarsbeslut.

Beträffande Kalmar flygflottilj har 1944 års riksdag (skrivelse nr 322) i anledning av propositionen nr 175 medgivit, att av riksdagen anvisade medel för flygvapnets övningsplats på Öland finge tagas i anspråk för anordnande av bombfällningsplats för nämnda flottilj.

För Östgöta, Bråvalla, Upplands och Blekinge flygflottiljer samt Skånska flygflottiljen skulle mark arrenderas. Vissa befintliga byggnader måste inköpas.

För Västgöta, Skaraborgs och Hallands flygflottiljer måste mark förvärfvas genom köp.

Då endast ett för ändamålet lämpligt område kan uppbringas i Stockholms skärgård måste, oaktat därmed förbundna nackdelar, vilka redan påpekats i förutnämnda medelsäskanden, gemensam skjut- och bombfällningsplats anordnas för Svea och Södertörns flygflottiljer. Platsen i fråga är belägen i anslutning till Södermanlands pansarregementes skjutfält på Utö, varför några kostnader för markförvärfv här icke skulle ifrågakomma. För Hälsinge flygflottilj beräknas slutligen skjutplats kunna anordnas inom för flottiljen redan disponibelt område.

Flygförvaltningen har även föreslagit, att bombfällnings- och skjutplatser skulle anordnas vid flygvapnets övningsplatser i Neder-Kalix, Färösund, Rinkaby och Sövdeborg. Det har sedermera visat sig omöjligt att för rimliga kostnader förvärva erforderlig mark vid Rinkaby. Vid Sövdeborg och Neder-Kalix skulle däremot mark kunna inköpas. Vid Färösund kan av marinen disponerad mark begagnas. Slutligen vill flygförvaltningen nu föreslå, med hänsyn till vinterutbildningen i Norrland, att även vid övningsplatsen i Kiruna anordnas en bombfällnings- och skjutplats. Härvid skulle begagnas mark, som står under domänstyrelsens vård och förvaltning. Enligt vad flygförvaltningen under hand inhämtat, torde domänstyrelsen icke ha något att erinra mot att marken i fråga finge disponeras av flygvapnet.

Flygförvaltningen har beräknat de totala kostnaderna enligt nuprisläge för mälänordningar för fjorton olika bombfällnings- och skjutplatser till 600 000

kronor, inberäknat ett belopp av 200 000 kronor för anordningar för raket-skjutning och för inskjutningsbanor för raketskjutning, och för markförvärv till 416 000 kronor eller sammanlagt (600 000 + 416 000 =) 1 016 000 kronor. Dessutom ha beräknats kostnader för arrendering av mark med 5 050 kronor per år.

Sedan flygförvaltningen under hand anmodats att begränsa det framlagda programmet, har chefen för flygvapnet överlämnat en den 7 december 1945 dagtecknad promemoria, däri bland annat betonats vikten främst ur utbildnings- och övningssynpunkt att bombfällnings- och skjutplatserna komma till stånd och olägenheterna ur bland annat ekonomisk synpunkt av att icke flottiljerna ständigt ha tillgång till dylika platser.

Vid promemorian finnes fogad en bilaga upptagande ett alternativ för anordnande av åtta bombfällnings- och skjutplatser som kostnadsberäknats enligt nuvarande prisläge till totalt 427 000 kronor, varav 155 000 kronor belöpa på målanordningar och 272 000 kronor på markförvärv. Enligt detta alternativ ha arrendekostnaderna beräknats till 4 750 kronor per år. Bombfällnings- och skjutplatser skulle enligt alternativet anordnas för Ostgöta, Västgöta, Svea, Bråvalla, Hallands, Hälsinge, Upplands, Blekinge och Södertörns flygflottiljer, varvid räknats med gemensam skjutplats för Svea och Södertörns flygflottiljer. I promemorian har anförts bland annat beträffande detta alternativ, att — i den mån bombfällnings- och skjutplatser icke anordnades — ökade övningskostnader komme att uppstå och att kostnaderna för målanordningar m. m. reducerats genom minskning av kvaliteten på vissa anordningar, vilket komme att medföra ökade underhållskostnader.

I den vid promemorian fogade bilagan är bland annat för Västgöta flygflottilj beräknat ett belopp av 22 780 kronor för målanordningar och 80 000 kronor för markförvärv samt för Hallands flygflottilj upptaget ett belopp av 190 800 kronor för markförvärv.

*Före-
draganden.*

I 1942 års försvarsorganisation ha som regel inga medel beräknats för bombfällnings- och skjutplatser. Sedermera vunna erfarenheter ha utvisat behovet av dylika särskilt anordnade platser. Under beredskapstiden ha övningar i bombfällning och här avsedda skjutningar kunnat i viss utsträckning bedrivas vid vissa platser, där flygförband varit förlagda. I fredstid är det emellertid av kostnadsskäl erforderligt, att flottiljerna i största möjliga utsträckning bedriva utbildning och övningar i anslutning till sina förläggningsorter. Det är även önskvärt, att ifrågavarande övningar kunna förläggas dit. Som av den lämnade redogörelsen framgår disponera för närvarande endast Jämtlands och Södermanlands flygflottiljer bombfällnings- och skjutplatser, varjämte medel för anordnande av dylika platser äro beräknade för Göta flygflottilj och Norrbottens flygbaskår. För huvudparten av de återstående flygflottiljerna samt för vissa övningsplatser har nu flygförvaltningen äskat medel.

Enligt det ursprungliga förslaget ha kostnaderna beräknats till 1 016 000 kronor. Ett sedermera framlagt begränsat förslag har kostnadsberäknats till

443 000 kronor. Av kostnadsskäl och i avvaktan på närmare erfarenheter av möjligheterna att för två eller flera flottiljer utnyttja samma bombfällnings- och skjutplats anser jag mig med viss begränsning böra förorda detta mindre alternativ. Denna begränsning hänför sig till skjutplatsen för Västgöta flygflottilj, som jag finner böra utgå med hänsyn till det därmed förenade markförvärvet och till de relativt korta avstånden till de för Östgöta och Brävalla flygflottiljer avsedda skjutplatserna.

För Hallands flygflottilj har föreslagits anordnande av en bombfällnings- och skjutplats vid de s. k. Tönnersjöhedarna i Veinge och Tönnersjö socknar. Här förutsattes markförvärv för ett belopp av 190 800 kronor. Det till förvärv föreslagna området har en areal av omkring 1 250 hektar och utgöres huvudsakligen av skogsmark och mossar. Inom området ligga två mindre fastigheter. Under hand har upplysts från flygförvaltningen att viss förskjutning av området är möjlig, varigenom åtminstone den ena fastigheten skulle komma utanför området. Härigenom synes viss reduktion av kostnaderna för markförvärvet kunna ske. I avvaktan på närmare utredning synes emellertid böra räknas med det av flygförvaltningen beräknade beloppet av 190 800 kronor, vilket dock får betraktas som ett maximibelopp.

Med anledning av att det enligt uppgift från flygförvaltningen för närvarande icke finnes någon bombfällningsplats i mellersta eller södra Sverige som medger fällning av stridsbomber och det föreslagna området är väl beläget och ej utgöres av någon värdefullare mark anser jag mig böra förorda, att området förvärvas som bombfällnings- och skjutplats.

Med förutnämnda begränsning beträffande Västgöta flygflottilj skulle kostnaderna inklusive kostnader för administration enligt det mindre alternativet uppgå till i runt tal (427 000 — 22 780 — 80 000 =) 324 000 kronor enligt nuvarande prisläge — varav omkring 192 000 kronor för markförvärv. För sistnämnda ändamål torde avses särskilda medel, vartill jag återkommer i det följande.

Av återstående belopp, (324 000 — 192 000 =) 132 000 kronor, belöpa omkring 93 000 kronor på målanordningar på markområden som äro avsedda att arrenderas. Dessa kostnader böra icke bestridas av medel från kapitalbudgeten. Enligt uppgift under hand från flygförvaltningen kunna kostnaderna bestridas av flygvapnets övningsanslag. Med godtagande härav torde beloppet 132 000 kronor kunna reduceras med 93 000 kronor till 39 000 kronor. Motsvarande kostnader enligt prisläget den 1 juli 1941 uppgå till omkring 34 000 kronor.

Under återopande av vad sålunda anförts får jag förorda, att sistnämnda belopp beräknas för bombfällnings- och skjutplatser vid ifrågavarande flygflottiljer.

Vissa flygfältsarbeten.

1941 års försvarsutredning anförde beträffande flygvapnets flygfält bland annat följande.

Vid den tidpunkt då de flesta av de nuvarande flygfälten vid flottiljernas förlägningsplatser anlades, kunde man icke räkna med den snabba utveck-

ling på flygteknikens område, som de senaste åren uppvisat. Det pågående kriget har kraftigt drivit fram denna utveckling. Genom dels de avsevärt ökade start- och landningshastigheterna hos flygplanen, dels ökningen av flygplanens lastförmåga uppstå krav på utökade utrymmen på flygfälten för start och landning. För att under alla förhållanden trygga flygförbandens operationsfrihet måste man därför räkna med att flygfälten böra äga en storlek av i regel 1500×1500 meter. Sannolikheten talar även för att den framtida utvecklingen av flygmaterielen kan komma att medföra krav på ännu större start- och landningssträckor. Detta gäller framför allt vid start och landning i vindstilla och under mörker. Utredningen har därför ansett det vara framsynt att vid planerandet av nya flygfält räkna med att fälten i en riktning skola kunna utvidgas till 2 000 meter. I den mån redan befintliga och till sin storlek otillräckliga flygfält för rimliga kostnader kunna utvidgas, har utredningen räknat därmed.

Under längre regnperioder samt särskilt under tjällossningen kan det inträffa, att flygfälten bliva så lösa, att start och landning omöjliggöras eller försvåras. För att under sådana förhållanden trygga operationsfriheten blir det nödvändigt att i viss omfattning förse flygfälten med permanentbanor. Vid de platser, där behov av permanentbanor oundgängligen föreligger och sådana icke redan finnas, har utredningen räknat med anläggning av sådana banor.

I skrivelse den 4 december 1945 har *flygförvaltningen* hemställt om anvisande av medel för anläggande av en permanent start- och landningsbana för Skånska flygflottiljen. Förvaltningen har därom anfört bland annat följande.

Sedan flygfältet vid Skånska flygflottiljen numera tagits i bruk, har det visat sig, att gräsfältet särskilt vid regnig väderlek varit otillfredsställande i högre grad än vad flygförvaltningen tidigare ansett sig böra räkna med. Den mycket styva leran gör att, trots den rikligt tilltagna dräneringen, de översta lerlagren icke tillräckligt hastigt släppa igenom regnvatten, varför efter nederbördsperioder vattensamlingar uppstå på fältet med härav följande uppmjukning av ytan. Även om vallmattan är väl utbildad skäres den vid sådana tillfällen sönder av flygplanens hjul. Behovet av en permanent rullbana har därför blivit trängande.

Flygförvaltningen får med anledning härav föreslå, att en sådan bana kommer till utförande. Längden av en dylik torde tills vidare kunna begränsas till 1 600 meter. Den bör ges en bredd av 40 meter och utföres lämpligen av asfaltbetongbeläggning på underbädd av grus och makadam. Med hänsyn till den snabba utvecklingen på flygvapnets område med sannolikhet för att reaktionsdrivna flygplan inom några få år komma att användas i stor utsträckning, bör banan dock i de 100 yttersta meterna i vardera änden utföras av betong, när det skulle riskeras, att de reaktionsdrivna flygplanen vid starten bränna sönder en beläggning av asfaltbetong.

Flygförvaltningen har beräknat kostnaderna för rullbanan inberäknat kostnader för administration till 1 200 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941.

Sedermera har flygförvaltningen i skrivelse den 15 februari 1946 framlagt ett program för utbyggnad av vissa flygfält samt hemställt om anvisande av medel för genomförande av en del av detta program. Förvaltningen har därvid inledningsvis anfört bland annat följande.

Utvecklingen på det flygtekniska området har bestyrkt det riktiga i försvarsutredningens uppfattning. Flygmaterielens snabba utveckling har sålunda ställt allt mer ökade krav på flygfältens storlek, beroende dels på de ökade start- och landningshastigheterna hos flygplanen, dels på ökningen av flygplanens lastförmåga. För att vidmakthålla flygvapnets operationsfrihet är det sålunda nödvändigt, att vissa flygfält utvidgas. I detta sammanhang bör även framhållas, att knappt tilltagna flygfält medföra ökade flygplanförluster och skador i samband med start och landning. Med de i krig starkt begränsade möjligheterna att ersätta och reparera förlorade eller skadade flygplan är det nödvändigt, att flygfälten få en sådan storlek, att dessa förluster och skador bliva så små som möjligt. Motsvarande synpunkter gälla även i fred. Flottiljflygfälten, som i fred användas för grundläggande utbildning, böra vara större än övriga flygfält.

Utgående från dessa synpunkter böra våra flottiljflygfält utvidgas till $2\,000 \times 1\,500$ meter, övningsflygfälten, på vilka något lägre krav kunna ställas, till $1\,800 \times 1\,500$ meter och krigsflygfälten, vilka skola användas huvudsakligen av fullt utbildad personal, till $1\,500 \times 1\,500$ meter, allt i den mån de icke redan fylla dessa krav samt under den förutsättningen, att det låter sig göra att utvidga dem för rimliga kostnader. De längsta stråken böra härvid om möjligt givas sådan sträckning, att ytterligare utökning är genomförbar. Det hade varit önskvärt, att flottilj- och övningsflygfälten hade kunnat utvidgas i ytterligare en riktning till 1 500 meter och krigsflygfälten i ytterligare en riktning till 1 200 meter, men detta har av kostnadsskäl icke ansetts möjligt.

Under längre regnperioder och under tjällossningen bliva flygfälten i regel så lösa, att start och landning omöjliggöras eller försvaras. Erfarenheterna ha visat det vara erforderligt, att i större utsträckning än 1941 års försvarsutredning räknade med förse flygfälten med permanenta rullbanor för att under ovan angivna förhållanden i möjligaste mån trygga operationsfriheten och i fred möjliggöra, att utbildningen kan fortsätta utan avbrott. Med hänsyn till de i vårt land ofta förekommande kraftiga vindarna av växlande riktning hade det varit önskvärt, om samtliga användbara »flygstråk» eller i varje fall två flygstråk på varje fält hade kunnat förse med permanenta rullbanor. Av kostnadsskäl torde det emellertid vara nödvändigt att begränsa detta krav. Tills vidare måste därför — trots de nackdelar ur operativ synpunkt och med hänsyn till utbildningskraven, som detta medför — räknas med i regel endast en permanent rullbana i längsta riktningen med längden 1 800 meter, d. v. s. i den riktning, som företrädesvis användes vid start och landning under vindstilla eller vid svaga vindstyrkor. Enligt vunna erfarenheter borde denna bana helst få en bredd av 50 meter, men av ekonomiska skäl synes det nödvändigt att begränsa bredden till 40 meter. Befintliga rullbanor av mindre bredd böra i den längsta riktningen även breddas till 40 meter. Likaledes av ekonomiska skäl måste det hujultryck, för vilket banorna beräknas, begränsas till 6 ton, vilket dock är tillräckligt för våra nuvarande och närmast projekterade krigsflygplan. För flygplanens förflyttning till och från den permanenta rullbanan erfordras vid flottiljflygfälten hårdgjorda 10 meter breda förbindelsebanor mellan hangarerna och den permanenta rullbanan.

Enligt vad som inhämtats under de studieresor i England och Amerika, som personal ur flygvapnet företagit hösten 1945, gäller vad ovan anförts i ännu högre grad för reaktionsdrivna flygplan på grund av de höga landningshastigheterna hos dessa flygplan samt på grund av den värme, som utströmmar bakom flygplan före och under start, vilket har till följd att gräs-

växten fördärvas. Likaså fördärvas gräsväxten snabbt av spillt drivmedel m. m., varför permanenta rullbanor bli erforderliga.

Förutom de från utlandet inköpta reaktionsdrivna flygplanen beräknar flygledningen nu att redan från och med våren 1948 kunna uppsätta förband med inom landet tillverkade reaktionsflygplan, d. v. s. avsevärt tidigare än vad som förut kunnat påräknas. Detta förhållande nödvändiggör att till denna tidpunkt äga tillgång till ett antal flygfält å vilka dylika förband kunna uppträda. Härför erfordras, att i vissa fall flygfältsarbetena med schaktning och bergsprängning med nödvändighet måste påbörjas sommaren 1946 för att erforderliga beläggningsarbeten (asfaltbeläggning och betonggjutning) skola kunna bedrivas år 1947 under för dessa slags arbeten lämplig säsong och sålunda kunna vara avslutade under hösten samma år.

Ursprungligen hade flygförvaltningen räknat med att ifrågavarande flygfältsarbeten icke skulle behöva igångsättas förrän efter 1 juli 1947 tillsammans med ytterligare arbeten, som bliva erforderliga inom ramen för de medel, som beräknas kunna tilldelas flygvapnet under nästkommande organisationsperiod. Största delen av dessa arbeten beröra flottilflygfälten och i praktiskt taget samtliga fall innebär detta stark inskränkning i flygverksamheten under arbetstiden, därigenom att rullbanearbetena komma att beröra vitala delar av de nu befintliga fälten, vilket eventuellt skulle medföra, att förband ur flottiljer måste förläggas till andra härför lämpliga flottilflygfält under vissa skeden i flygutbildningen. Härigenom skulle emellertid avsevärda svårigheter uppstå, då arbeten på ett flertal flottilflygfält samtidigt måste utföras. Ur denna synpunkt synes det flygförvaltningen ytterst angeläget att fördela arbetena på en längre tidsperiod. Vidare synes en sådan fördelning lämplig med hänsyn till svårigheterna att anskaffa erforderlig personal för konstruktions- och kontrollantarbete m. m. Även ur arbetsmarknads-synpunkt samt med hänsyn till möjligheten att få en bättre tidsfördelning på leveranser av erforderligt material för beläggningar, i första hand asfalt (cement ingår till endast en mycket obetydlig del och armeringsjärn i ännu mindre grad), torde man böra undvika en så stark koncentration av arbetena, som skulle uppstå, därest de ej påbörjades tidigare än vad först varit avsikten.

Flygförvaltningen har vidare anfört, att flygvapnets ledning utifrån dessa förutsättningar i första hand funnit, att flottilflygfälten vid Skånska flygflottiljen samt vid Bråvalla, Svea, Södermanlands och Upplands flygflottiljer borde förses med en 1 800 meter lång rullbana samt i förekommande fall utvidgas för att ett flygstråk om 2 000 meter skall erhållas.

Flygförvaltningen har därefter övergått till att redogöra för nämnda flygflottiljers behov av flygfältsarbeten m. m.

Beträffande Skånska flygflottiljen har flygförvaltningen erinrat om att 1945 års riksdag efter förslag i propositionen 1945:334 beräknat medel för utökning av flottiljens flygfält samt att flygförvaltningen i förutnämnda skrivelse den 4 december 1945 hemställt om anvisande av medel för en 1 600 meter lång rullbana på flygfältet. Då rullbanan avsåges att förläggas över viss del av den ifrågasatta fältutvidgningen, borde grundförstärkningsarbetena för rullbanan på utvidgningsområdet utföras samtidigt med övriga fältarbeten. I annat fall beräknades en kostnadsfördyring av omkring 25 000 kronor uppstå. Kostnaden för erforderliga förbindelsebanor beräknades till 132 000 kronor.

Beträffande övriga av förutnämnda flygflottiljer har flygförvaltningen anfört följande.

Vid Bråvalla flygflottilj planeras en rullbana om 1 800 meters längd, förlagd i huvudsak till utvidgningar av det befintliga fältet samt med ianspråktagande av cirka 16 hektar privat åkermark. Storleken av schakt- och fyllnadsarbetena på utvidgningsområdena innebär, att dessa arbeten nödvändigtvis måste påbörjas redan sommaren 1946 för att rullbanarbetena i sin helhet skola kunna vara avslutade till oktober månad 1947. Kostnaderna för erforderligt markförvärv, inklusive skada och intrång, hava av flygförvaltningen beräknats till högst 120 000 kronor och kostnaderna för utvidgningsarbetena inklusive erforderliga kompletteringar av flygfältsbelysning, dränering m. m. till 940 000 kronor. Kostnaden för rullbanan har beräknats till 1 150 000 kronor och kostnaden för erforderliga förbindelsebanor från hangarplattorna ut till rullbanan har beräknats till 355 000 kronor.

Vid Svea flygflottilj erfordras för att erhålla ett godtagbart flygstråk i ost-västlig riktning på flygfältet, vilken riktning med hänsyn till rådande vindförhållanden är den såväl sommar- som vintertid mest aktuella, bergsprängnings-, schaktnings- och fyllnadsarbeten samt erforderliga kompletteringar av dräneringsystemen och flygfältsbelysningen till en kostnad av 2 380 000 kronor. Kostnaden för en 1 600 meter lång och 40 meter bred rullbana har flygförvaltningen beräknat till 1 020 000 kronor, och erforderliga förbindelsebanor draga en kostnad av 245 000 kronor. Även här fordras att flygfältsarbetena påbörjas redan innevarande sommar för att huvuddelen av rullbanarbetena skola kunna vara slutförda till hösten 1947. Beträffande medel för resterande 200 meter av rullbanan avser flygförvaltningen att framdeles återkomma.

Vid Södermanlands flygflottilj erfordras för att åstadkomma ett flygstråk om 2 000 meters längd ett förvärv av privat mark om cirka 12 hektar, för vilken kostnaden har beräknats till högst 26 000 kronor. Kostnaderna för erforderliga fältarbeten uppgå inklusive komplettering av flygfältsbelysning till 485 000 kronor. Kostnaden för förlängning av befintliga banor intill 1 800 meter har beräknats till 800 000 kronor, vari även ingå kostnader för breddning av befintlig bana från nuvarande 30 till 40 meter. Enär beläggningsarbeten icke böra bedrivas under vinterhalvåret, kunna banorna icke bli flygbara förrän hösten 1947, även om de till omfattningen jämförelsevis obetydliga fältarbetena igångsättas sommaren 1946. Sålunda kan deras påbörjande utan olägenhet uppskjutas till eftervintern 1947.

Flygfältet vid Upplands flygflottilj nyttjas av både Upplands flygflottilj och flygkadettskolan och här erfordras för att motsvara kravet från den intensiva flygtrafiken i samband med utbildningsverksamheten en rullbana om 40 meters bredd och 1 200 meters längd utöver den bana $50 \times 1\,800$ meter, som flygförvaltningen år 1945 låtit utföra för medel, som av riksdagen beviljats väg- och vattenbyggnadsstyrelsen för banor i Norrköping och Uppsala som komplement till Bromma flygplats i avvaktan på tillkomsten av ett nytt flygfält för interkontinental flygtrafik i stockholmstrakten. Kostnaderna för den sålunda föreslagna banan ha beräknats till 760 000 kronor, vari inkluderas kostnader för erforderlig omläggning av dräneringssystem m. m. Kostnaderna för erforderliga förbindelsebanor ha beräknats till 265 000 kronor. Angående tidpunkten för arbetenas igångsättande gäller vad som ovan anförts beträffande Södermanlands flygflottilj.

Flygförvaltningen har vidare anfört, att för budgetåret 1946/47 erfordras medel för bestridande av de föreslagna markförvärven för Bråvalla och Söder-

manlands flygflottilj samt för flygfältsarbeten till ett belopp av 6 000 000 kronor.

Fördelningen av kostnaderna, i kronor, enligt prisläget den 1 juli 1941 för de olika ändamålen framgår av nedanstående tabell.

Etablissement	Markförvärv	Kostnad för flygfältsarbeten m. m.			Kostnader för flygfältsarbeten intill den 30/a 1947
		Fältsarbeten	Rullbanor och förbindelsebanor	Summa	
Skånska flygflottiljen	—	—	1 332 000	1 332 000	1 200 000
Brävalla flygflottilj	120 000	940 000	1 505 000	2 445 000	1 400 000
Svea flygflottilj	—	2 380 000	1 265 000	3 645 000	2 050 000
Södermanlands flygflottilj	26 000	485 000	800 000	1 285 000	750 000
Upplands flygflottilj	—	—	1 025 000	1 025 000	600 000
Summa	146 000	3 805 000	5 927 000	9 732 000	6 000 000

Merkostnaderna för anläggningsarbetena på grund av prisstegring i förhållande till prisläget den 1 juli 1941 beräknas genomsnittligt uppgå till 13 %. Härigenom uppgå de totala kostnaderna för det framlagda programmet till $(146\ 000 + 9\ 732\ 000 + \frac{13 \times 9\ 732\ 000}{100} =)$ i runt tal 11 140 000 kronor.

Då flygförvaltningen räknat med att åtminstone de mest angelägna av vissa i flygförvaltningens medelsäskanden för nästa budgetår upptagna gymnastikbyggnader med bastuavdelningar skola komma till utförande under nästa budgetår, har flygförvaltningen beräknat, att av angivna kostnader endast de som avse markförvärv för Brävalla flygflottilj, rullbana för Skånska flygflottiljen och flygfältsarbeten för Brävalla och Svea flygflottiljer, vilka arbeten såsom angivits i flygförvaltningens skrivelse böra påbörjas under sommaren 1946, kunna inrymmas inom femårsplanens kostnadsram. Förvaltningen har därför begränsat sin framställning till att avse nämnda kostnader eller sålunda sammanlagt $(120\ 000 + 1\ 200\ 000 + 1\ 400\ 000 + 2\ 050\ 000 =)$ 4 770 000 kronor. Slutlig framställning angående medel till bestridande av övriga kostnader har förvaltningen uppgivit sig ämna ingiva till Kungl. Maj:t vid sådan tidpunkt, att därav föranlett förslag kunde föreläggas innevarande års riksdag vid dess höstsession.

Enligt sedermera under hand erhållen uppgift erfordras icke något ytterligare markförvärv för Brävalla flygflottilj, enär erforderlig utvidgning av flygfältet vid närmare undersökningar befunnits kunna ske inom det för flygflottiljen redan inköpta området.

Som framgår av den lämnade redogörelsen har den snabba utvecklingen på det flygtekniska området i hög grad ökat de krav som måste ställas på flygfälten. Flygplanens hastighet och lastförmåga ha ökats, vilket medfört behov av längre start- och landningsbanor. För de reaktionsdrivna flygplanen böra vidare av tekniska skäl avses permanentbelagda rullbanor.

Inom flygvapnet finnas redan flygplan med så stora start- och landningshastigheter, att de fordra flygfält med inemot 2 000 meters stråk. Innevarande

år beräknas de första reaktionsdrivna flygplanen kunna levereras till flygvapnet. Av flygförvaltningens förevarande framställning framgår vidare, att dylika inom landet tillverkade flygplan beräknas kunna levereras våren 1948.

För att dessa redan befintliga och inom de närmaste åren tillkommande flygplan skola kunna användas i erforderlig utsträckning är det sålunda nödvändigt att utöka och med permanentbelagda rullbanor förse vissa flygfält.

Jag finner mig därför böra förorda, att flottiljflygfälten i görligaste mån utvidgas så att ett stråk av 2 000 meters längd och ett av 1 500 meters längd erhållas samt att ett antal permanentbelagda rullbanor iordningställas. För detta ändamål torde — i den mån medel icke erfordras för markförvärv — inom femårsplanens kostnadsram för flygvapnet å kapitalbudgeten återstående medel böra avsättas, d. v. s. omkring 8 000 000 kronor. Härigenom kan huvudparten av det av flygförvaltningen i dess skrivelse framlagda programmet för flygfältsarbeten genomföras. Jag förutsätter emellertid, att det av läget på arbetsmarknaden får bli beroende när ifrågavarande arbeten skola sättas i gång. För markförvärv torde böra avses särskilda medel, enligt det föregående 26 000 kronor. Härtill återkommer jag i det följande.

Sammanfattning.

I enlighet med vad i det föregående anförts torde det här anmälda medelsbehovet för byggnadsarbeten m. m. för flygvapnets räkning — med utgångspunkt i prisläget den 1 juli 1941 — kunna beräknas enligt följande.

	Kronor.
Södertörns flygflottilj	412 500
Administrationsbyggnad vid centralförrådet i Arboga	340 000
Bombfällnings- och skjutplatser	34 000
Flygfältsarbeten	8 000 000
	Summa 8 786 500

I den sammanställning av flygvapnets byggnadsprogram, som torde få fogas som *Bilaga 4* till statsrådsprotokollet för denna dag, lämnas uppgifter till belysande av den slutliga belastningen å femårsplanens kostnadsram för flygvapnets byggnadsarbeten m. m. I sammanställningen har även upptagits en reserv för oförutsedda utgifter av 716 000 kronor.

I den kolumn, som upptager kostnaderna enligt flygförvaltningens senaste beräkningar för byggnadsarbeten m. m. att påbörjas före utgången av budgetåret 1945/46, äro medtagna vissa merkostnader för markförvärv, för vilka flygförvaltningen lämnat redogörelse i skrivelse den 13 februari 1946. Dessa merkostnader uppgå för Hallands flygflottilj till omkring 210 000 kronor, för Hälsinge flygflottilj omkring 300 000 kronor och för centrala flygverkstaden i Arboga omkring 35 000 kronor. För nämnda flottiljer och flygverkstad ha ursprungligen beräknats 630 000 respektive 400 000 och 800 000 kronor för markförvärv. Merkostnaderna ha sin grund i att expropriation måst tillgripas för områdenas förvärvande och att därvid de slutliga ersättningsbeloppen uppgått till högre

belopp än flygförvaltningen räknat med. För att undvika räntekostnader har förvaltningen förskjutit de utdömda beloppen av omhänderhavda medel.

I sin förutnämnda skrivelse har flygförvaltningen hemställt bland annat, att administrationskostnader skulle beräknas för ifrågavarande och vissa andra markförvärv samt beräknat dessa till 4 % av markförvärvens belopp. I avsaknad av närmare utredning rörande skäligheten av denna beräkning har jag icke upptagit några kostnader för detta ändamål. Jag förutsätter, att dessa kostnader kunna bestridas med anlitande antingen av besparingar på anslagsändamål inom den för flygvapnets byggnadsarbeten m. m. fastställda kostnadsramen eller av förutnämnda reserv för oförutsedda utgifter.

Under återopande av det anförda får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att medgiva, att i det föregående angivna byggnadsföretag m. m. må komma till utförande samt att kostnaderna härför må bestridas med anlitande av det i årets statsverksproposition under försvarets fastighetsfond, flygvapnets delfond, för budgetåret 1946/47 äskade investeringsanslaget till Vissa byggnadsarbeten m. m.

[8.] **Vissa merkostnader för byggnadsarbeten vid Norrbottens flygbaskår.**

För uppförande av etablissement för basorganisation i Övre Norrland — numera Norrbottens flygbaskår — har 1941 års riksdag (skrivelserna nr 57 och 80) såsom kapitalinvestering i försvarsväsendets fastighetsfond, flygförvaltningens delfond, anvisat två reservationsanslag av 2 000 000 respektive 4 200 000 kronor, sålunda tillhoppa 6 200 000 kronor. Av detta belopp har Kungl. Maj:t genom särskilda beslut under åren 1941—1943 ställt sammanlagt 5 851 900 kronor till flygförvaltningens förfogande, varjämte Kungl. Maj:t genom brev den 28 juni 1941 förordnat, att av anslaget av 2 000 000 kronor ett belopp av 2 000 kronor skulle överföras till fjärde huvudtitelns reservationsanslag till kommittéer och utredningar genom sakkunniga.

I skrivelse den 15 februari 1945 anförde *flygförvaltningen* i huvudsak följande. Kostnaderna för de byggnadsarbeten vid Norrbottens flygbaskår, som avsåges att utföras med anlitande av nämnda reservationsanslag, hade hittills, inberäknat kostnader för administration m. m., uppgått till 6 243 127 kronor. Vissa av de byggnader, som ursprungligen avsågos bliva uppförda, hade befunnits kunna utgå ur byggnadsprogrammet, varför kostnaderna för återstående arbeten syntes kunna beräknas till 29 000 kronor. Kostnaderna för hela byggnadsprogrammet skulle härigenom kunna begränsas till 6 272 127 kronor. Då 5 851 900 kronor ställts till flygförvaltningens disposition, hemställde ämbetsverket, att ett ytterligare erforderligt belopp av 420 200 kronor måtte anvisas.

I yttrande den 6 april 1945 över flygförvaltningens framställning har *försvarsdepartementets granskningsnämnd för byggnadsarbeten* anfört bland

annat följande. Fördyringen i förhållande till kostnadsberäkningarna på de hittills utförda byggnadsarbetena uppginge till 8,1 %. Nämnden uppskattade den fördyring, som kunde tillskrivas prisstegringen under tiden från beräkningarnas utförande till arbetenas utförande till omkring 5 %. Resten av kostnadsökningen syntes bero på felbedömning antingen av det verkliga prisläget vid beräkningstillfället eller av arbetenas omfång. Tack vare de sakliga besparingar i byggnadsprogrammet, som föreslagits av flygförvaltningen, uppginge den verkliga fördyringen i förhållande till av riksdagen anvisade anslag till endast 1,2 %.

Genom beslut den 4 maj 1945 har Kungl. Maj:t bemyndigat flygförvaltningen att för ifrågavarande ändamål anlita förutnämnda reservationsanslag av 4 200 000 kronor till ett belopp av högst 346 100 kronor samt det av riksdagen under försvarsväsendets fastighetsfond, flygförvaltningens delfond, för budgetåret 1944/45 till Vissa byggnadsarbeten m. m. anvisade investeringsanslaget av 27 000 000 kronor intill ett belopp av högst 74 100 kronor.

Beräkningen av anslagen till byggnadsarbeten enligt 1942 års försvarsbeslut har baserats på prisläget den 1 juli 1941. I samband med behandlingen i 1943 års statsverksproposition (kapitalbudgeten: bil. 2, s. 8 och 9) av frågor rörande behovet av medel för dylika arbeten till täckande av merkostnader på grund av prisstegring anförde jag, att jämväl anslag som anvisats eller komme att anvisas för byggnadsföretag, vilka icke låge inom ramen för 1942 års försvarsbeslut, i många fall måste komma att visa sig otillräckliga till följd av inträdda prisstegringar. Jag förutsatte, att påbörjade eller beslutade företag utan hinder därav skulle få fullföljas, varefter, sedan de slutliga kostnaderna kunde säkrare överblickas, tilläggsanslag till följd av prisstegringar borde äskas av riksdagen. I enlighet därmed torde ett särskilt investeringsanslag nu böra äskas för att täcka förutnämnda merkostnader vid Norrbottens flygbaskår. Som framgår av den lämnade redogörelsen har den verkliga prisstegringen å förevarande arbeten kunnat till stor del täckas genom nedskärningar av byggnadsprogrammet i övrigt. Enligt vad jag inhämtat ha ytterligare besparingar icke varit möjliga att genomföra. Då ifrågavarande merkostnader redan bestritts av det för budgetåret 1944/45 upptagna kvotanslaget till Vissa byggnadsarbeten m. m. vid flygvapnet, torde motsvarande belopp nu böra tillgodoföras nämnda kvotanslag.

Aberopande det anförda får jag sålunda hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Vissa merkostnader för byggnadsarbeten vid Norrbottens flygbaskår* för budgetåret 1946/47 anvisa ett investeringsanslag av 74 100 kronor.

*Före-
draganden.*

[9.] Merkostnader för vissa markförvärv för flygvapnet m. m.

Efter förslag av Kungl. Maj:t i propositionen 1941:319 anvisade riksdagen (skrivelse nr 493) till Markförvärv för flygfält m. m. å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1941/42 ett reservationsanslag av 3 130 000 kronor. Av detta anslag avsågs ett belopp av 900 000 kronor till markförvärv för Bråvalla flygflottilj. Genom beslut den 20 mars 1942 föreskrev Kungl. Maj:t, att för flygflottiljen avsedda områden skulle avstås till kronan i den ordning lagen den 12 maj 1917 om expropriation stadgade.

I enlighet med förslag av 1941 års försvarsutredning upptogs vidare i propositionen 1942:270 för Bråvalla flygflottilj ett belopp av 140 000 kronor under benämningen Byggnadsförbud mot flyghinder, vilket belopp även beräknats av riksdagen.

I skrivelse den 29 september 1945 har *flygförvaltningen* anmält att, sedan expropriationsförfarandet den 3 september 1945 avslutats, det visat sig, att kostnaderna för marklösen m. m. kommit att uppgå till 1 511 666 kronor, vilka kostnader i sin helhet bestritts av utav flygförvaltningen omhändertavda medel. Då vidare omkring 18 000 kronor borde beräknas för förvärv av ett mindre område som låge inkilat i det av flygförvaltningen förvärvade området samt ett belopp av 20 000 kronor erfordrades för avlösning av vissa avdikningslån och bestridande av en del andra oreglerade utgifter, uppginge de totala kostnaderna för markförvärv för Bråvalla flygflottilj till i runt tal $(1\,511\,666 + 18\,000 + 20\,000 =)$ 1 550 000 kronor. Merkostnaderna för markförvärven m. m. uppginge sålunda till $(1\,550\,000 - 900\,000 =)$ 650 000 kronor.

I en under hand ingiven promemoria har flygförvaltningen anfört, att merkostnaderna förorsakats av att förvaltningen i expropriationsdomen av jordbrukstekniska skäl ålagts att inlösa ett område av omkring 15 hektars ytvidd med därå belägna byggnader, som ämbetsverket icke räknat med att förvärva. Av det utdömda beloppet utgjorde bland annat 179 000 kronor räntekostnader, 65 200 kronor rättegångskostnader och ersättningar till expropriationsnämndens ledamöter, 59 000 kronor kostnader för omläggning av en väg samt omkring 25 000 kronor ersättningar för inlösen av avdikningslån, skatter, ersättningar för lantmåteritekniska utredningar och sakkunnigarvoden.

Flygförvaltningen har i sin förutnämnda skrivelse hemställt, att medel måtte beräknas för täckande av ifrågavarande merkostnader samt för bestridande av kostnader för administration. Sistnämnda kostnader har förvaltningen beräknat till 4 % av kostnaderna för markförvärv. Flygförvaltningen har vidare föreslagit, att förutnämnda belopp av 140 000 kronor till byggnadsförbud mot flyghinder jämte därå belöpande prisstegringstillägg och tillägg för administrationskostnader skulle utnyttjas för bestridande av nämnda merkostnader.

*Före-
draganden.*

På grund av att frivilliga och för kronan antagbara uppgörelser med markägare och andra rättsinnehavare icke kunnat träffas vid markförvärven för

Bråvalla flygflottiljs räkning ha erforderliga områden exproprierats. Härvid kommo ersättningsbeloppen att uppgå till avsevärt högre belopp än som ursprungligen beräknats beroende bland annat på att kronan i expropriationsdomen ålades att inlösa ett större område jämte flera byggnader än flygförvaltningen räknat med. Betydande räntebelopp bidrogo även till att öka ersättningsbeloppen.

De utdömda beloppen ha i räntebesparande syfte redan förskjutits av flygförvaltningen. Medel torde böra anvisas för att täcka vad sålunda förskjutits. Härjämte böra medel beräknas för de av flygförvaltningen anmälda ytterligare erforderliga utgifterna för ifrågavarande markförvärv. I likhet med förvaltningen anser jag, att förutnämnda belopp av 140 000 kronor för byggnadsförbud mot flyghinder bör disponeras för merkostnadernas bestridande. Jag beräknar dock icke något tillägg å detta belopp för prisstegringar. Såsom jag anfört under punkten 7 vid anmälan av vissa merkostnader för markförvärv inom försvarsbeslutets kostnadsram beräknar jag ej några medel för bestridande av kostnader för administration. Då merkostnaderna beräknats till 650 000 kronor, torde sålunda nu böra anvisas ett belopp av (650 000 — 140 000 =) 510 000 kronor för ändamålet. Beloppet torde såsom hänförande sig till ett före 1942 års försvarsbeslut beräknat anslagsändamål böra anvisas såsom särskilt investeringsanslag.

Under hänvisning till vad jag under punkten 7 anfört upptager jag även här dels ett belopp av 192 000 kronor för markförvärv för bombfällnings- och skjutplatser, dels ock ett belopp av 26 000 kronor för markförvärv för flygfältsarbeten vid Södermanlands flygflottilj. Medelsbehovet uppgår härigenom tillhoppa till (510 000 + 192 000 + 26 000 =) 728 000 kronor. Jag får sålunda hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Merkostnader för vissa markförvärv för flygvapnet m. m.* för budgetåret 1946/47 anvisa ett investeringsanslag av 728 000 kronor.

Med bifall till vad föredragande statsrådet sålunda, med instämmande av statsrådets övriga ledamöter, under punkterna 1—9 hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Erland Kock.

Kostnader för erforderliga byggnadsarbeten m. m. för Södertörns flygflottilj.

Erforderliga byggnadsarbeten m. m.	I prop nr 1944: 175 beräknade kostnader (prisläget 1/7 1941)	Av flyg- förvaltningen nu uppskattade kostnader (prisläget 1/7 1941)
1	2	3
Markförvärv, återstående	64 000	57 000
Flygfältsarbeten, återstående	2 379 000	2 379 000
Kanslibyggnad med kommandocentral	336 000	350 000
Radiostation (sändarstation)	50 000	43 000
Mässbyggnad för 55 officerare och vederlikar	125 000	108 000
Mässbyggnad för 65 underofficerare och vederlikar	100 000	103 000
Matsalsbyggnad för manskap	400 000	375 000
Mässbyggnad för manskap	195 000	175 000
Förläggingsbyggnader (kaserner för manskapet vid tre divisioner och en specialdivision)	1 400 000	1 230 000
Byggnad för vakt- och beredskapspersonalens förläggning jämte garage för brand-, beredskaps- och ambulansbilar	300 000	120 000
Skolbyggnad	180 000	185 000
Instruktionsverkstad	100 000	100 000
Tjänstebostäder	100 000	100 000
Sjukhusbyggnad, innehållande mottagningsavdelning och 25 vårdplatser m. m. samt sjukmaterieförråd i källare	180 000	168 000
Anordningar för luftskyddets ledning, tillika stridsledningsplats	50 000	50 000
Skyddsrum för flygande personal m. fl.	112 000	112 000
Hangarer för tre divisioners flygplan jämte uppställningsplaner för flygplanen	1 800 000	2 985 000
Flygtjänstbyggnader för tre divisioner	174 000	
Förrädsbyggnader för stationsmateriel	23 000	
Tygverkstad med monteringshall jämte vapenverkstad samt kallförråd	545 000	620 000
Tyg- och vapenförråd jämte motorförråd	200 000	205 000
Provbocksanläggning för flygmotorer	90 000	—
Garage för specialfordon (fordonsförråd)	90 000	90 000
Flygplanförråd	110 000	—
Förråd för kulsprute- och handvapenammunition	53 000	56 000
Mindre förrädsbyggnader för detonatorer samt dagförråd av bomber, kulspruteammunition och pyroteknisk materiel	28 000	
Intendenturförråd och verkstäder	151 000	55 000
Drivmedelsförråd och fatförråd	200 000	200 000
Garage för motorfordon med smörjhall, tvättbox, reservdelsförråd m. m.	150 000	145 000
Flygfältsbelysningsanläggning	310 000	310 000
Alarmeringsanläggning	20 000	20 000
Högtalaranläggning	40 000	40 000
Skjutgård jämte inskjutningsbana för flygplankulsprutor samt skjutbana för handvapen med anordningar för rörliga skjutmål	100 000	100 000
Hundgård för 10 hundar	17 000	17 000
Branddammar	34 000	20 000
Yttre vatten- och avloppsledningar	300 000	540 000
Vatten med brunnar, kloakpumpstationer och höggradigt avloppsverk	240 000	
Värmecentral avsedd jämväl för hangarerna	220 000	100 000
Yttre värmeledningar, pannor och apparatur	640 000	530 000
Elektriska ytterledningar och transformatorer	250 000	250 000
Reservkraftanläggning	140 000	140 000
Askledaranläggning	30 000	30 000

Erforderliga byggnadsarbeten m. m.	I prop. nr 1944: 175 beräknade kostnader (prisläget ¹ / ₇ 1941)	Av flyg- förvaltningen nu uppskattade kostnader (prisläget ¹ / ₇ 1941)
1	2	3
Devieringsbana	7 000	5 000
Stängsel omkring området	100 000	78 000
Vägar och planeringsarbeten	380 000	380 000
Förläggingsbyggnad för 16 kadetter och aspiranter	—	1 —
Tjänstebostäder	—	500 000
Administration m. m.	812 000	784 000
Summa kronor	13 325 000	13 855 000

¹ Kostnaden, 50 000 kronor, ingår i det belopp om 1 230 000 kronor, som ovan upptagits för förläggingsbyggnader.

Sammanställning av byggnadsprogrammet för armén.

Byggnadsobjekt	Kostnader för femårsperioden 1942/47 enligt prisläget 1/7 1941	
	Av riksdagen beslutade byggnadsföretag	För riksdagen framlagda byggnadsförslag ¹
A. Av försvarsbeslutet föranledda byggnadsarbeten m. m.		
<i>Nya etablissemang m. m.</i>		
Norrbottnens regementes jägarbataljon (arméns jägarskola)....	4 100 000	
Göta pansarlivgardes kompani på Gotland	545 000	
Skånska pansarregementet	² 10 700 000	
Wendes artilleriregemente	6 940 200	
Bergslagens artilleriregemente	² 9 554 600	
Stockholms luftvärnsregementes batteri på Gotland.....	790 000	
Göteborgs luftvärnskår	² 5 009 500	
Luleå luftvärnskår.....	5 473 100	
Signalregementets kompani i Skövde.....	³ 324 000	
Göta trängkårs kompani i Nora	1 590 000	
Luftvärnsmobiliseringscentral	168 000	
Mobiliseringscentraler för Svea och Göta ingenjörkårer	867 000	196 000
Mobiliseringscentraler för trängkårerna.....	2 420 800	
Stabsmobiliseringscentraler för II.—VII. militärområdena ...	794 900	
Förrädsbyggnader för territoriella förband (inklusive markförrärv).....	9 785 000	
Summa kronor	59 062 100	196 000
<i>Tillbyggnad av kaserner.</i>		
Livgrenadjärregementet och Östgöta luftvärnsregemente ...	594 100	
Södra skånska infanteriregementet	—	
Gotlands infanteriregemente	451 000	
Norrlands dragonregemente	—	
Göta artilleriregemente.....	965 000	
Norrlands artilleriregemente	—	
Smålands artilleriregemente	630 000	
Gotlands artillerikår	388 100	
Bodens artilleriregemente	—	
Karlsborgs luftvärnsregemente	550 000	
Skånska luftvärnskåren (inklusive verkstad).....	905 000	
Sundsvalls luftvärnskår	861 000	
Ingenjörkårerna	4 —	
Signalregementet och arméns signalskola	5 —	
Signalregementets kompani i Kristianstad.....	—	
Svea trängkår	—	
Göta trängkår	—	
Norrlands trängkår	6 —	
Skånska trängkåren	—	
Summa kronor	5 344 200	

¹ I 1946 års statsverksproposition och propositionen 1946: 121.² Av anslagen är ett sammanlagt belopp av 628 300 kronor avsett att disponeras för förråd.³ Beloppet inkluderar 51 000 kronor för vissa arbeten för Livregementets husarer.⁴ Kostnaderna beräknade till 2 238 000 kronor.⁵ » » » 475 000 »⁶ » » » 270 000 »

» vartill kommer ett belopp av 418 000 kronor, som anvisats utom femårsplanens kostnadsram.

Byggnadsobjekt	Kostnader för femårsperioden 1942/47 enligt prisläget 1/7 1941	
	Av riksdagen beslutade byggnads- företag	För riksdagen framlagda byggnads- förslag
<i>Barackbyggnader</i>	1 895 000	
<i>Garagebyggnader</i>	4 631 800	
<i>Exercisbyggnader</i>	976 700	
<i>Furirbostäder</i>	—	
<i>Särskilda byggnadsbehov.</i>		
Förläggning av vissa officersaspirant- m. fl. skolor	3 450 000	
Infanteriskjutskolan ävensom vissa byggnadsarbeten vid Skil- lingaryd	242 000	
Ridskolan	380 000	
Artilleriskjutskolan	2 600 000	
Luftvärnsskjutskolan	1 506 800	
Försvarets läroverk	1 751 100	
Gudhems remontdepå	55 100	
Verkstäder vid Södermanlands pansarregemente	1 126 400	
Summa kronor	11 111 400	
B. Övriga i försvarsbeslutets kostnadsram ingående byggnadsarbeten m. m.		
<i>Ordnande av förläggningar för truppförband och staber m. m.</i>		
Signalregementets kompani i Boden och Tredje tygkompaniet	1 —	
Andra tygkompaniet	223 000	
Ordnande av förläggningen å Grytans skjutfält	191 200	
Ordnande av förläggningen å Revingehed	680 000	
Marketenteribyggnad m. m. å Revingehed	647 100	
Provisorisk förläggning för infanteriets officersaspirantskola ..	95 000	
Ordnande av förläggningen å Rinkaby	200 400	
Expeditionsbyggnad för militära staber i Östersund	465 000	
Expeditionsbyggnad för militära staber i Karlstad	495 000	
Expeditionsbyggnad för VII. militärbefälsstaben	132 000	
Försvarsområdesstaben i Kiruna	49 400	
Herrevadsklosters remontdepå	140 000	
Arméhundgården och arméhundskolan	423 000	
Ordnande av förläggningen å pansarskjutfältet på Utö	870 000	
Summa kronor	4 611 100	
<i>Verkstäder m. m.</i>		
Tygverkstäder vid Skaraborgs pansarregemente	1 856 000	
Tyganstalt vid Smålands artilleriregemente	423 200	
Tygverkstad för Jämtlands fältjägarregemente och Norrlands artilleriregemente	543 800	
Tygverkstad för Jönköpings-Kalmar regemente och Göta ingen- jörkår	205 000	
Tygverkstad för Västernorrlands regemente och Norrlands trängkår m. m.	601 800	104 000

¹ Kostnaderna beräknade till 1 242 000 kronor.

Byggnadsobjekt	Kostnader för femårsperioden 1942/47 enligt prisläget 1/7 1941	
	Av riksdagen beslutade byggnadsföretag	För riksdagen framlagda byggnadsförslag
Serviceverkstad för Västernorrlands regemente	37 000	
Serviceverkstad för Svea trängkår	89 000	
Vagnar, planering, stängsel, vatten, avlopp, elektriska ledningar och administration för sistnämnda fem verkstäder	468 400	
Tygverkstad för Norra skånska infanteriregementet och Wendes artilleriregemente, Norra Åsum	1 028 000	
Tygverkstad för Skånska pansarregementet och Skånska trängkåren vid Hässleholm	1 690 000	
Serviceverkstad för Skånska trängkåren	162 000	
Serviceverkstad för Stockholms luftvärnsregemente	30 900	
Optiska verkstäder för armén	375 000	
Central tygverkstad vid Göteborgs luftvärnskår	1 470 000	
Tygverkstad vid Bodens ingenjörkår m. m.	338 000	
Tygverkstäder på Gotland	1 153 000	
Förråd för reservackumulatorer	108 000	
Centrala signalverkstäder jämte signalförråd vid truppförbanden	173 000	
Översyn av tygstationer och truppförbandens tygverkstäder	715 000	1 455 000
Visst byggnadsföretag i Boden	55 700	
Summa kronor	11 522 800	1 559 000
<i>Förråd m. m.</i>		
Förråd för järnvägskrigsbromateriel och tung krigsbromateriel	1 291 500	
Cykelförråd och cykelbodnar	149 900	
Förråd för arméns intendenturförråd i Boden	82 500	
Garagebyggnader för vissa motorfordon	580 000	
Förråd för arméns truppförband	848 000	
Uppförande av viss förrådsbyggnad	6 000	
Förrådsbyggnader för armén	—	23 500 000
Summa kronor	2 957 900	23 500 000
<i>Bostäder.</i>		
Personalbostad för militärfysiska institutet	32 300	
Vaktmästarbostad vid försvarsväsendets kemiska anstalt m. m.	35 000	
Bostäder för viss personal vid vissa luftvärnsmaterieförråd	¹ 645 000	
Tjänstebostad å Grytans skjutfält	30 000	
Tjänstebostad på Astön	—	35 000
Personalbostäder vid garnisonssjukhusen	1 732 700	
Iståndsättning och modernisering av vissa bostadshus å Revingehed	120 000	
Bostäder för armén	² —	
Summa kronor	2 595 000	35 000
<i>I försvarsbeslutet förutsedda markförvärv</i>	1 628 300	
<i>Skjutbanor m.m.</i>		
Utvidgning och förbättring av korthållsskjutbana vid Livregementets grenadjärer	27 800	

¹ Därav 294 200 kronor till förråd.² Anslaget överfört till försvarets bostadsanskaffningsnämnd.

Byggnadsobjekt	Kostnader för femårsperioden 1942/47 enligt prisläget ¹ /7 1941	
	Av riksdagen beslutade byggnads- företag	För riksdagen framlagda byggnads- förslag
Skolskjutningsbana vid Upplands regemente	139 000	
Kulspruteskjutbana vid Dalregementet	93 200	
Utvidgning av Älvsborgs regementes skolskjutningsbana	21 000	
Kulsprutepistolbana vid Älvsborgs regemente	5 000	
Kulspruteskjutbana vid Hallands regemente	48 500	
Skjutbana för tunga vapen vid Bohusläns regemente	87 600	
Förbättring av korthållsskjutbana för Gotlands infanterirege- mente m. m.	74 700	
Anläggning av pansarvärns- och luftvärnsskjutbana för Väster- bottens regemente och Norrlands dragonregemente	20 000	
Kulspruteskjutbana vid Västerbottens regemente	65 000	
Förbättring av Västerbottens regementes korthållsskjutbanor	48 000	
Skolskjutningsbana vid Livregementets husarer	74 000	
Korthållsskjutbana vid Norrlands dragonregemente	27 400	
Förbättring av Södermanlands pansarregementes bana vid Löt- gården	42 000	
Anordningar för skjutning med pansarvärns- och stridsvagns- kanon vid pansarregementena	250 000	
Utvidgning av skolskjutningsbana vid Norrlands artillerirege- mente	74 000	
Korthållsskjutbana vid Norrlands artilleriregemente	33 000	
Skolskjutningsbana för Gotlands artillerikår	59 000	
Iordningställande av övningsfält för Bergslagens artillerirege- mente	325 000	
Skolskjutningsbana vid Hästholmen	25 900	
Skolskjutningsbana för Skånska luftvärnskåren	—	86 000
Utvidgning av Svea trängkårs skolskjutningsbana	37 000	
Skolskjutningsbanor för Skånska trängkåren	—	18 300
Säkerhetsanordningar vid krigsskolans skolskjutningsbana vid Karlberg	—	165 000
Vissa anordningar å skjutfältet vid infanteriskjutskolan	50 000	
Pansarvärnsskjutbana för Bodens fästning	25 000	
Skolskjutningsbana vid Röddberget i Boden	94 200	
Skjutplatsanläggningar m. m. för arméförvaltningens tygav- delnings provskjutningscentral	650 000	
Vissa arbeten å Skånska pansarregementets skjutfält	114 100	36 000
Uppförande av förlägningsbaracker vid Tåme skjutplats	35 300	
Summa kronor	2 545 700	305 300
<i>Vissa andra byggnadsarbeten m. m.</i>		
Ordnande av sjukvårdsfrågan vid arméns underofficersskola och försvarets läroverk	84 000	
Om- och tillbyggnad å gymnastikhuset vid arméns underoffi- cersskola	—	105 000
Om- och tillbyggnad av garnisonssjukhuset i Boden	1 465 000	
Vissa sjukhuslokaler på Gotland	281 500	
Utbyggnad av vissa fabriker och anläggningar	1 —	
Ombyggnad av matinrättningen vid Norrbottens regemente ..	559 000	
Ombyggnad av matinrättningen å Marma skjutfält	176 300	
Centrala tvätt- och reparationsanstalter	1 —	
Reningsverk vid Södermanlands pansarregemente	197 000	
Reningsverk vid Södra skånska infanteriregementets förlägg- ning å Revingehed	—	112 000
Vattenreningsfilter vid infanteriskjutskolan	40 500	

¹ Anläggningarna överförda till försvarets fabriksfond.

Byggnadsobjekt	Kostnader för femårsperioden 1942/47 enligt prisläget 1/7 1941	
	Av riksdagen beslutade byggnads- företag	För riksdagen framlagda byggnads- förslag
Iståndsättning av vattenledningsnät m. m. vid Göta artilleri- regemente	108 100	
Utbyggnad av vattenverken i Boden och Karlsborg	1 572 100	
Omläggning av avloppsnätet vid Bodens artilleriregemente ..	46 000	
Omläggning av avloppsnätet i Karlsborg	291 000	
Anläggande av pumpverk och tryckledning vid Skaraborgs pansarregemente	80 000	
Centraluppvärmningsanläggning vid Svea trängkår	11 000	
Förvärv av viss fastighet	17 000	
Iståndsättande av vissa elektriska ledningar	200 000	
Ordnande av kraftförsörjningen vid Hälsinge och Älvsborgs regementen	45 000	
Förstärkning av körplaner vid Södermanlands och Skaraborgs pansarregementen	163 000	
Hundgårdar vid arméns truppförband	426 000	
Byggnader för avståndsmätning vid Karlsborgs luftvärnsrege- mente	34 100	
Nybyggnad för krigsarkivet	1 520 000	
Iståndsättande av vissa kasernetablissemant i Stockholm ...	1 015 000	1 235 000
Köldlaboratorium vid kemiska anstalten m. m.	260 000	
Förvärv av en Jämtlands fältjägarregementes lägerkassa till- hörig soldathemsbyggnad	52 000	
Summa kronor	8 643 600	1 452 000
<i>Matinrättningar</i>	2 740 800	264 000
<i>Marketentier</i>	—	
<i>Sjukhus</i>	2 186 000	643 000
<i>Musikpaviljonger</i>	—	
<i>Stallbyggnader</i>	—	
<i>Varmbadhus</i>	—	
<i>Expeditionslokaler</i>	—	
<i>Elektriska installationer</i>	235 000	
<i>Väg- och planeringsarbeten</i>	—	
<i>Reserv</i>	—	358 300
Totalsumma kronor	122 687 400	28 312 600
	151 000 000	

I 1942 års försvarsbeslut beräknade kostnader för femårsperioden 1942/47: 140 000 000 kronor.

Bilaga 3.

Sammanställning av byggnadsprogrammet för marinen.

Byggnadsobjekt	Kostnader för femårsperioden 1942/47 enligt prisläget 1/7 1941	
	Av riksdagen beslutade byggnadsföretag	För riksdagen framlagda byggnadsförslag ¹
Elektrifieringsåtgärder vid marinens anläggningar	500 000	—
Vissa fortifikatoriska arbeten	1 359 500	—
Vissa sanitära anläggningar vid örlogsvarven och örlogsstationerna i Stockholm och Karlskrona	—	18 000
Nybyggnader för sjökrigsskolan m. m.	2 094 000	241 000
Brännoljecisterner för flottan m. m.	2 315 000	—
Bostäder vid brännoljecisternanläggning	—	46 000
Centralförråd för marinens intendenturförråd	300 000	165 000
Vissa inbyggnader i artilleri-, min- och torpedförråd	1 200 000	—
Garagebyggnader m. m. vid kustartilleriförsvaren och vid Vitså brygga	415 000	331 000
Vissa byggnadsarbeten vid Berga	4 335 600	295 000
Renovering av vissa marinens marinrättningar	118 600	200 000
Moderniseringsarbeten vid sjökarteverket	7 400	—
Ombyggnadsarbeten i vissa förrådsbyggnader	66 000	—
Vissa anläggningar för utbildningens förbättrande vid marinen	—	37 000
Militära skyddstjänstanordningar vid marinen	—	40 000
Artillerimateriel- och ammunitionsförråd	—	161 400
Bostäder för kustartilleriets regionala uppborgsmän m. m.	—	335 000
Förråd för ekoradiomateriel	—	39 000
Summa kronor	12 711 100	1 908 400
<i>Norrlandskustens marindistrikt.</i>		
Gustavsviks örlogsdepå	393 000	—
Hemsö kustartilleriförsvaret och Härnösands kustartilleridetachment	2 587 700	—
Summa kronor	2 980 700	—
<i>Ostkustens marindistrikt.</i>		
För marindistriktet gemensamma anläggningar	—	671 000
Stockholms örlogsstation	414 600	76 000
Stockholms örlogsvarv	1 618 600	439 000
Härsfjärdens depå	1 107 300	—
Stockholms kustartilleriförsvaret och Vaxholms kustartilleriregemente	2 952 400	308 000
Summa kronor	6 092 900	1 494 000
<i>Gotlands marindistrikt</i>		
	2 226 800	8 000
<i>Sydskustens marindistrikt.</i>		
För marindistrikt gemensamma anläggningar	331 700	525 000
Sjömanskåren och vissa skolor (utom sjömansskolan)	2 280 600	92 000
Flottans sjömansskola	1 298 200	176 000

¹ I 1946 års statsverksproposition och propositionen 1946: 121.

Byggnadsobjekt	Kostnader för femårsperioden 1942/47 enligt prisläget ^{1/7} 1941	
	Av riksdagen beslutade byggnads- företag	För riksdagen framlagda byggnads- förslag
Blekinge kustartilleriförsvaret och Karlskrona kustartilleriregemente	2 607 750	32 000
Karlskrona örlogsvarv	2 174 700	705 000
Summa kronor	8 692 950	1 530 000
<i>Västkostens marindistrikt.</i>		
Verkstadsanläggningar m. m.	1 245 100	—
Göteborgs örlogsstation och örlogsvarv	906 200	53 000
Göteborgs kustartilleriförsvaret och Älvsborgs kustartilleriregemente	7 888 300	90 000
Summa kronor	10 039 600	143 000
Reserv	—	172 550
Totalsumma kronor	42 744 050	5 255 950
	48 000 000	

I 1942 års försvarsbeslut beräknade kostnader för femårsperioden 1942/47: 48 000 000 kronor.

Sammanställning av byggnadsprogrammet för flygvapnet.

Byggnadsobjekt	Vid 1945 års riksdag beräknade kostnader för byggnadsarbeten m. m. att påbörjas före utgången av budgetåret 1945/46	Flygförvaltningens senaste förslag till fördelning av totalkostnaderna		Av föredragande statsrådet beräknade kostnader för budgetåret 1946/47 ¹	Sammanlagd beräknad belastning å femårsplanens kostnadsram
		För byggnadsarbeten m. m., som avses i kol. 2	För byggnadsarbeten m. m., under budgetåret 1946/47		
Västmanlands flygflottilj	7 061 000	7 495 400	714 000	671 000	8 166 400
Roslagens »	1 775 000	1 870 000	159 000	163 000	2 033 000
Östgöta »	1 503 000	1 501 000	376 000	164 000	1 665 000
Jämtlands »	3 828 000	3 746 000	1 018 000	69 000	3 815 000
Krigsflygskolan	1 469 000	1 412 000	191 000	—	1 412 000
Västgöta flygflottilj	2 034 000	2 025 000	106 000	106 000	2 131 000
Skaraborgs »	3 259 000	3 206 000	21 000	21 000	3 227 000
Svea »	2 479 000	2 447 000	499 000	212 000	2 659 000
Göta »	2 306 000	2 313 500	292 000	254 000	2 567 500
Skånska flygflottiljen	12 051 500	11 680 300	286 000	—	11 680 300
Södermanlands flygflottilj	1 120 000	1 173 000	164 000	—	1 173 000
Kalmar »	1 563 000	1 465 000	—	—	1 465 000
Bråvalla »	9 118 500	8 921 000	42 000	—	8 921 000
Hallands »	11 847 500	11 600 300	307 000	—	11 600 300
Hälsinge »	13 392 500	13 384 500	419 000	—	13 384 500
Upplands »	13 255 500	13 132 500	—	—	13 132 500
Blekinge »	13 692 500	13 436 000	329 000	—	13 436 000
Södertörns »	13 325 000	13 325 000	530 000	412 500	13 737 500
Flygkadettskolan	2 194 000	2 194 000	74 000	—	2 194 000
Norrbottnens flygbaskår	2 660 000	2 393 000	302 000	302 000	2 695 000
Centrala flygverkstaden i Arboga	9 631 000	10 465 000	202 000	540 000	11 005 000
Centrala flygverkstaden å Malmen med försökscentralen	2 696 000	2 781 000	199 000	180 000	2 961 000
Centrala flygverkstaden i Västerås	1 976 000	2 040 000	32 000	—	2 040 000
Centralförråd	2 328 000	2 365 000	339 000	—	2 365 000
Flygvapnets övningsplatser	1 549 000	1 601 000	66 000	—	1 601 000
Flygvapnets underofficers-, signal- och tekniska skolor	657 000	657 000	—	—	657 000
Flygeskaderstabar och flygbasområdesstabar	40 000	40 000	—	—	40 000
Flygvapnets krigsflygfält	7 764 000	7 792 000	105 000	—	7 792 000
Verkstadsanläggning för flygindustrin	7 945 000	7 945 000	—	—	7 945 000
Bostäder för flygvapnets personal	3 000 000	2 —	—	—	—
Vissa radioanläggningar	90 000	19 000	—	—	19 000
Bombfällnings- och skjutplatser	—	—	890 000	34 000	34 000
Vissa flygfältsarbeten	—	—	6 000 000	8 000 000	8 000 000
Reserv	—	—	—	716 000	716 000
Summa kronor	157 610 000	154 425 500	13 662 000	11 844 500	166 270 000

1942 års försvarsbeslut — med därefter gjorda ändringar — beräknade kostnader för femårsperioden 1942/47: 166 270 000 kronor.

¹ I 1946 års statsverksproposition och propositionen 1946: 121.

² Anslaget överfört till försvarets bostadsanskaffningsfond.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

	Sid
Arméns delfond.	
Vissa byggnadsarbeten m. m.	
Mobiliseringscentraler för Svea och Göta ingenjörkårer	2
Tyg- och optisk verkstad för Norrlands trängkår och Västernorrlands re- gemente samt Sundsvalls luftvärnskår	5
Anordnande av vissa förråd för armén	7
Skolskjutningsbanor för Skånska trängkåren	23
Vissa arbeten å Skånska pansarregementets skjutfält	27
Om- och tillbyggnad av gymnastikhuset vid arméns underofficersskola ..	27
Matinrättningar	28
Sjukhus	31
Sammanfattning	37
Merkostnader för vissa förråd för Svea livgarde m. fl. förband	39
Iståndsättande av kasernbyggnad vid Svea livgarde	40
Vissa markförvärv för armén	
Utvidgning av Hene skjutfält	41
Förflyttning av kraftledning från Villingsbergs skjutfält	44
Utvidgning av Skånska trängkårens övningsområde	48
Förvärv av mark för skjutbanor för Skånska trängkåren	51
Sammanfattning	51
Marinens delfond.	
Vissa byggnadsarbeten m. m.	
Bostäder för kustartilleriförsvarens regionala uppborrdsmän m. fl.	51
Förråd för ekoradiomateriel	55
Sammanfattning	56
Depåförläggning för sjökarteverket på Beckholmen	57
Flygvapnets delfond.	
Vissa byggnadsarbeten m. m.	
Södertörns flygflottilj	61
Administrationsbyggnad vid centralförrådet i Arboga	66
Bombfällnings- och skjutplatser	67
Vissa flygfältsarbeten	71
Sammanfattning	77
Vissa merkostnader för byggnadsarbeten vid Norrbottens flygbaskår	78
Merkostnader för vissa markförvärv för flygvapnet m. m.	80
Bilagor	82